

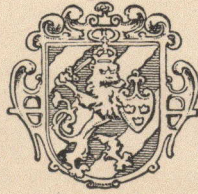
GÖTEBORGS
FÖRSVAR

H. M. Konung Gustaf V

H. M. Drottning Victoria

GÖTEBORGS FÖRSVAR

UTGIVEN AV

FÖRENINGEN FÖR GÖTEBORGS FÖRSVAR
GÖTEBORGS LANDSTORMSBEFÄLSFÖRENING
FRIVILLIGA AUTOMOBILKÅRENS GÖTEBORGSVD.
GÖTEBORGS FRIVILLIGA MOTORBÅTSELOTTILJ
SVENSKA RÖDA KORSETS 6. DISTRIKT
SVENSKA RÖDA STJÄRNAN, GÖTEBORGS OCH
BOHUS DISTRIKT

REDIGERAD AV

MÅNS MANNERFELT

Wezäta

WALD. ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A-B.
GÖTEBORG 1919

FÖRORD

EFTER det välvilliga mottagande publikationen Göteborgs försvar rönt vid första utgivandet dec. 1917, har man ej tvekat att ånyo utgiva ett snarligt arbete.

Avsikten är alltfort främst att giva medlemmarna uti föreningen för Göteborgs Försvar, Göteborgs Landstormsbefälsförening, Frivilliga automobilkårens Göteborgs avdelning, Göteborgs frivilliga motorbåtsflottilj och Svenska röda korsets 6. distrikt en bild av föreningens verksamhet nu närmast under den gångna mellantiden. En nybildad förening Svenska röda stjärnan, Göteborgs och Bohus distrikt har dessutom tillkommit och lämnas redogörelse för densamma.

Läget inom försvarsväsendet är ju mycket förändrat sedan den tid, då boken sist gavs ut. Man stod då mitt uppe i världskriget med alla dess ovissheter och riskmöjligheter. Nu äro fientligheterna på fronterna avslutade och världen väntar med ängslan och iver efter definitivt fredsslut. Krigets ohyggligheter avskräcka. Man ej blott talar om, man vill tro på många håll på en varaktig freds inträde just nu och alla enas i en tanke, som mynnar ut i känslan av den stora välsignelse, uppfyllandet av detta hopp skulle medföra.

Men vi äro ej där ännu, än slipas vapnen vid främmande stränder och *därför skall Sverige stå starkt och skyddat.*

Det är också därför som de vackra frivilliga försvarsrörelserna äro av största betydelse — det är därför de måste omfattas med livligaste förståelse och uppmuntran. Att höja denna förståelse är också en av uppgifterna för denna bok.

Tryckningskostnaderna hava så gott som uteslutande bestridits genom de bidrag som lämnats genom annonsering från följande

stora och kända Göteborgsfirmor: Aktiebolaget P. E. Lithander & C:o, Larsson, Seaton & C:o, Skandinaviska banken, Göteborgs bank, Brand- och Livförsäkringsaktiebolaget Svea, Aktiebolaget August Leffler & Son, Forsberg & Mark, Jonsson, Sternhagen & C:o, Rederiaktiebolaget Transatlantic, Svenska Amerika linjen, Aktiebolaget Svenska Amerika—Mexikolinjen, Aktiebolaget Svenska Ostasiatiska Kompaniet, Rederiaktiebolaget Svenska Lloyd, Luth & Roséns Elektriska Aktiebolag, Presenten, Fallenius & Lefflers A.-B., Sjöförsäkringsaktiebolaget Gauthiod, Scania-Vabis, H. Alpen, Moritz Fränkel & C:o, Försäkringsbolaget Fylgia, Hovjuvelerare C. G. Hallberg, N. J. Gumperts Pappershandel, J. W. Lyckholm & C:o, Aktiebolaget J. A. Pripp & Son, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Värmeledningsaktiebolaget Celsius, Axel H. Ågren, Försäkringsaktiebolaget Atlantica, Försäkringsaktiebolaget Ocean, Aktiebolaget Papyrus, Ekman & C:o, J. A. Kjellberg & Son, Henry Törnsten & C:o, Aktiebolaget Otto Berlin, Kioskbolaget, Adolf Bratt & C:o samt Gamlestadens Fabrikers A.-B.

Till alla dem, som genom råd, bidrag till text och bilder eller genom annonsers lämnande möjliggjort publikationens utgivande bringas ett värdsamt, hjärtligt tack.

Göteborg i mars 1919

Måns Mannerfelt

H. K. H. Prins Gustaf Adolf

SVERIGE

Sverige, Sverige, Sverige fosterland,
vår längtans bygd, vårt hem på jorden!
Nu spela skällorna, där härar lysts av brand,
och dåd blev saga, men med hand vid hand
svär än ditt folk som förr de gamla trohetsorden.
Fall julesnö och susa djupa mo!
Brinn österstjärna genom junikvällen!
Sverige, moder! Bliv vår strid, vår ro,
du land, där våra barn en gång få bo
och våra fäder sova under kyrkohällen.

v. Heidenstam.

Landshövding von Sydow

FÖRENINGEN FÖR GÖTEBORGS FÖRSVAR

FÖRENINGEN för Göteborgs försvar kan med utgången av år 1918 blicka tillbaka på en sex-årig verksamhet i understödandet och uppmuntrandet av det frivilliga försvaret inom Göteborg och angränsande samhällen.

Då i 1917 års publikation ingående redogjorts för föreningens verksamhet allt ifrån stiftandet år 1912, skall här nedan i korthet meddelas det viktigaste, som utträttats under 1918.

Göteborgs landstormsbefälsförening, — denna populära, livskraftiga institution, som sedan tio år tillbaka med ständigt växande nit arbetar för att landstormsbefälet skall kunna fylla sin uppgift i farans stund, — har i år i likhet med föregående år erhållit medel till fälttjänstövningar och anordnandet av kurser för utbildning med kulsprutor.

Landstormens skjutövningar har föreningen sökt understödja genom att utanordna medel så väl till inköp av ammunition och diverse materiel, som ock till skyttepris.

Föreningen har behjärtat skolungdomens krav på utbildning i skjutning och lämnat medel till inköp av femton stycken mausergeväär.

Under året har fortgått den insamling av penningar, som påbörjades under år 1917, och har föreningen nu den glädjen att tack vare frikostiga givare disponera över ett belopp på mer än 50,000 kronor.

Motiven för anskaffandet av dessa medel har bl. a. varit att möjliggöra inköp av mark å sådana platser i närheten av Göteborg, som i taktiskt avseende kunna ha betydelse för försvaret av vår stad.

Genom de medel, som nu stå till föreningens förfogande, kan om än i blygsam skala inköp av mark komma ifråga.

Genom att ställa mark till landstormens förfogande kan denna erhålla större möjlighet att göras förtrogen med befästningsarbeten, som förekomma i det moderna ställningskriget och beredas tillfälle att själv utföra sådana av mera varaktig beskaffenhet.

I samband härmed kunna övningar i dessa ställningars besättande och försvarande anordnas, och sålunda landstormen göras bättre än nu förtrogen med de uppgifter, som kunna tillfalla den, därest Göteborg skulle från landsidan utsättas för anfall.

Möjligen skulle även utförda befästningar kunna direkt tjäna försvaret av staden. Som bekant har »Stockholms fasta försvar» för många år sedan inköpt stora områden, som nu omdanats till befästningar till skydd för huvudstaden.

Åt en annan, särdeles viktig gren av försvaret av Göteborg, där Föreningen samtidigt skulle kunna tänkas främja arbetet för utveckling av stadens fredliga kommunikationer, nämligen dess luftförsvar har Föreningen under året ägnat skärpt uppmärksamhet, vilket möjligen redan år 1919 kan leda till vissa åtgärder.

Föreningens verkställande utskott utgöres f. n. av: Landshövding v. Sydow, Ordförande, Översten greve Hamilton, v. ordförande, Majorerna greve C. G. Hamilton, sekreterare, Kapten O. Lind, Skattmästare, Major G. Bagge, Herrar E. Bratt, C. Blidberg, Överstelöjtnant A. Edström och F. Nauckhoff. Övriga styrelseledamöter äro Redaktör E. Alkman, Herrar D. Broström, A. Carlander, Bankdirektör G. Dickson, Herrar E. Lithander, H. Strömberg, Juris Doktor J. Lembke, Överkonstapel J. A. Syrén och Notarie P. Wigelius.

Portalen till landshövdingresidenset i Göteborg

NÅGRA SYNPUNKTER RÖRANDE SVERIGES FÖRSVAR

ETT stort fredsslut — fredsslutet mellan centralmakterna och ententen — synes nu efter mera än fyra års krigstillstånd nära förestående, och livliga förhoppningar hysas och uttalas, att detta fredsslut må komma att bilda inledningen till en varaktig fred mellan folken. Är emellertid en sådan förhoppning verkligen välgrundad? Med andra ord: förefinnas möjligen redan nu eller komma i samband med fredsslutet förutsättningarna för en varaktig fred att inträda?

Dessa förutsättningar äro givetvis av tvenne slag: dels av en mera yttre natur, dels också av rent inre natur. De *yttre* förutsättningarna torde i huvudsak kunna sammanfattas sålunda. I en eller annan form måste kulturfolken ha slutit sig samman till ett folkens förbund och härvid ha förbundit sig att låta alla uppkommande tvistigheter avgöras ej med svärdet utan medelst skiljedom. För den händelse någon stat skulle vilja sätta sig upp emot fälld dylik dom eller eljest vilja bryta världsfreden, måste förbundet förfoga över tillräckliga maktmedel för att tvinga en sådan stat till lydnad. I viss mån kunna dessa maktmedel utgöras av ekonomiska påtryckningsmedel; de måste dock i varje fall omfatta även högst avsevärda militära medel: en exekutionsarmé och en exekutionsmarin bildade exempelvis av utav de olika förbundsmedlemmarne lämnade kontingenter eller uppsatta på annat sätt. Vidare måste åtminstone någorlunda ordnade och stabila förhållanden råda inom särskilt de större staterna. Är så ej fallet, hemsökas dessa av inre omkastningar, då är det fara värt att den inre jäsningen fortplantar sig även till andra stater. De inre rörelserna kunna ju ock vara av sådan smittosam och

motbjudande natur, att grannstaterna ha all anledning att för sin egen säkerhets skull snarast möjligt med våld nedslå desamma. En av de allra viktigaste förutsättningarna för en varaktig fred, kanske den allra viktigaste, är slutligen att ett rättvist och billigt förhållande råder mellan folken och staterna. Dessas områden måste sålunda så långt någonsin möjligt vara avgränsade efter nationalitetshänsyn, och några nämnvärda irredenta få icke förefinnas — åtminstone icke i strid mot vederbörlig befolknings egna varaktiga önskningsar. Varje folk bör därjämte inneha den plats i solen som i jämförelse med övriga kulturfolk skäligen bör tillkomma desamma i förhållande till folkmängd, naturlig tillväxt och andra rimligen inverkan omständigheter. Staternas inbördes förhållande måste jämväl präglas av en viss smidighet. Folken undergå, liksom allt mänskligt, ständiga förändringar, och dessa måste åter speglas i avvägningen av deras inbördes ställning. De livskraftiga och arbetsamma böra erhålla ökat utrymme — åtminstone i form av kolonier — och ökad tillgång på råvaror för sin industri, medan de folk, vilka genom ringa tillväxt eller bristande arbetslust visat sig ha passerat sin tillvaros middagshöjd, efter hand måste tilldelas en blygsammare ställning, än de dittills innehaft. Att finna utvägar för att utan våld kunna genomföra dessa förändringar i staternas inbördes ställning — förändringar, utan vilka denna ställning i sinom tid skulle komma att innebära de mest skriande orättvisor — det utgör i längden en mycket viktig förutsättning för den åtrådda varaktiga freden.

Vad ovan anförts torde vara tillräckligt för att visa, huru föga de yttre förutsättningarna för en varaktig fred äro till finnandes. Även om ett folkens förbund i samband med fredsslutet kommer till stånd, kommer det dock näppeligen juridiskt och säkerligen icke i realiter att nå den erforderliga maktställningen. De stora sjömakterna Englands och Förenta staternas flottor torde den internationella marinen ej bliva stark nog att kunna betvinga, och därför kan ej heller folkförbundets lantstridskrafter ens nå dessa länder. Ryssland med sitt stora djup, sin talrika befolkning och

sin avsevärda defensiva och offensiva styrka kan ock känna sig frestat att trotsa för detsamma ogynnsamma beslut från folkförbundets sida. Svårigheter komma också att framträda för de internationella krigsmedlen att tillräckligt hastigt kunna sammandragas mot en världsfreden brytande stat. I de olika staternas inre råder nu flerstädes ett fullständigt kaos, och revolutionära läror framkalla ej blott krig inom staterna utan synes även mana folken till ett slags korståg för sådana lärors utbredande eller bekämpande. Slutligen synes den förestående freden ingalunda komma att skapa rättvisa förhållanden ens mellan de största kulturfolken. Ett av de livskraftigaste och livsdugligaste av dem kommer att få sig tillmätt ett alltför snävt utrymme i världen och att även i övrigt tryckas av orättvisa och hårda bördor. Och att på fredlig väg kunna genomföra större ändringar i staternas inbördes ställning, sådan densamma kommer att fastställas vid fredsslutet, torde icke bliva möjligt. Det vill därför synas, som om det förestående fredsslutet långt ifrån att skapa de yttre förutsättningarna för en varaktig fred, tvärtom i mycket viktiga avseenden skulle komma att inom sig bära fröet till nya krig.

Ännu mindre förefinnas de *inre* förutsättningarna för den varaktiga fredan. Folken ha ännu ej lärt sig till förmån för varandra behärska sin naturliga nationella självskhet, ja, ej ens att av yttre anständighetshänsyn i viktigare angelägenheter hålla tillbaka yttre ringarna av densamma. Härpå bjuda ej blott världskrigets förspel och händelserna under världskampen utan även vapenstilleståndets hårdhet och sättet för fredsförhandlingarna de mest slående bevis. Och mera än förvånande vore det ju ock, om mänskligheten helt plötsligt skulle ha ändrat sin natur och besekrat sin egoism och sin vinningslystnad.

De senaste årens händelser torde ock till fullo ha bestyrkt, huru föga de partier och klasser, vilka betecknat sig själva såsom den eviga fredens och folkförbrödringens banérförare, verkligen äro ägnade att skapa fred mellan folken. I många fall synas de just genom sina internationella tendenser, vilka låta deras reformiver

sträcka sig vida utanför det egna landets gränser, snarare innebära en mycket allvarlig fara för freden.

Förhoppningarna om en varaktig fred — för att ej nämna den s. k. eviga freden — synas sålunda vara föga välgrundade. Tvärtom befinna sig de europeiska folken i ett jäsningstillstånd, som — trots för närvarande rådande krigströtthet — dock lätt nog kan leda till väpnade konflikter mellan staterna redan inom en mycket nära framtid. Och när de nu besegrade folken återhämtat sina krafter eller enigheten inom det segrande blocket till äventyrs börjar svikta, vad kan då ej inträffa? I sanning: folkens fredliga sammanlevnad tyckes nu lika fjärran som för sekler tillbaka.

Vad särskilt Sverige beträffar, ha vi visserligen genom världskriget vunnit fördelarna av Rysslands försvagande samt Finlands befrielse. Även Tysklands försvagande har i viss mån varit fördelaktigt för oss. Men vårt läge har å andra sidan försämrats genom Englands väsentligt ökade makt och saknaden av en tillräcklig motvikt mot densamma. Ryssland är också allt fortfarande stort och med rika tillgångar. Förr eller senare komma helt säkert ordnade förhållanden att åter inträda därstädes, och alla Rysslands krafter komma då att kunna samlas för utrikespolitiska ändamål. Det gamla utvidningsbegäret, typiskt för varje ungt folk med stor nativitet, kommer då också säkerligen att göra sig gällande. Kanske komma också fortsatta inre jäsningar i Ryssland och det ryska folkets nedärvda tro, att det är kallat att sprida en ny kultur över Västeuropa, att i sin mån locka Ryssland till krigiska företag mot sina europeiska grannar. Bland de svagaste bland dessa är Finland, och till Finland gränisar Sverige. *Den ryska faran kvarstår sålunda allt fortfarande för vårt land.*

Allt framgent torde också Ryssland med sin talrika befolkning kunna föra millionhärar i fält, och världskriget har genom krigshändelserna i Alperna, i Serbien och annorstädes lärt oss, huru dylika härar kunna tränga fram även över fattiga och glest befolkade områden med svåra naturhinder. Vi måste därför gentemot Ryssland kunna uppsätta så *talrika* fälttrupper som någonsin möj-

ligt och, till utjämnande av en i alla fall sannolikt rysk numerisk överlägsenhet över oss och våra sannolikaste bundsförvanter, så *dugliga* och så *väl utrustade* fälttrupper som möjligt.

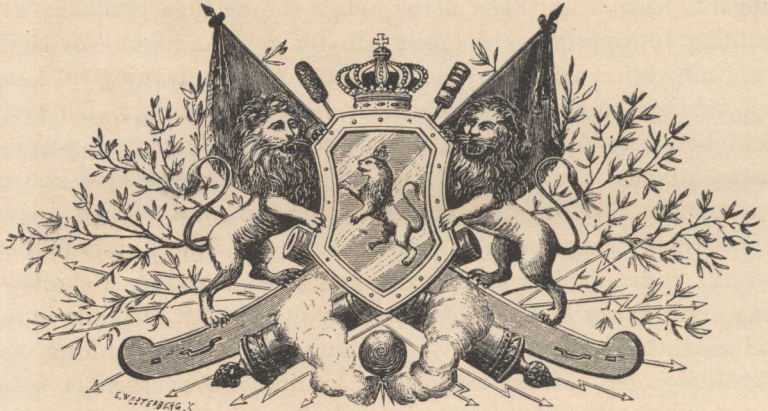
Även från andra håll än Ryssland kunna krigiska faror komma att hota — faror, vilka kräva ej blott ett kvantitativt och kvalitativt starkt lantförsvar utan även en för våra förhållanden stark marin.

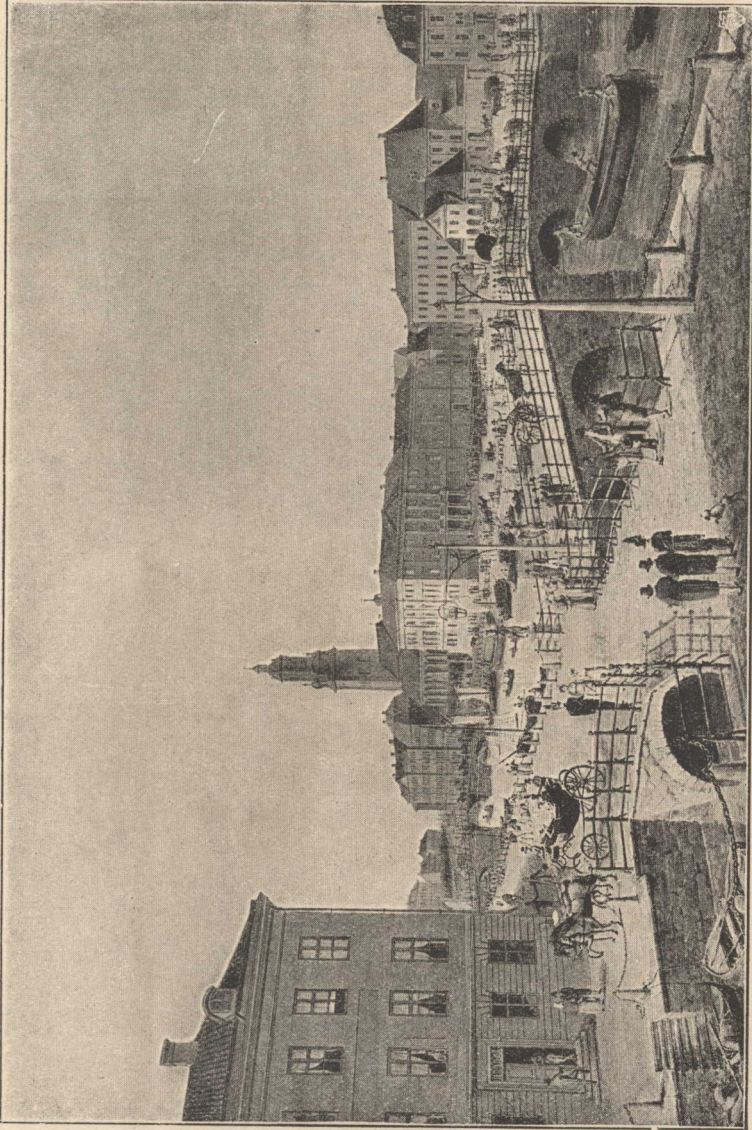
Det är tydligt, att en numeriskt stark fälthär kan uppsättas *endast på den allmänna värnpliktens breda grund*. Det är också uppenbart, att *dugliga* fälttrupper, ej blott linjetrupper utan även av äldre årsklasser bildade reservtrupper, icke kunna vid krigstillfälle skapas, utan att de värnpliktiga i fred erhålla en tillräckligt lång första utbildning och därefter deltaga i ett ej alltför ringa antal på lämpligt sätt fördelade repetitions- och reservtruppövningar. Sådana äro även oeftergivliga för befälets praktiska utbildning i truppföringens konst och för de olika högre och lägre truppenheternas sammangjutande i yttre och inre mening till fasta och smidiga förband. Världskriget har vidare infört eller givit ökad betydelse åt ett flertal stridsmedel (handgranater, granatkastare, tanks o. s. v.) samt för det s. k. ställningskriget skapat nya taktiska förfaringsätt utöver de för det mera rörliga kriget erforderliga. De svenska trupperna måste därjämte i motsats mot flertalet andra länders stridskrafter, vara hemmastadda i skidlöpning och i övrigt kunna motsvara ett vinterfälttägs särskilda krav. Vid sådant förhållande och i betraktande av vad nyss anförts om nödvändigheten för oss att genom kvalitativ överlägsenhet söka motverka en sannolik kvantitativ underlägsenhet, synes även den minsta nedsättning av den nuvarande jämförelsevis korta övnings-tiden ej ens kunna ifrågasättas. Tvärtom gäller det för oss att höja våra stridskrafterns kvalitet. För detta ändamål bör bl. a. underbefälsfrågan lösas och gynnsammare förutsättningar än hittills skapas för upprätthållandet av en fast disciplin. Flygvapnet och det tunga artilleriet samt kulspruteorganisationen måste ock erhålla en ej obetydlig utveckling, vilket betingar vissa jämn-ningar i 1914 års härordning.

Den varaktiga freden hägrar, såsom i det föregående påvisats, allt framgent bortom fjärran tidsåldrars töcken. Från den nuvarande tidsåldern tyckes kriget oskiljaktigt och den allmänna inre och yttre oron i världen synes mänskligt att döma antyda, att det förestående fredsslutet icke kan borga för något långvarigt fredslugn. Därför måste också de mindre staterna, om de vilja bevara sin frihet oförkränkt, fortfarande vara väl rustade. Allt framgent är svärdet visserligen icke frihetens enda men dess förnämsta värn.

Februari 1919

Hugo Wikner

Stora hamnkanalen och Stora torget 1820

Nils Stiernsköld
f. 1583 d. 1627

GUVERNÖRER OCH LANDSHÖVDINGAR MED RESIDENS PÅ ÄLVSBORGS SLOTT OCH I GÖTEBORG 1619—1680

DEN magna charta, som grundlade de till en del ännu rådande militära och administrativa organisationsformerna i Sverige, var 1634 års regeringsform. Genom den sattes i system för landets olika delar organisationsplaner för den högre, lokala förvaltningen, som arbetat sig fram under Gustaf II Adolfs regeringstid. Ty det var under denna, som en omdaning av hela statsförvaltningen ägde rum. Riket indelades i län och inom varje län skulle organiseras självständiga truppförband under namn av regementen. I spetsen för varje län stod en *landshövding* och regementena kommanderades av *överstar*.

Regeringsformen inskräpte, att den administrativa och den militära förvaltningen i regel skulle skiljas åt. Men på militäriskt viktiga orter skulle den kunna förenas under en *generalguvernörs* ledning. På rikets slott och fästen skulle fortfarande finnas en *ståthållare*. Landshövdingen blev dock alltså ståthållare på det slott, som låg vid residensstaden. Den ovan skisserade organisationsformen kom dock länge att huvudsakligast finnas på papperet. Tidens praktiska sinne lät sig icke bindas av stela former, utan man handlade i varje fall som man ansåg tidsläget krävde, och därav följde, att den fastställda organisationsformen såväl före som efter 1634 med avseende på den lokala ledningen av Göteborgs försvar ofta kringgicks eller ändrades.

Den enhet i organisativt hänseende, Västergötland representerade under äldre tider, bröts redan under medeltiden och ännu mera under den äldre Vasatiden genom att större eller mindre delar av landskapet lämnades som län åt stormän eller åt medlemmar av konungahuset. Så var t. ex. ännu vid Gustaf Adolfs anträde till regeringen tvenne härader lagda till hertig Karl Filip och fyra till hertig Johans hertigdömen. Då ytterligare sju härader av landskapet 1613—1619 stodo som pant för Älvsborgs

igenlösen, kan man finna hur svag och sönderstyckad provinsen var, »den af Gud så högt benådade provinsen», som drottning Kristina en gång uttryckte sig. Genom flere tillfälligheter, hertig Johans död 1618, hertig Karl Filips 1622, underlättades genomförandet av en sedan år 1619 planerad ordning för landskapets administration.

Konung Gustaf Adolf beslöt att genom ett högtidligt *intåg på Älvsborgs fästning* efter lösens erläggande manifesteras den stora moraliska betydelse det för hela landet hade, att det återfått sitt bålverk vid Sveriges enda Västerhavshamn. Intåget ägde rum den 6 mars 1619 och flere veckor därefter kvadröjde konungen på fästet. Under den tiden organiserades förvaltningen av hela Västergötland och särskilt den del av provinsen, som därefter fick bilda ett särskilt län, som efter Älvsborgs slott kallades Älvsborgs län, till vilket då ock den planerade staden Göteborg kom att höra.

Med hänsyn till Västergötlands militäriskt sett farliga läge sattes i spetsen för hela landskapets förvaltning en av rikets mest förtjänte män, den tappre krigaren riksrådet *Nils Stiernsköld* under titel av *general-landshövding* över Västergötland och *generalståthållare* över Älvsborg. Under honom utsågos till landshövding i Älvsborgs län (och ståthållare på Älvsborgs fästning) Per Göransson Ulfspärre och senare till samma befattning i Skaraborgs län med residens på Götala Axel Drake.

Då Stiernsköld i maj 1625 oförmodat avvek ur riket och då samtidigt Danmark genom sitt invecklande i krig mot söder utgjorde en mindre hotande fara för rikets västkust, fick Stiernsköld ingen efterträdare i Göteborg som general-landsherre i Västergötland, utan landshövdingen på Älvsborg *Per Ulfspärre* fick jämte sin civila syssla även tjänstgöra som högste ledare av försvarsanordningarna kring Göteborg, till år 1631 25/8, då han transporterades till landshövdingestolen i Skaraborgs län.

Samma dag utsågs till ståthållare på Älvsborg översten för Västgöta-knektar *Johan Hindersson Rytter*, som 1634 19/11 formligen blev landshövding i länet, varmed förenades befattningen som kommandant i Göteborg från den följande 21/12. I tio år beklädde denne kække krigsman befattningen, men borttrycktes hastigt av döden 1644 i januari just under det, att han stod i begrepp att samla trupper till Göteborgs försvar mot ett nytt danskt anfall.

Redan 26/1 fick den avlidne Rytter en efterträdare som landshövding i länet och kommandant i staden i översten *Nils Assars-*

son *Mannersköld*. Efter fyra års tjänstgöring erhöll *Mannersköld* avsked och efterträddes 1648 11/4 som landshövding i Älvsborgs län och kommandant i Göteborg av översten *Per Lindormsson Ribbing*. *Ribbing* innehade denna tjänst, dock från år 1661 under titel av guvernör över Göteborgs och Älvsborgs län, till slutet av 1663.

Under åren 1648—1654 inrättades ett *general-guvernementskap*, som tidtals omfattade olika områden, men till sin huvuddel bestod av Västergötland, Dal och Halland. Efter varandra bekläddes sysslan som general-guvernör härstädes av fältmarskalken *Lennart Torstenson* (död 1651), hertig *Adolf Johan*, som entledigades 1654 och rikskanslären *Magnus Gabriel de la Gardie*, som dock troligen aldrig utövade ämbetet.

Efter *Ribbing* blev generalmajor *Per Larsson Sparre* mellan åren 1663 16/12—1674 10/3 guvernör över Göteborgs och Älvsborgs län. De två sista åren av *Sparres* tjänstetid vistades han som legat i Frankrike, då översten vid *Skaraborgs regemente Fredrik Börstell* var vice guvernör.

Kammarrådet *Henrik Falkenberg* blev landshövding över Älvsborgs län och Dal med residens i Göteborg 1674 10/3, men entledigades redan 1675 5/5, då generallöjtnanten *Hans Georg Mörner* under titel *överkommendör* förordnades att jämte befälet över försvarsverket vid Norska gränsen förvalta civilväsendet i Älvsborgs län och därjämte vara överkommendör i Göteborg så länge kriget varade. 1679 22/10 transporterades *Mörner* till guvernör över Kalmar och Kronobergs län.

Efter *Mörners* avgång omorganiserades länsförvaltningen så, att Göteborg med *Sävedals*, *Askims* och *Hissings* härader av Västergötland lades till *Bohus län* jämte *Dal* och bildade ett län med residens i Göteborg och återstoden av Älvsborgs län bildade ett annat län med *Borås* till residensstad. Redan 1680 4/9 förlades *Dal* åter till Älvsborgs län, varjämte sedan *Borås ödelagts* av eldsvåda 1681 12—13/12 residenset för Älvsborgs län förlades till *Vänerns borg*.

Efter *Bohusläns* införlivande med Sverige 1658 hade generalmajor *Harald Stake* varit generalguvernör och landshövding i detta län med något kort avbrott till 1677, då han efterträddes av fältmarskalken *Rutger von Ascheberg*, som 1679 26/9 efterträdde *Mörner* som landshövding i den del av Västergötland, som lades till *Bohuslän*.

Vi ha nu följt organisationens utveckling fram till den tiden, från vilken nuvarande länsindelning härstammar.

De äldre Bohusläns-hövdingarne ha i en värdig publikation, författad av en efterträdare i deras ämbete, fått förra året — 1917 — träda fram för allmänheten.

I denna och i eventuellt kommande årgångar av publikationen torde minnesteckningar lämnas av de betydande män, som 1619—1680 hade att leda Göteborgs försvar.

Med stöd av ovanstående korta redogörelse kunna vi få fram följande längder för år 1619—1680 över guvernörer och landshövdingar i *Älvsborgs län med Älvsborgs slott eller Göteborg* som residens:

<i>Guvernörer eller generalguvernörer:</i>	<i>Landshövdingar, tillika ståthållare på Älvsborg och kommandanter i Göteborg:</i>
<i>Nils Stiernsköld</i> 1619—1625.	<i>Per Göransson Ulfsparre</i> 1619—1631,
Guvernör utnämndes ej 1625—1648, utan tjänsten utövades av landshövdingarne.	<i>Johan Hindersson Rytter</i> 1631—1644,
<i>Lennart Torstenson</i> 1648—1651,	<i>Nils Assarsson Mannersköld</i> 1644—1648,
<i>Hertig Adolf Johan</i> 1651—1654,	<i>Per Lindormsson Ribbing</i> 1648—1661.
<i>Magnus Gabriel De la Gardie</i> 1654,	Landshövdingetjänsten var
<i>Per Lindormsson Ribbing</i> 1661—1663,	1661—1674 och 1675—1679
<i>Per Larsson Sparre</i> 1663—1674.	förenad med guvernörstjänsten.
Guvernör utnämndes ej 1674—1675.	<i>Henrik Falkenberg</i> 1674—1675.
<i>Hans Georg Mörner</i> 1675—1679.	

I. NILS STIERNSKÖLD, 1619—1625.

Bland den mängd förnämliga svenska släkter, som vid slutet av medeltiden voro bofasta i Mälaredalens fruktbara och natursköna områden märkes en släkt, som i sitt vapen förde en delad sköld med tre sexuddiga stjärnor. I tre generationer hade släkten ägt Biby sätesgård, belägen i Rekarne, Gilberga pastorat och i alla tre hade ägarne son efter fader beklätt det höga riksrådsämbetet, då därstädes föddes Göran Klassons och Kerstin Hansdotters (Bjelkenstjerna) son *Nils* 1583 12/6. Tidigt, kanske under något uppehåll utomlands, synes han hava antagit efter vapnet namnet Stiernsköld, ett namn, som i förhållande till släktens höga ålder som adelssläkt klingar väl nymodigt. Namnet

torde emellertid i Sverige ha inlett den långa rad av adliga namn på »sköld», som sedan ofta följde vid introduktion på riddarhuset.¹

Det var en orolig tid, under vilken den unge Nils fick uppväxa. Skarp var då inom Sverige partisöndringen och det var ej ovanligt, att de närmaste anförvanter stodo i olika partier. Göran Klasson hade emellertid redan i konung Johans tid, helt visst påverkad därav, att han var bosatt inom Karls hertigdöme, fästs vid den senares parti och förblev hela sin livstid en trogen och högt betrodd anhängare till hertig Karl av Södermanland. Hur orolig tiden var, försummades dock icke att giva ungdomen en uppfostran, som med avseende på boklig undervisning låg på ett betydligt högre plan än näst föregående tidsålders. Då Gustaf Adolf under uppbyggandet av Sveriges stormaktställning hade så många framstående män vid sin sida, bör man komma ihåg, att detta förhållande i icke ringa grad hade sin grund i det ovan anmärkta hänseendet.

Jämte den stränga och sorgfälliga uppfostran i studiekammaren ingick i de adliga ynglingarnes utbildning härdande kroppsövningar, och tidigt fingo de följa med de äldre på de ofta återkommande långa färderna genom riket. Vid 15 års ålder var Nils med sin fader på Kalmar slott och när slottet 1598 uppgavs till konung Sigismund, tog Sigismund tvärt emot förut lämnad loven både Göran Klasson och hans son tillfånga och kastade dem i ett hårt fängelse på Marienburgs slott i Preussen. Genom faderns förmedling fick dock sonen Nils lämna fängelset och anställdes som page hos »furstinnan av Pommern».

Efter två års vistelse vid det lilla hertigliga hovet i Stettin anställdes Nils i Nederländerna bland prins Moritz av Oranien mönstertrupper. Här tjänstgjorde han helt visst i sällskap med den mängd unga svenska ädlingar, jämnåriga eller yngre än han själv, som då lade grunden därstädes till sin blivande militära duglighet. Något av åren 1603, 1604 eller 1605, kanske flere av dem, finna vi Stiernsköld tjänstgörande i Ungern i strid med Turkarne. Därunder förvärvade han den för en utländig ovanliga utmärkelsen att bliva officer, men blev i en strid illa sårad

¹ Observeras bör dock, att den danska släkten med namnet försvenskat till *Hogenskild* fanns representerad i Sverige åtminstone från mitten av 1500-talet genom Klement Bengtsson Hogenskild till Åkerö. Hans dotter Anna var moder till Hogenskild Bjelke, som erhöll moderns tillnamn till förnamn.

i sitt ben och hemkom till Sverige i tillräckligt god tid för att som fänrik i riksmarsken Anders Lennartssons eget kompani deltaga i det blodiga slaget vid Kirkholm 1605 17/9, där hans befälhavare och en stor del av hären stupade.

Denna strid var inledningen till en lysande karriär på den svenska militärbanan för den 22-åriga hjälten. Att följa honom därunder vore detsamma som att genomgå historien om Sveriges krig med Polen och Ryssland 1605—1610.

I korthet vilja vi blott rekapitulera, att Stiernsköld 1606 blev ryttmästare över adelsfanan och som sådan deltagit i greve Joakim Fredrik von Mansfelds fälttåg 1608, då bland annat i Liffland Wittenstein och Wolmar intogos.

Stiernskölds förste biograf, biskop Laurentius Paulinus Gothus, sedermera ärkebiskop, omtalar, att Stiernsköld med sitt folk voro de första, som på stormstegarne inträngde i Wittenstein, oaktat »det ej var ryttarnes sak att storma befästningar» samt att Stiernsköld vid Wolmars intagande med yxan i hand själv upphög och öppnade stadporten. Vid blott 25 års ålder blev S. ståt-hållare samma år först på Pernau och sedan på Dünamünde. På det senare stället uthärdade han en årslång belägring och uppgav fästningen först, sedan den fåtaliga besättningen decimerats så, att artilleriet ej kunde betjänas. Dünamündes försvar höljde Stiernsköld med stor ära.

Med berättelsen om Stiernskölds försvar av Dünamünde ha alla hans historiegrafer förbundet följande tidsbild, som icke blott kastar en dager över tidens blandning av råhet och ridderlighet, utan även över det stora moraliska mod Stiernsköld besatt jämte sitt fysiska. Fastlagssöndagen 1607 hade Stiernsköld i Rewal ingått äktenskap med Magdalena Stackelberg av den då utbredda adelssläkten i Liffland med samma namn. Under belägringen av Dünamünde lyckades polske befälhavaren Kodkewitz från Pernau borttröva Stiernskölds unga hustru och deras nyfödde son och hotade Stiernsköld med att sätta dem i strängt fängelse, om ej Stiernsköld uppgav Dünamünde. Härpå svarade han, att visserligen voro hustrun och barnet föremål för det som i världen var honom kärast, men de voro hans, men fästningen konungens. Han kunde icke utlösa sitt med någon annans. Slutligen förmodade han, att den polske fältherren skulle handla mot honom, som han önskade att i liknande fall bliva behandlad. Stiernskölds svar hade den verkan, att hans hustru och son överlämnades till honom och delade belägringens vedermödor.

Efter en mycket äventyrlig resa med familjen hem till Sverige, blev han efter fadrens 1609 timade död ägare av Biby. Helt visst har den eljest icke givmilde konung Karl IX ganska frikostigt belönat Stiernsköld för hans förtjänster. Sålunda erhöll han 1609 häradshövdinge räntan och häradshövdingeämbetet över Kinds härad, liksom ock andra förlänningar i Västergötland.

På sommaren 1610 blev Stiernsköld fältmarskalk över en svensk här, som sökte intränga i Ingermanland. 1611 på sommaren blev han under en strid framför fästet Ivanowgorod skjuten i foten, en skada, som var så svår, att han därefter i tre år måste gå på krycka.

Hemkommen ånyo till Sverige finna vi Stiernsköld under danska kriget 1611—1613 trots sin invaliditet ställd i spetsen för än det ena än det andra värvet av största vikt.

1611 29/3 blev han jämte Mårten Krakau och Sven Svensson ståthållare på Gullberg. Förde på våren 1611 befäl vid Älvsborg och synes i juni hava avvärjt ett anfall mot Älvsborg. Men åtföljde sannolikt kort därefter fältmarskalken Jesper Mattsson på tåget till Kalmar.

När Karl IX för sjuklighet, som snart medförde döden, 1611 i november lämnade Ryssby läger, blev Stiernsköld befälhavare därstädes.

I samband med konung Gustaf Adolfs vinteroffensiv in i Skåne januari 1612 förordnades Stiernsköld att vara överste för allt Smålands krigsfolk och att leda försvaret vid gränsen mot Skåne.

Då konung Kristian IV:s stora offensiv mot Västergötland på våren 1612 blev bekant för konung Gustaf Adolf, intogs han av en berättigad oro för försvaret av Götaälvs mynning och Älvsborgs slott. Den tjänstgörande ståthållaren å nämnda slott Olof Stråle hade icke de egenskaper, som gjorde, att man utan vidare med trygghet åt honom kunde lämna försvaret, en misstanke, som ock senare visade sig berättigad. Stiernsköld utnämndes 1612 22/4 till ståthållare på slottet, men utnämningen kom för sent. Stiernsköld hann icke fram till fästet, innan danskarne inneslutit det samma den 5/5, och söndagen den 24/5 uppgav Stråle Älvsborg.

Stiernsköld har under det följande Västgöta fälttåget tillhört Jesper Mattson Krus häravdelning och sedan Västergötland i slutet av juni återtagits och Gustaf Adolf vid Jönköping beredde sig att möta ett nytt danskt infall, fick Stiernsköld befallning att med uppåddat folk från Närke besätta passen i Tiveden mellan Vänern och Vättern.

Man har anmärkt och som det vill synas icke utan skäl, att svenska adeln under danska kriget 1611—13 jämförelsevis lamt deltog i rikets försvar. Är denna iakttagelse riktig, är det givet, att från konungens sida de av adeln, som stått honom särskilt bi under kriget skulle framför andra bliva föremål för hans förtroende och ynnest. Att Stiernsköld ända från Knäredsfreden och till sin 14 år därefter inträffade hjälteod, trots tid efter annan inträffade svåra konflikter mellan konungen och honom, dock för sina stora övervägande förtjänster städe sattes i spetsen för de största företag, torde framgå av följande redogörelse. Man kan särskilja fyra olika skeden i Stiernskölds offentliga liv under dessa 14 år.

Sverige var efter Knäredsfreden en i hög grad utmattad och ur djupa sår blödande samhällskropp. Såren skulle läkas och krafterna återhämtas. Det torde i alla tider komma att räknas bland Gustaf II Adolfs och Axel Oxenstiernas största bedrifter det planmässiga sätt, på vilket de utförde detta arbete, på samma gång som de lade grunden till en för Sveriges utveckling lycklig utrikespolitik. Den svenska statsförvaltningen hade före Gustaf Adolfs tid utmärkts av en centralisation, som var så ensidig, att det knappast fanns några lokalorgan med självständighet. Vilka olägenheter ett dylikt system skulle medföra i ett land med Sveriges utsträckning är självfallet. Som förut nämnts, vidtogs i nyssnämnda hänseende under nu ifrågavarande tid stora förändringar.

De landskap, som företrädesvis lidit och delvis ödelagts under kriget voro Västergötland och Småland. Stora sträckor hade där av de genomströvande trupperna plundrats, byar och gårdar uppbränts. Det gällde att i dessa orter få till stånd en lokalförvaltning, som på samma gång som den vidmakthöll fäderneslandets majestät och rätt hade förutsättning att hos befolkningen ingiva förtroende, hos grannen respekt och hos den konkurrerande tronkrävaren fruktan. En sådan man fann Gustaf Adolf i Stiernsköld. Han utnämndes 1613 3/5 till ståthållare på Jönköpings slott och över dess län samt 9/5 till överste för *allt* krigsfolket i Västergötland och Småland.

Under nära fyra års tid eller till i januari 1617 finna vi nu Stiernsköld i spetsen för lokalförvaltningen i västra delen av Småland och även i viss mån i Västergötland.

Några större spår av krigaren Stiernskölds verksamhet dessa år i det fredliga värvet som organisatör finner man väl ej i arkivens gömmor. En omständighet, som kan bero därpå är, att vid den stora slottsbranden i Stockholm 1697 elden svårt härjade bland handlingarna rörande Västergötland och Småland från 1600-talets två första decennier. Under det att rullor m. fl. handlingar angående krigsväsendet finnas i överflöd både före 1600 och efter 1620, så är tiden däremellan anmärkningsvärt magert representerad.

Materiel finnes dock tillräckligt för att konstatera den betydande nydaning krigsväsendet fick under Stiernskölds ledning i Västergötland och Småland 1613—1617. Utskrivningarne, vanligen ledda av honom själv, erhöilo allt större och större stadga i formen. Omorganisationen av truppförbanden, varvid man övergick från den gamla nordiska organisationsformen med »fanor» och »fännickor» till nederländska systemet med *regementen* och *kompanier*, genomfördes efter hand. Naturligtvis var det ännu icke fråga om att bilda några stadigvarande eller som det senare kallats »ständiga» former. De förband som bildades voro avsedda antingen för tillfällig krigsberedskap eller för omedelbart användande i fält. Organisationsarbetets gång kunde snarast liknas vid det organisationsarbete, som för närvarande pågår i vårt land med de s. k. kristidsorganisationerna. Kommissioner bildas på grund av framträdande behov. De anpassa sig efter förhållanden och så småningom bliva de oumbärliga och permanenta åtminstone så länge som krisen varar.

Civildförvaltningen ställde stora anspråk på sin innehavare denna tid. Det gällde att bringa ordning i uppbörds- och skatteväsendet. De förut under kronan direkt sorterande fogdarne skulle underordnas länsstyrelsen. Då man påstått, att underslev och godtycklighet denna tid synas hava varit ganska allmän bland fogdarne, bör man komplettera uppgiften med, att fogdarne jämväl hade en mycket svår uppgift att fylla. I flere omgångar fingo de mestadels i natura alster uppbära utskylderna, som hade en mängd olika namn och ändamål. Under eget ansvar skulle fogdarne sedan magasinera uppbörden, innan den skulle redovisas. Fanns vid redovisningen brist på grund av att varorna förskämts eller, vilket ej var ovanligt, bortstulits, då greps fogden för huvudet. Frestelsen att göra sig betäckt för eventuella förluster genom att indriva uppbörd för diktade ändamål eller i större kvantiteter av givna skatter än vad som var rätt låg nära till hands.

Alltnog en ganska svår bondeorolighet yppade sig i Västbo härad våren 1616. Bönderna ihjälslodo sin häradsskrivare och hotade fogden till livet. För att grundligt få denna sak utredd och lugnet återställt, företog konungen på hösten 1616 en resa genom Småland, då Kalmar, Växiö och Jönköping besöktes. Ankomsten till Jönköping ägde rum dagarne före jul. Hos Stiernsköld stannade nu konungen över helgen och lämnade Jönköping först, när han begav sig över Skara till Örebro riksdag, som öppnades 1617 18/1.

Då bönderna beskyllde ståthållaren, fogden, skrivaren m. fl. för att hava tillfogat dem orätt, lät konungen genom opartisk man, riksrådet Nils Bjelke, ransaka i bygderna hur det förhöll sig, en ransakan, som tillika blev en räxvt med skarpt tilltal, där fel funnos. Men på samma gång konungen gjorde detta medgivande gentemot opinionen, inkallade han de brottsliga Västboarne till Jönköping. Efter hällen ransakning dömdes de, som mördat häradsskrivaren till livsstraff, och de, som understött rörelsen, bl. a. två präster, till andra straff.

Ehuru Stiernsköld icke mycket framträder i handlingarne under vare sig ransakningen eller i övrigt under konungens besök hos honom i Jönköping, torde det dock vara klart, att han av konungen ansågs hava nöjaktigt fullgjort sitt uppdrag, ty några dagar efter riksdagens början 1617 i Örebro utnämndes Stiernsköld till den ansenliga posten av *Svea rikets råd*. En utnämning, som snart följdes av ett kombinerat diplomatiskt-militäriskt uppdrag.

Stiernsköld hade nu vid icke fyllda 34 levnadsår uppnått en av rikets högsta värdigheter. Han nådde denna ställning på grund av lysande egenskaper. Däröfver kan man vara förvissad, ty både konung Gustaf Adolf och hans kanslär Axel Oxenstjerna hade för visso stora fordringar på sina skyddslingars egenskaper och de hade jämväl förmåga bedöma dem.

Under denna period av Stiernskölds liv hugnades han liksom förut med värdefulla förlänningar. Karl IX hade sekvestrerat, som han kallade det, all den privategendom han kunde komma åt från de av sina politiska motståndare, som i Polen sökte skydd hos sin laglige konung. Efter 1603, då riksråden Knut och Göran Posse m. fl. rymde från Kalmar sekvestrerades deras gamla arvegods i Västergötland: Sätenäs, Hellekis m. fl. Dessa gods förlänades av hertig Karl som belöningar till hans anhängare. Gustaf Adolf, som allt eftersom hans ställning på Sveriges tron blev

säkrare och säkrare lämnade amnesti åt de avvikna herrarne eller deras arvingar, återställde godsens till dem, hade dock under sina första regeringsår upptagit faderns sed att bortlämna godsens som belöning till sina förtroendemän. Redan 1615, om ej tidigare, erhöll Stiernsköld det vackra Hellekis på Kinnekulle i förläning, en förläning, som Stiernsköld behöll till 1625, då Hellekis återställdes till Göran Posses son Knut. I utbyte fick Stiernsköld då eller kanske något senare ett »skönt herrskap i Liffland» troligen godset Trenden. Under denna period synes Stiernsköld ha växelvis bebott Jönköpings slott, Hellekis och Biby. Allt mer och mer återvann han hälsan efter sin blesstyr och var mycket på resande fot. 1615 i september satt han själv tinget i Tranemo för Kinds härad som dess häradshövding. Detta är dock det enda exempel på att Stiernskölds personligen utövat detta ämbete under den långa tjänstetiden som häradshövding i Kind från 1609—1627. Nästan årligen höll Stiernsköld utskrivningar i Västergötland och Småland under denna tid. I februari 1616 höllos dessa förrättningar i Västergötland av Stiernsköld jämte Göran Gyllenstjerna.

Tiden 1613 till och med 1618 är, kan man säga, på sitt sätt ett avslutat helt i Sveriges historia. Under den tiden var målet för *inrikespolitiken* att återupprätta riket och återförvärva Älvsborgs fästning och för *utrikespolitiken* att framtvunga fred med Rysslands och Polens härskare samt bevara freden med Danmark. Det stillestånd, som 1611 avslöts med Polen hade undan för undan förlängts. Polen, som låg i strid med Ryssland liksom Sverige, hade lika litet som Sverige intresse av att kriget åter skulle utbryta. Vid början av år 1617 fick Gustaf Adolf genom den tilltagsne partigångaren Wolmar Farensbach inflytande tanke att bryta vapenvilan med Polen. Till ledare av ett ifrågasatt anfall på Riga utfört efter anvisning av Farensbach utsågs Stiernsköld. Som förberedelse till företaget uppdrog konungen åt Stiernsköld, att i februari genom Danmark till Holland avgå med uppdrag av såväl politisk som militär karaktär. I Danmark, hade han såväl på ut- som hemresan audiens hos konung Kristian för att begära tillstånd om fri passage genom Sundet för de trupper och fartyg, han skulle värva i Holland, som ock för att utforska konungens sinnelag mot Sverige.

I juni 1617 kom Stiernsköld hem och avgav rapport om sin

mission. Värvingen av trupper hade visserligen icke givit det resultat man väntat, men underrättelserna från Danmark synas däremot hava för tillfället ingivit Gustaf Adolf en viss grad av lugn från det hållet. En aktion planerades mot Polen i samband med hertigen av Kurland¹, Fahrensbachs herre, och till befälhavare för de trupper, som skulle avsändas till Liffland utsågs nu definitivt Stiernsköld. Att Gustaf Adolf valde Stiernsköld, som dock ännu var ganska svag och sjuklig efter sina blesyrer, synes bevisa det stora anseende för duglighet Stiernsköld besatt. Uppdraget var synnerligen svårt och grannlaga. Det visade sig snart att kombinationen med Fahrensbach var byggd på för lös grund. Fahrensbach avslöjades som en svekfull äventyrare. Den till företaget avdelade svenska truppstyrkan var otillräcklig för ändamålet. Att därför hela företaget i stort sett misslyckades kan ingen, samtiden gjorde det ej heller, lägga Stiernsköld till last.

Händelseförloppet under det något mera än årslånga fälttåget begränsades till följande tilldragelser: landstigning vid Dünas mynning, intagandet av en skans framför Riga, en ny landstigning vid Pernau och intagandet av detta fäste 1617 8/8. Då Polackerna hunnit hämta sig från den överraskning det oväntade överfallet förorsakade och berett sig till försvar, återtogo de skansen vid Riga. Fahrensbach gick då över till fienden och lämnade Svenskarne i sticket. Under svåra umbäranden höll Stiernsköld Pernau besatt, ledde ett småkrig i Liffland och förde stilleståndsunderhandlingar med fienden. De direktiv han därvid fingo från Sverige synas hava varit ganska planlösa, i det att de än manade till eftergifter än tvärtom. En tid synes konungen hava haft för avsikt att själv gå över till Liffland med en större krigshär, men det vacklande förhållandet till Danmark bjöd honom stanna hemma. Skördade Stiernsköld under detta fälttåg icke några lagrar, så ådrog han sig i stället vid några tillfällen konungens misshag till följd av, att han icke kunde hålla vederbörlig krigstukt vid makt, utan tillät oordningar och t. o. m. själv avgav en missnöjd och hotfull skrivelse. Konungens svarskrivelser med anledning härav påminna livligt om faderns straffbrev, ehuru deras ton var mindre drastisk än konung Karls.

¹ Hertig Wilhelm i Kurland kom till Sverige och erhöll 1616 13/7 i förläning Orreholmen med Vartofta härad och staden Falköping, en förläning, som snart återkallades till kronan.

Konungen skriver 1617 14/9:

»Oss förundrar icke litet, Nils Stiernsköld, att I uti Eder skrifvelse och memorial förmälen, att där I icke blifven affordrad och förlössad innan åtta eller tolf veckor, då viljen I likväl begifva Eder dädan, förutan flera obetänkta ord och tillbud; så vilje Vi icke förmoda, att I tagen Eder det oråd före, emot Vår befallning och instruktion. Så framt I annorlunda gören, då mågen I stå Edert eget äfventyr; ty Vi behöfve inga Öfverstar allena därför, att de mönstra och rida kring i landsändarne, utan de där hafva lust att låta sig bruka emot fienderna. Äre ej heller till sinnes att lida sådana ord, sedan (än mindre) gärningar utaf Våre tjänare, hälst medan Vi Eder intet annat att göra befallt hafve, än det I på ämbetets vägnar pliktige ären, och hafven satt Oss tjänst före, och tagen lön före. Om I ock med sådana skrivelser kunna förtjäna några gods af Oss, det låte Vi Eder själf dömma om. Vi tro Eder fast mera till, att I rätten Eder efter Vår befallning, och gören Eder flit att uppehålla och försvara det I där vunnit och undfått hafven, och i så måtto med villig tjänst något tänken af Oss förvärfva och icke Oss att aftruga, det Vi hvarken af Eder eller någon annan tänke till att lida.»

och en annan gång skrev konungen:

»Oss förundrar icke litet, att capitenerne sig en sådan dristighet företaga, och hvi I sådant tillstäden, som öfver dem kommendera skolen; hvarföre befalle Vi att I dem förhållen det de med sådant härefter afstå, och hafve Vi icke satt Eder dit för någon hvitkåpp utan till att kommendera krigsfolket.»

I september 1618 slöts emellertid stillestånd med Polen på två år och kort därefter har Stiernsköld kommit hem till Sverige.

Den sista akten i rikets utveckling under konung Gustaf Adolfs första regeringsperiod de sex åren 1613—1618 var erläggandet av sista terminens lösen för Älvsborgs fästning och pantlänet samt säkerställande av grannsämjan med Danmark.

På goda grunder fruktade man, att konung Kristian skulle göra svårigheter vid återställandet av Älvsborg. Under pantetiden hade han gjort allt för att vinna befolkningen i pantlänet och man emotsåg, att om formell anledning skulle finnas för honom att ej återställa fästet på föreskriven tid, skulle den utnyttjas i det omnämnda syftet. Alla ansträngningar gjordes därför att anskaffa

sista terminens kapitalbelopp 215,696 svenska daler. Största delen därav anskaffades genom utländskt lån och den 20 januari 1619 avlämnade översten Herman Wrangel summan till den danska ståthållaren Lunge och tog den 30 januari fästet och länet i besittning på svenska kronans vägnar.

Vid årsskiftet 1618—19 hade sinnena i hela Europa uppfyllts med krigsstämning. Trettioåriga kriget tog ju ock då sin början. I icke ringa mån hade folkfantasiens påverkats i tron på att krig var oundvikligt av den stora, märkliga komet, som i november förstnämnda år syntes.

Misstron mot Danmark hade i Sverige framkallat starka rustningar och truppsammandragningar till gränsen. När Älvsborgs fäste utan motstånd från konung Kristians sida överlämnades och allt syntes utveckla sig fredligt, var det en naturlig och klok åtgärd, att konung Gustaf Adolf begärde att få med sin granne ett personligt sammanträffande. Sedan först sex svenska riksråd med Axel Oxenstierna i spetsen underhandlat vid Ulfsbäck med lika många danska med rikskanslären Kristian Friis om föreliggande tvistepunkter, ägde kungamöte rum i Halmstad de sista dagarne av februari varvid stor ståt utvecklades.

Omedelbart efter Halmstadsmötet färdades konung Gustaf Adolf genom Västbo, Kinds och Marks häradar och tog under mycket högtidliga former sitt *intåg på Älvsborgs slott den 6 mars 1619*.

Året förut hade Gustaf Adolf i såväl januari som i februari gjort korta besök i Alingsås för att bl. a. lära känna möjligheterna för att ordna stadsförhållandena vid Göta älvs mynning, och då han nu var på ort och ställe, utfärdade han interimsprivilegier för staden, den nya staden Göteborg. Men vad som nu i mars 1619 ännu mera tilldrog sig hans intresse var nödvändigheten att organisera förvaltningen av det igenlösta området och för övrigt av hela Västergötland, som, med undantag av de till hertig Karl Filips hertigdöme hörande häraderna, nyss genom hertig Johans död i övrigt tillfallit kronan. Härvid förelåg till behandling icke blott frågorna om förvaltningsformer utan även val av lämpliga personer i de olika ämbetena.

Någon på papperet utstakad plan för administrationen av Västergötland från dessa dagar har man väl ej, men man kan utgående från de kända regeringshandlingarna: utnämningar och de för befattningshavarna utfärdade instruktionerna föreställa sig hur planen var.

Över hela landskapet skulle härska en generallandsherre med

vidsträckt makt i allt, som angick såväl den civila som militära lokalförvaltningen. Denne person skulle tillika vara generalståthållare på det viktiga fästet Älvsborg. Man får dock icke tänka sig, att all makten lades i lokalförvaltningens händer. Nej, långt därifrån. Centralregeringen ville fortfarande ha i sina händer huvudledningen av provinsen. Men ett stort steg togs dock till en lämplig decentralisation av styrelsen med kontroll över uppbörd, lagskipning, utskrivningar, tullväsende, kommunikationsväsende, gästgiveri m. m. Under generallandsherren skulle i landet verka två ståthållare en för provinsens 16 västligaste härad, Älvsborgs län, med residens på Älvsborg, en för de övriga häraderna nu benämnda Skaraborgs län med residens på Götala eller på Höjentorp. Vidare utsågs en särskild fogde för f. d. pantlänet.

Med avseende på personvalet kan man undra på, att icke till generallandsherre utsågs riksrådet Gustaf Stenbock på Torpa. Han hade på visst sätt varit Västergötlands landsherre alltsedan 1613 och var ännu en man på blott 44 år. Troligen har dock Stenbock förbigåtts på grund av, att han icke hade i jämförelse med Stiernsköld erforderliga kvalifikationer. Ehuru väl man finner, att militära uppdrag vare sig till lands eller sjöss ännu lämnades till personer, som icke förut ägnat sig åt krigstjänst — ja, Axel Oxenstierna hade så sent som 1624 till och med högsta befälet över den mot Danmark då sammandragna svenska styrkan — så börjar vid denna tid dock visa sig spår till en yrkesåtskillnad även i detta fall. Gustaf Stenbock saknade helt visst i olikhet med sin fader och farfader samt söner all håg och lust för krigstjänst, ty veterligen deltog han varken i 1611—13 års danska krig, då dock hans hembygd flere gånger skövlades, eller i något annat krig. Möjligt är även, att han redan vid denna tid varit nedsatt till hälsan. Säkert är, att hans namn efter denna tid mindre ofta synes bland dem som deltog i offentliga värv.

Stiernsköld utsågs till platsen som generallandsherre i Västergötland och troligt är väl, att om valet skulle träffas bland rikets dugligaste och mest ansedde härförare Stiernsköld då blott hade tvenne medtävlare, nämligen riksmarsken Jacob De la Gardie och riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhjelm. Ingendera av desse kunde ifrågakomma på grund av att de behövdes på andra poster. Den mängd av dugliga, unga härförare, som fanns tio år längre fram i tiden, voro ännu okända.

Stiernsköld utnämndes till generallandsherre i Västergötland och generalståthållare på Älvsborg den 18 mars och den 24 föl-

jande maj tillställdes honom en vidlyftig instruktion rörande hans skyldigheter.

Han skulle

- 1) begiva sig till Älvsborg och kännas vid slottet och länet,
- 2) av adeln i Västergötland infordra deras ännu ej erlagda rest av Älvsborgs lösen eller eljest lägga deras gods i arrest,
- 3) och 4) tillhålla fogdarna att fullgöra sina skyldigheter och särskilt biträda den kommission, som hade hand om indrivandet av Älvsborgs lösen,
- 5) tillhålla lagförarna (de som tjänstgjorde vid tingsrätterna) att göra sina skyldigheter,
- 6) och 7) tillse och handlägga vissa ärenden rörande krigsfolkets utrustning och mönstring.

Liksom tiden 1613—1618 är ett avslutat helt i Sveriges utveckling, utgör även tiden 1619—1625 en egen epok. Vad som främst utmärker den är, att trots de yttre politiska förhållandena i högsta grad voro spända åt olika håll, så var dock perioden med undantag av ett intermesso juli 1621—aug. 1622, Gustaf Adolfs liffländska fälttåg, en fredsperiod med ett intensivt, målmedvetet arbete till landets hastiga utveckling på alla områden. Det var under denna period, som handel och näringar upphjälptes, som en mängd städer (i Västergötland: Göteborg, Borås, Alingsås, Brätte) anlades och statsförvaltningen, främst krigsväsendet organiserades.

En värdesättning av Stiernskölds livsgärning som generallands-herre i Västergötland är sålunda en undersökning om vilken roll han spelat i Västergötlands utveckling under ifrågavarande tid. Källornas fåtalighet gör det emellertid omöjligt att med bestämdhet avgöra i vad mån han medverkat. Vissa drag skymta dock fram ur dem, drag, som låta oss ana, att Stiernsköld var en mycket viljestark, impulsiv personlighet, som med rätt så barsk myndighet uppträdde bland allmänheten. Under den orädda och kanske brutala ytan dolde sig dock helt visst hos Stiernsköld den egenskapen, som svenska folklynnet, icke minst Västgöten, skattar så högt, nämligen egenskapen att giva gemytliga, humoristiska repliker vid överläggningar och i samkväm. Ett exempel på hur djupt intryck hans uppträdande gjorde i detta hänseende är den anekdot om Borås' stads anläggning, stadens förste historiegraf berättar hundra år efter sedan tilldragelsen ägt rum. För att

afskaffa Marboarnes¹ landsköp i riket (gårdfarihandel) hade konungen befallt, att de om de ville driva köpenskap skulle utse åt sig en plats till stad och där bygga. Motvilliga vägrade de detta. I sällskap med riksmarsken Jacob De la Gardie kom Stiernsköld i maj 1621 till Torpa kyrkoby, där en mängd handlande skulle bott, och sedan De la Gardie och Stiernsköld beslutat förlägga den nya staden hit, lät Stiernsköld inför de ännu trotsande bönderna utstaka stadsplanen. De ville icke ens föreslå något namn på den tillämnade staden. På kyrkbacken har Stiernsköld under överläggningen härom riktat sina blickar mot de norr om staden i vårens fågring prunkande ekskogsbeklädda höjderna och frågat, vad de kallades. »Jo, de nämnas Buaråsen» blev svaret, varpå Stiernsköld replikerade vasst, men muntert: »Så skall ock Eder stad heta!»

På Älvsborgs fästning fick Stiernsköld sitt residens. Men ämbetet krävde täta resor i det vidsträckta landskapet med sina smala, dåliga vägar, som största delen av året icke voro trafikabla annat än för ridande. Vi kunna icke följa Stiernsköld under hans verksamhet år för år, utan anmärka blott, att han nästan årligen genomreste landskapet på utskrivningsförrättningar, på mönstringar och gjorde täta besök på tingen, varvid han samspråkade med ortens adel, präster, fogdar, länsmän och bönder. På tingsbackarne har han då i hållna tal ofta upplyst menigheten om innehållet i förordningar, som utkommit och skyldigheten att efterleva dem. Under resorna togos nattkvarter i prästgårdarne och till såväl färdenskapen (behovet av hästar och folk för färden), som för underhåll uppbar fogdarne gårdar in natura. Att det därvid icke sparades på varken herre- eller svänne-öl, kan man taga för givet. Stiernsköld var, som spåren visa, ett barn av sin tid med avseende på överdåd ifråga om mat och dryck.

Beträffande Stiernskölds inflytande med avseende på tillkomsten av Göteborgs stad och stadens utveckling under nu ifrågavarande tid berätta källorna litet eller intet, men säkerligen har hans personlighet därvid i icke ringa mån gjort sig gällande. Så snart staden blivit så bebyggd, att han inom dess vallar kunnat få lämpligt residens, har han flyttat dit, men var detta var beläget känner man ej. Åren 1623—1624 och 1625 under sommarmånaderna voro olika delar av de nyorganiserade regementena, Västgöta

¹ Det var tidens officiella namn på innevävarne i den trakt av Västergötland som nu vanligen benämnes *de sju häraderna*.

knektar, uppfordrade och förlagda i Göteborg för att arbeta på fästningsverken. Den högsta ledningen av dessa arbeten låg givetvis i Stiernskölds händer.

Lika ofullständiga som källorna äro i fråga om upplysningar rörande Stiernskölds civila ämbetsförvaltning, lika bristfälliga äro de i fråga om den militära. Man äger blott kvar *en* rulla från de många mönstringar Stiernsköld förrättat och den är daterad den 22 maj 1622. Det vill synas som den mönstringen hållits i Stockholm och att det då mönstrade regementet Vestgöta knektar utgått till Liffland.

Med Ås härads dombok som källa kan berättas en liten anekdot om Stiernsköld från hösten år 1621, som äger mycken tidsfärg och låter oss ana, att menigheten ofta ganska ovilligt fogade sig efter de stora reformer tidsläget krävde.

Platsen för ett möte, som generallandsherren höll med Ås härads präster och bönder var gården Habo i Härna socken. Tiden på året var redan långt framskriden, det var den 27 eller 28 november och troligen höllos förhandlingarna inne på gårdens loge. Med myndighet har Stiernsköld för de närvarande föredragit nyss utkomna förordningar, bland dessa säkerligen främst den, som förbjöd ortens gamla landsköpsed. De, som önskade fortsätta med denna sedvana hade icke annat att göra än att flytta in till den nya staden Borås vid Torpa. Tingsladan hade givetvis varit fylld med åhörare, men på gården utanför fanns även mycket folk och här uppehöll sig särskilt de, som försett sig mer än de tålt vid av de starka drycker, som vanligen funnos i överflöd till avsalu vid offentliga möten. Länsmannen Lars Hansson i Romsås, som gjorde sina slag på gården, fann tillfället lämpligt förebrå den berusade bonden Sven i Tofvarp (Toarp) därför, att han och hans grannar i nämnda socken mot givet förbud fortfarande reste till Uppland och Bergslagen för att köpslaga, »som de våra förr voro vana vid, till skada för innevånarne i den nya staden Torpa.» Frågan förtröt Sven, som vresigt svarade, att om han och hans grannar icke fingo bruka sin gamla sedvana, kunde de ej utlägga sina utskylder till kungen och kronan och ej heller, mente han, hade de hört eller visste av något sådant förbud. Länsmannen svarade, att Sven däröver skulle föra sin klagan hos fogden och allt hade kanske varit slut om icke en närvarande fältväbel av tysk börd blandat sig i samtalet och sagt till Sven »drager ned till slottet till öfversten och landsherren och förfråger eder om sådant hos landsherren.» Upp-

mahingen att resa till slottet då landsherren var på platsen förefaller egendomlig, men allt nog tyskens inblandning satte Svens lidelse i rörelse och i vredesmod utropade han, antagligen så att det väckte allmän uppmärksamhet: »Gud nåde oss för en sådan landsherre. Han skaffar oss hvarken lag eller rätt. När som Gud vill, att vår nådige konung kommer här i landet, då vill både jag och flere häröfver beklaga oss.» Tillgängliga handlingar låta oss ej veta hur det vidare avlopp med uppträdet, men av den följande rannsakingen kan man förstå att det väckt stor uppmärksamhet.

Följande år vid tinget i Tärby 1622 23/1 hölls nämligen rannsaking om Svens uppträdande, antagligen på Stiernskölds befallning. Fogden Bengt Nilsson var åklagare och kyrkoherdarne i Rångedala och Ving jämte tvenne bönder vittnen. Svens gran- nar, som även kommit till tinget, bjödo sig att fria honom med en s. k. tolvmanæd, då de ansågo, att han i »dryckenhet af brännvin» gjort sitt förhastade uttalande. Men det halp ej. Sven dömdes till det straff, som omtalades i 9 kap. av konungabalken, nämligen, att den som talar å konungs råd det å heder går var- der halshuggen, talar han annan smädlig ord, som ej å heder eller ära går, böte fyratio mark eller ligge i konungs häkte en månad och äte vatten och bröd. Domboken upplyser ej, till vilketdera Sven dömdes.

Om man ur denna enstaka anekdot skulle vilja draga någon slutsats om Stiernskölds ställning till befolkningen i den ifråga- varande orten skulle den väl bliva, att han icke var vidare popu- lär. Något som för övrigt knappast kunde vara tänkbart, då han hade det gent emot folkstämningen otacksamma uppdraget att söka utrota den urgamla landsköps-seden, att förmå handels- männen att inflytta till Borås, att förestå utskrivningarna och att låta indriva alla de gärder och skatter, delvis av alldeles ny karak- tär, som boskapsskatten m. m. som årligen utkrävdes.

Då man finner att tillämpningen af de stränga föreskrifter, som utfärdades så i det ena som i det andra hänseendet inga- lunda skedde efter bokstaven, utan med största moderation och med lämpor, ligger det dock nära till hands antaga, att denna anpass- ning efter förhanden varande lokala förhållanden var ett verk av Stiernsköld. Säkert är, att han även i den civila förvaltningen var en praktisk, klok person med stort både moraliskt och fysiskt mod, som icke var rädd för att fatta beslut, även om de icke till punkt och pricka skulle sammanfalla med givna förordningar. För honom var huvudsaken att handla i ledningens syfte.

För året 1623 synes Stiernsköld icke själv verkställt föreskrivna mönstringar med knektarne i Västergötland, utan denna viktiga förrättning utfördes av överste Herman Wrangel.

Under den stora spänningen med Danmark våren och sommaren 1624 träder Stiernsköld fram i förgrunden.

I samband med ovannämnda förhållande gjorde Gustaf Adolf första gången efter sitt besök 1619 under år 1624 tvenne besök i landskapet och i Göteborg. Stiernsköld har sannolikt vid båda tillfällena mött konungen vid gränsen och likaledes följt honom så länge konungen vistats inom landskapet.

Det första besöket ägde rum under februari månad och under detsamma gästades Västergötland från den 9 februari med uppehåll i Göteborg den 12—25 februari. Härunder fick Stiernsköld ett memorial av den 23 s. m. jämte en mängd bestämmelser bl. a. befallning att till Göteborg inkalla 4 komp. knektar att ställas under överste Lesslis befäl. Vidare skulle Stiernsköld låta som lantvärn i rotetal skriva allmogen i Västergötland och organisera uppådet med hövitsmän och rotemästare, vilka skulle utses bland gamla krigsmän, som hade underhåll. Nämda uppåd skulle särskilt sorgfälligt organiseras i Mark och Kind samt utmed Göta älv. Detta lantvärn skulle vara berett till »optåg på hvad tid de fordrade varda». Även i städerna skulle ett dylikt lantvärn ordnas.

Efter konungens hemkomst till Stockholm avgick till Stiernsköld den 10 mars följande skrivelse angående organisationen av knekteväsendet i Västergötland, en skrivelse av den betydelse, att den varit av grundläggande karaktär för de följande århundradenas militära organisation.

»Till Nils Stiernsköld hur han Vestgöta folket dela skall.

Stockholm den 10 mars 1624.

Vår synnerliga ynnest etc.

Vi vele Eder Nils Stiernsköld nådeligen icke förhålla, att vi hafve godt funnit låta dela Vestgöta folket uti tre hopar eller regemente, på det att en god ordning och disciplin deribland må hållin varda. Befalle fördenskuld, att I dem uti bemälte tre hopar fördelen, och tillställer den ene hopen Nils Ribbing, som där öfver öfverste vara skall, den andra hopen öfverste Johan Hindriksson och den tredje Wellom von Saltsburgh och skall han sig icke därför inbilla, såsom han öfverste deröfver vore, utan att han blifver Johan Hinderssons öfverstelöjtnant, såsom han tillföre varit hafver. Sedan alldenstund uti Lesslis regemente

felas en god del folk och vi förmena, att uti Vestergötland öfver förbemälte tre hopar och regementen något öfver blifver, vele Vi och tilldela honom af Kåkind och de härader som näst utmed Vadsbo och Valle härader belägne äro, så många knektar, så att hans folk desslikes till 24 Phenickor starke blifva. Detta I således med flit efterkomma.»

Samma föreskrift förnyades i skrivelser 27/3 till landshövdingarne och till överste Johan Hindersson Rytter.

Rullor eller andra handlingar, som utvisa när eller var de mönstringar ägde rum, som blevo en följd av ovannämnda skrivelser, hava ej anträffats. Men mönstringarne böra ägt rum de första dagarne i april, ty i de sistnämnda skrivelserna befalldes, att Nils Ribbings regemente skulle vara den 15 april och halva Rytters den 1 maj i Stockholm samt halva Saltsburgs regemente samtidigt i Göteborg.

Den 18/4 manar konungen Stiernsköld att iakttaga försiktighet och ej för hastigt inkalla landstormen, om Danmark genom fientliga åtgärder gäve anledning till vidtagande av försvarsåtgärder. Tydiligen i avsikt att förekomma beskyllning för provokation, kanske ock av oro för att Stiernsköld lätt kunde förledas till överilning.

Den vidare utvecklingen av danska krisen var i korthet följande.

Ett möte mellan svenska och danska riksrådet beramades till Ulfsbäck eller Sjöred, som platsen ock kallats den 20/5. Gustaf Adolf uppehöll sig personligen i närheten för att kunna efter sig företeende omständigheter ingripa.

Då krisen snart tillspetsade sig därigenom, att man fruktade Sigismund skulle bryta stilleståndet och gemensamt med Danmark göra ett infall i Sverige, avreste Gustaf Adolf 5/6 från Ulfsbäck över Jönköping till Stockholm, dit han ankom 9/6. Avsikten med denna resa synes hava varit, dels att hastigt få till stånd en förlängning av stilleståndet med Polen, dels ock att utlöpa med flottan sedan alla både inländska och utländska trupper gått ombord på densamma och hota Danmark med landstigning. Hotet hjälpte. Danskarne blevo medgörligare och den 29/6 avslöts en traktat mellan båda rikena, som konungen ratificerade. Innan konungen fått kännedom om traktatens avslutande hade han likväl 1/7 avsänt en eskader, som bland annat medförde de två regementen Västgöta knektar, som voro i Stockholm till Kalmar, att där ställas under Gustaf Horns befäl.

Den 5/7 kunde konungen meddela Stiernsköld Sjöredsmötets

lyckliga utgång och tvistefrågornas biläggande, »hvar de danska icke hålla deras gamla vana och bruka räfsvansen». Stiernsköld skulle dock i Göteborg tillsvidare om Danskarne fortsatte sina rustningar kvarhålla de två regementen av Lesslis folk, som funnos där, men i annat fall hemförlova både dem och det övriga krigsfolket. Avmobiliseringen började, men ännu i slutet av juli och början av augusti fick såväl Stiernsköld i Göteborg som Horn i Kalmar¹ order att ännu kvarhålla något regemente till säkerhetsvakt.

Misstroendet mellan Sverige och Danmark fortfor dock både under hösten och vintern å ömse sidor, orsakat av ömsesidiga, starka rustningar och truppvärningar. En detalj i Sjödredstraktaten, frågan om till vilket rike det s. k. Skårdalsområdet skulle höra, ett område i Nödinge socken (Ale härad), som av ålder hört till Bohus' fästning, slutbehandlades hösten 1624 på ort och ställe. Till underhandlare på svenska sidan utsågos Axel Oxenstierna och Nils Stiernsköld, på danska sidan Anders Bilde och Tage Tott. Mötet kom till stånd i oktober och även vid detta tillfälle reste konungen ned till Göteborg för att vara händelserna nära. Ärendet avgjordes till Danmarks förmån.

Efter att den 12 oktober hava passerat Jönköping färdades konungen till Älvsborg och Göteborg över Orreholmen, Larf, Alingsås, på vilka platser nattkvarter togos, och ett kompani knektar uppbadades till varje nattkvarter som vakt. Vid intåget i Göteborg följdes konungen av landskapets ridderskap och ett kompani kyrassierer. Krisen mellan Sverige och Danmark fick först sin fulla upplösning sedan man ömsesidigt fått klart för sig, att de egentliga krigsmålen icke gällde nabofolken, utan beträffande Danmark rörde sig om planen att deltaga i det tyska kriget och rörande Sverige ett återupptagande av kriget med konungen i Polen. Sedan detta blivit klart, blev det för en tid framåt jämförelsevis lugnt på den eljest oroliga platsen kring Göta älvs mynning. Men samtidigt kom även vår hjälte att avgå från posten som högste förtroendemän i Västergötland på ett oväntat, snöpligt sätt.

Det var Stiernskölds i vissa fall svaga karaktär, hans överdåd, tygellöshet och självsvald, som på grund av en tillfällighet, blotade honom på det mest pinsamma sätt.

¹ De två västgöta regementena (Rytters och Ribbings) fingo hemmarschera från Kalmar i början av augusti.

Någon dag i slutet av eller början av juni månad 1625 nåddes Gustaf Adolf av ett i Göteborg utspritt för honom kränkande rykte från hans sista besök därstädes. Upptänd av det heta vasa-blodets djupaste harm sände konungen till Göteborg en »enspannare» med order att föra med sig tillbaka generallandsherrn Nils Stiernsköld, som personligen inför konungen skulle ansvara för ryktets uppkomst. Stiernsköld mottog denna order den 12 juni och insåg, att läget var sådant, att hans liv kunde sväva i största fara, om han omedelbart skulle sammanträffa med konungen. Stiernsköld sade till enspannaren: »rid du nu föråt och beställ mig goda hästar i vägen, jag vill efter två timmar komma efter dig.»

Utan att underrätta sina närmaste samlade Stiernsköld tillsammans de guld- och silverpenningar, som han hade tillgängliga, medtog tvenne tjänare, satte sig i en båt vid älven och lät ro sig ut till en holme, vid vilken ett nederländskt skepp låg färdigt att gå till segels. När han kom till holmen sade han till roddaren: »faren tillbaka till staden igen, jag hafver något på dessa skepp att beställa». När Stiernsköld så blivit ensam med sina två tjänare, steg han ombord på det nederländska skeppet, vilket han förhyrde och lät det omedelbart avsegla till hemorten. I Nordsjön anfölls skeppet av sjörövarer från Dunkerhuk, som bemäktigade sig detsamma. En av röverne, en soldat, tog från Stiernsköld allt hans guld och silver, som han fört med sig och ämnade därmed begiva sig tillbaka till sjörövarnes skepp för att dölja rovet för sin kapten, »som ske plägar uti sådana occasioner» tillfogar den person, som upptecknat händelsen. Men soldaten var för tungt lastad och föll vid passagen från det ena fartyget till det andra i vattnet med sitt dyrbara rov och drunknade. Kort därefter satte sjöröverne Stiernsköld alldeles utblottad jämte besättningen i land i Belgien. Landstigen därstädes, utgav Stiernsköld sig för en svensk kapten, som lidit skeppsbrott. I Leyden träffade han efter några dagar sina söner med deras lärare. Den äldste av sönerna reste genast på faderns uppdrag hem till Sverige.

Denna relation av händelsen härstammar från ett brev, som från Amsterdam skrevs 23/7 till d. v. kammarherren Sten Bielke av en viss Hallenus¹). Hallenus tillägger, att man i Amsterdam

¹ Riksarkivet, Bjelkesamlingen.

Jag begagnar här tillfället att till förste arkivarien, doktor Per Sondén framföra ett förbindligt tack för alla de upplysningar, som han beredvilligt lämnat mig till denna uppsats.

ej visste orsaken till Stiernskölds flykt från Sverige. Han nämner dock, att han hört det konungen för någon tid sedan tagit Hellekis från Stiernsköld och givit det igen till »långe Herr Göran Posses son», men att Stiernsköld i ersättning fått i Liffland »ett skönt herrskap». Brevskrivaren håller icke för otroligt, att Stiernsköld i missnöje över att ha mistat Hellekis stämplat mot konungen och att detta förhållande varit orsaken till flykten.

Men det var icke så! I ett brev till Axel Oxenstierna, daterat Amsterdam 26/6, redogör Stiernsköld öppet och ärligt för att han ensam var den skyldige till skandalhistorien, fritager konungen från ryktet om hans inblandning däri och bifogar i brevet det undersökningsprotokoll i frågan, som han före sin avresa från Göteborg låtit superintendenten, mästern Johan Sylvester Phrygius, rådsförvanten Adrian Bann och förre slottspredikanten Petrus Andreæ gemensamt där utföra den 12 juni 1625. Han bedyrar i brevet vidare, att han var alldeles oskyldig till ryktets utspridande, att han icke tagit sin resa till Danmark eller Tyskland, då en sådan åtgärd kunnat tolkas som ett tvetydigt steg. Det kunde nog legat nära för honom, om han varit av en lägsinnad karaktär att gå över särskilt till konungens mäktige medtävlare om Sveriges konungakrona, konung Sigismund. Stiernsköld hade nog i Polen blivit välkommen. Slutligen säger Stiernsköld i brevet, att han underlät att efterkomma befallningen att inställa sig för konungen därför, att han antog att det skulle kostat honom livet.

Vad som ytterligare kan sägas om Stiernskölds flykt och som han ej nämner i sitt brev är, att han helt visst icke för-lupit sitt ämbete, ty det framgår av tvenne kungliga brev från mitten av juni 1625, sålunda utgivna innan konungen fått kunskap om Stiernskölds flykt, att högsta befälet i Västergötland uppdragits åt landshövdingarne i de båda länen. Hans ämbets-ställning var nog de facto honom fräntagen i och med kallelsen att infinna sig hos konungen. Flykten var helt visst tillrädd av mästern Sylvester, som alltid måst vetat av den.

När Stiernskölds jämnåriga och gode vän Axel Oxenstierna mottog ovannämnda brev, befann han sig troligen med konungen i fältlägret vid Keggum i Liffland. I slutet av juni hade konungen från Stockholm seglat med en krigshär till Dünamünde. Rikskanslären har till konungen framfört Stiernskölds begäran om att åter få komma i konungens nåd. Den 11/8 utfärdar konungen legdebrev för Nils Stiernsköld, som »sig mot Oss hafver försett och uti Vår onåd fallit» att fritt inställa sig hos honom.

Från Rewal skriver Stiernsköld 1626 30/1 till konungen ett egenhändigt brev med tack för erhållen legd och med begäran om nåd för sin hastiga avresa.

Kort härefter passerade konungen Dorpat på resa från Riga hem till Sverige. En uppgörelse har kommit till stånd antingen i Dorpat eller möjligen i Rewal, och konungen har i enlighet med sitt ridderliga väsende icke blott lämnat Stiernsköld tillgift för hans begångna fel, utan så åter tagit honom till nåd, att han 14/2 utnämnde Stiernsköld till guvernör i Dorpat. Redan den 17/3 avläter Stiernsköld från denna plats en skrivelse till konungen om förhållandena därstädes.

För alltid hade Stiernsköld lämnat Västergötland och Göteborg. Hans ledareställning där var avslutad. Fyratiotvå-årig, i fulla mannakraftens dagar, stod han ännu, då han återvann sin konungs förtroende, men inom två års tid var hans levnadssaga all. Med några ord skola vi följa honom, då hans stjärna nu skrider mot slutet av sin bana och skola helt visst då finna, att glansen av henne tilltog med det att hon närmade sig nedgången.

En analys av Stiernskölds karaktärsutveckling under detta sista skedet av hans liv bjuder visserligen på svårigheter. Men källorna äro tillräckliga för att lämna ledning därtill.

På den impulsiva, beslutsamme, förslagne och modige, kanske stolte och högdragne, men helt visst även känslige mannen gjorde det moraliska slag, som drabbade honom, då han kallades till konungen att stånda till ansvar för sina gärningar i det fördolda helt visst ett varaktigt intryck. Intryck, som den äventyrliga flykten utvecklade till en verklig andlig kris. Brevet till Axel Oxenstierna antyder detta. Brevet vittnar om att dess författare upptäckt sig själv, han hade funnit, att han gjort orätt, att han behövde någon kraftkälla utom sig själv, genom vilken han kunde övervinna sina böjelser, kväva sitt oroliga, svårstyrda sinne och bliva herre även över sig själv.

Det är sagt, att det är icke de friska, som behöva läkare, utan de sjuka.

Stiernsköld kände, att han var andligt sjuk, han sökte och fann läkare. Därom vittnade hans förste minnestecknare, då han berättar om Stiernskölds sista färd (1627) och säger, att som »Hans Härlighet visste, att han i en farlig resa stadd var, där-

före, såsom han alltid tillförne gerna själf las uti biblen och hörde Guds ords predikan, som ock brukade sakramentet sig till trones styrka och salighetens försäkring, så begick han och då Herrens högvördiga nattvard uti Pillow kyrkan den 23 söndagen efter S:t Trinitatis».

Hallenus berättade, som vi sågo, att Stiernsköld från Leyden hemsänt sin älste son till Sverige. Han bar det klassiskt klingande namnet Georgius, som för övrigt icke var något annat än hans farfaderns namn Göran. Ynglingen var nu 18 år gammal. Helt visst var det i ett viktigt ärende han avgick. Och man misstager sig väl ej om man antager, att målet för unge Georgs resa var hemmet och att han dit medförde ett brev från fadern till modern. Vad kunde väl detta brev haft att innehålla? Jo, ehuru väl brevhemligheten i ett sådant brev, om i något, måste vara helig, kunna vi dock vara vissa därom, att, om gamle mäster Lars, Strängnäsbispen, i sitt åminnelsetal över Stiernsköld, som vi flere gånger citerat, har rätt i att Stiernskölds äktenskap var »med största kärlighet utfördt», så var grundtonen i brevet till hustrun densamma som i brevet till vännen Axel Oxenstierna, öppen bekännelse, ånger och bättringshåg.

I Dorpat återförenades familjen. Hustrun återsåg här under ett år sin fädernebygd och stod då stödjande vid sin makes sida.

Efter ett års tillbakadraget på den isolerade platsen, kallade Gustaf Adolf med återvänt förtroende Stiernsköld till Stockholm i maj 1627 och tog honom kort därefter med på tåget till Preussen. Här blev Stiernsköld guvernör på det viktiga fästet vid Pillau, som var nyckeln till Frische Haff. Tvenne gånger blev han under årets fälttåg i Preussen med trupper kallad till konungen att deltaga i fälttåg, som då ägde rum utmed Weichsels mynning. När konungen i oktober hemreste, blev Stiernsköld förordnad till amiral över blockadeskadern utanför Danzig. Den 18 november blev eskadern, bestående av sex skepp, överfallen av fienden. Trots under av tapperhet blev den underlägsna svenska eskadern slagen med förlust av två fartyg. Stiernsköld stred på skeppet Tigern.

Om denna strid och Stiernskölds död lämnas upplysning i en samtida uppteckning av följande lydelse:

»Om salig och manhaftige Nils Stiernskölds, Amiralens, tapperhet till sjöss och själfva döden för Danzig. Anno 1627 den 18 November.

Salig Herren seglade sakta med 6 skepp före dagen in emot

blockhuset, och när dager var, sågo de fiendens skepp små och stora, 10 stycken på redde, alla med folk och ammunition väl utflydde (fyllde), men på våra skepp var litet folk och mycket sjukt. När de möttes var stilla väder och det lilla väder (som blåste) hade fienden för en vind (medvind), men våra skepp lofverade emot dem.

Där lade fiendens amiral med sitt skepp till vår amiral och flankerade med stycken på hvarandra så länge de voro något ifrån hvarandra, men fienden skyndade sig till att äntra skeppet: Dess förinnan blef salig herren skjuten med en musköt först i halsen och andra resan i ryggen. Skeppskaptenen Simon Stiffwert blef skjuten igenom halsen, att han strax föll neder i hålskeppet; blefvo ock många både af fienden och våra nedskjutne.

Därefter lade fiendens amiral med två skepp tillika ombord med Herr Nils Stiernsköld, Riddar S:t Görän på högra och Denen på vänstra sidan; så kom det tredje skeppet efter och sköt fast på salig Herrens skepp. När han då ville gå af kajutan kom af bemälda skepp en kula och slog honom vänstra armen af, att han föll strax ned; ville väl några resor uppresas igen, men makten var allt för svag.

Emellertid blef salig herrens tjänare Matz vid namn skjuten både armpiporna utaf, att köttet allenast hängde fast. När man nu intet mera skaffa kunde, blåste trumpetaren kvarter, och så föll fienden in i skeppet och högg där några ned af våra; då blef ock fiendens amiral skjuten att samme föll strax ned sten död.

När nu fienden jämmerligt grasserade i skeppet, låg salig herren i kajutan och tjänaren Matz satt i stolen och sade: här sitter jag och där ligger min herre. Då äskade salig herren till sig prästen och fältskäraren. Tjänaren tog strax till sig det högvärdiga sakramentet och en af fiendens barberare skar honom bägge armarne af och strax gaf han upp anden.

Salig herren lät ock fiendens barberare skära armen af sig och kallade strax prästen, hvilkens namn var Bartholdus, och sade till honom: Herr Barthil gifver mig min afsked ifrån denna världen, det han ock strax gjorde, och efter en härlig bekännelse tillsade honom i Jesu namn syndernas förlåtelse och efter hans stora längtan meddelade honom Herrens Högvärdiga sakrament. Därefter gaf sig salig herren till frids och tal på nytt upp trones artiklar, och när han kände, att tiden nalkades, fattade han med sin blodiga hand prästens hand och sade: Kära Herr Barthil säger nu intet annat för mig, utan Herre Jesu anamma min ande,

och därefter afsomnade han i Herranom, som i en söt sömn, sedan han hade lefvat i 44 år, 27 veckor och 5 dygn.»

I Gillberga kyrka begrovs högtidligen Nils Stiernsköld 1628 den 12 oktober av, som förut nämnts, biskopen i Strängnäs Laurentius Paulinus Gothus, som vid tillfället höll likpredikan med personalier.

Ett gravmonument, både monumentets form — gravaltare — som smakriktning gör det troligt, att det utförts av holländsk mästare, restes i kyrkan över makarne, se bild sid. 49.

Inskrifterna å monumentet har följande lydelse:

»Här ligger begrafven ädle och välborne Herre, Herr Nils Stiernsköld till Biby, Tuna, Hellekis och Trenden, fordom Sveriges rikes råd samt generalöfverste öfver Pillau och amiral för Danzig, hvilken, när han sig där emot fiender uti en stark skärmytsel redliga och manliga hållit hade, på sistone vardt slagen och efter kristelig beredelse till döden saligen i Herranom afsomnade den 18 Nov. 1627. Apo. 2. v. 10. Var trofast intill döden, så skall jag gifva dig lifsens krona. Symbol Defuncti auxilium meum a Domino».

och

»Den ädla och välborna Fru, Magdalena Stackelberg till Biby, Tuna, Hellekis och Trenden, efter en kristlig beredelse till döden och innerlige böner till Gud, saligen i Herranom, afsomnade af denna mödosamma verlden den 5 April 1637.

Joh. 3, v. 16. Så älskade Gud verlden, att han utgaf sin ende son på det att hvar och en, som tror på honom skall icke förgås, utan få evinnerligt lif».

Källor och litteraturförteckning:

Riksarkivet: registraturet, avd. biografica och Bjelkesamlingen.

Krigsarkivet: rullor.

v. Dalin, Olof, Svea rikes historia III², (Sthm 1761 och 62).

[Hallenberg], Svea rikes historia under konung Gustaf Adolf den stores regering (Sthm 1790—1796).

Paulinus Gothus, Niels Stiernskölds personalier (Strengnäs 1630) omtryck av Klingspor, C. A. Sveriges adel under 1600- och 1700-talen, del II, (Uppsala 1877).

Larsén, G., Kalmarkrigen. (Kjøbenhavn 1889).

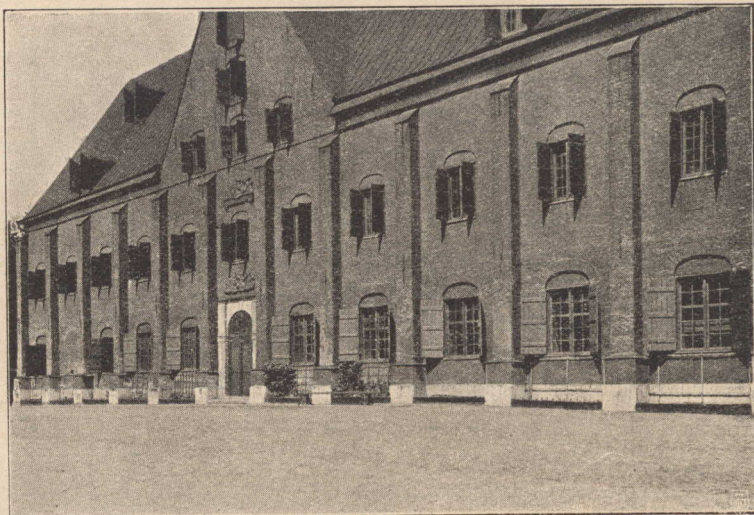
Fröding, H., Berättelser ur Göteborgs äldre historia (Göteborg 1908).

Gravmonument i Gillberga kyrka över
Nils Stiernsköld och Magdalena Stackelberg

- Berg, V.* Älfsborgs slott (Göteborg 1902).
Mannerfelt, O., Anteckningar ur De sju häradernas domböcker.
(Borås 1914—1915).
Mankell, J. Uppgifter rörande Svenska krigsmakten (Sthm 1865).
Zethersten, A., Svenska flottans historia, del I (Sthm 1890).
Brunnström, E. En Dagbok från 1600-talet m. m. (Sthm 1913).
Oxenstierna, Axel. Skrifter och brevväxling. Senare afdelning:
band I.
Nordisk Familjebok. Sthm 1917, Del 26, 1. 1351. Nils Stiernsköld.
Svenska akademiens handl. 1818. Nordin, K. G. Åreminne över riks-
rådet Nils Stiernsköld.
Meddelanden från de sju häradernas Kulturhistoriska förening.
I. 1905. Urkunder. Sid. 3—6.

Otto Mannerfelt

Tyghuset i Göteborg

GÖTEBORGS LUFTFÖRSVAR

av Fältflygaren, löjtnant C. Florman

EFTER den storartade fredskonferensen i Paris 1919, då världskartan fullständigt omredigerades och den segrande ententen efter diverse inbördes stridigheter delat rovet och satt centralmakterna »under förvaltning», bildades ett nationernas förbund. På grund härav hoppades man allmänt slippa militärutgifterna och man och man emellan diskuterades krig såsom någonting, vilket världen nu skulle slippa ifrån. Den eviga freden var ju kommen och alla nationernas tvistigheter skulle lösas i Haag.

I början gick allt efter beräkning och Sverige följde med i galoppen. Armén minskades till den numerär, som de små staternas »beskyddare» hade bestämt, flottans fartyg omändrades för posttrafik och flygvapnet ställdes på retur. Men så en dag kom uppvaknandets timme!

Efter årtal av revolutionärt kaos hade år 1930 så småningom de imperialistiska tänkesätten kommit åter till makten i »Slavonien». Den nybildade monarkien såg sig om efter möjligheten att vinna ersättning för förlusterna under världskriget och dess regering började föra ett alltmera hotande språk mot grannen Sverige. På grund av inre tvistigheter inom nationernas förbund ingrep icke förbundsstyrelsen emot Slavonien trots dess orättmätiga krav, och vår regerings upprepade telegrafiska böner om hjälp gent emot Slavoniens fordringar förklingade ohörda.

En afton samma år (1930) sutto å Palace i Göteborg några av stadens mest kända män, en skeppsredare, en grosshandlare samt en konstnär, diskuterande det utrikespolitiska läget.

Skeppsredaren framhöll fördelarna av nationernas förbund och huru krig numera torde höra till en förgången tid. Gross-

I 17:s kasern i Uddevalla från 2000 meters höjd

handlaren var av motsatt åsikt och påvisade hurusom, om verkligen Slavoniens hot omsattes i krigiska åtgärder, Sverige kunde råka illa ut, då det skulle taga lång tid, innan nationernas förbund hann lämna effektiv hjälp.

Konstnären förfäktade energiskt, att krig var *absolut omöjligt* och han kunde taga på sin ed, att Göteborg aldrig skulle utsättas för anfall. Dessutom fanns ju Presidenten N. i Amerika, och han skulle nog klara ut situationen.

Skeppsredaren framhöll, att man i varje fall skulle få tid att sätta upp en armé liksom Amerika gjorde i världskriget. — Utan att man i diskussionen lyckades uppnå någon enighet, gick var och en hem till sig.

Och svaret kom förr än någon anat. Slavonien överraskade med en formell krigsförklaring tidigt morgonen därpå och 10 minuter senare överskredo flera stora flygeskadrar Sveriges gränser. De tillhörde den Slavoniska flygkåren, som, utan att »Styrelsen i nationernas förbund» haft en aning därom, under senaste åren kolossalt utvidgats och förstärkts. En av dessa eskadrar ställde kosan mot den blomstrande men värnlösa handelsstaden Göteborg och medförde 100,000 kg. bomber.

Klockan 11,15 fm. utkommo Göteborgs-Posten och Morgon-Posten med extranummer, vari konungariket Slavoniens krigsförklaring till Sverige meddelades.

Stora folkskaror samlades till stadens centralare delar och spänningen blev oerhörd i väntan på mobiliseringsordern, vilken, på grund av vår regerings säkra förtröstan till Nationernas förbund, icke ännu utfärdats, trots Slavoniens skarpa hot de senaste dagarna. Mobiliseringsordern offentliggjordes i Göteborg först kl. 11,30 fm. — men kl. 12 middagen kunde de i trakten av Göteborg boende människorna se en ståtlig eskader på 10 stora flygmaskiner, vilka styrde kurs mot stadens centrum. Varje flygmaskin var försedd med två motorer, det kunde tydligt urskiljas från marken, ty hela eskadern seglade fram på endast 200 meters höjd.

Några minuter senare började förödelsen! Från de 10 stora

Lysekil från 1600 meters höjd

bombkastningsmaskinerna nedkastades under en halv timmes tid hundratal bomber laddade med oerhörda sats sprängämnen och då Göteborg totalt saknade luftartilleri för beskjutning av de fientliga maskinerna, kunde dessa helt ogenerat bibehålla 200 meters höjden, varigenom de med osviklig säkerhet träffade sina mål. Och de utförde sitt arbete med största lugn och beräkning, ty ej heller svenska stridsflygare funnos, vilka kunde uppträda i luften och tukta de fräcka förstörarna av den vackra handelsstaden. Den kungl. svenska flygkåren hade ju från början fört en tynande tillvaro och något lokalt luftförsvar hade Göteborg ej aktat nödigt förse sig med. Ej heller funnos många dugliga svenska civila flygare, ty stora utländska millionbolag hade omhändertagit lufttrafiken till och inom Sverige på grund av de svenska myndigheternas ringa förståelse för behovet av kommunala flygfält etc., vilket gjort det väl dyrbart och riskabelt i ekonomiskt avseende för svenska mindre flygbolag att söka taga upp lufttrafiken inom landet.

Luftanfallet fortfor som sagt under en halv timmes tid; den utländska chefmaskinen, vilken tydligen fördes av en särskilt djärv förare, hade oförskämdheten att gå ned på 25 säger 25, meters höjd över platsen framför Grand Hotel Haglund, och de förskräckta människorna kunde där till sin häpnad se en av besättningen räcka lång näsa åt dem. Efter att hava förstört 300 à 400 av Göteborgs största och ståtligaste hus, järnvägsstationen m. m. styrde till slut vid $\frac{1}{2}$ 1-tiden eskadern i riktning österut.

Förödelsen efter bombardemanget var fruktansvärd! På grund av att hela anfallet kommit fullkomligt överraskande hunno inga som helst försiktighetsåtgärder vidtagas och, då de stora flygmaskinerna kunnat ogenerat gå på låg höjd över den försvarslösa staden, hade bomberna kunnat läggas in precis mot sina stora, präktiga mål. —

Författaren har här ovan sökt skissera, huru ett framtida krigs-
utbrott kan komma att se ut.

Trollhättan från 1000 meters höjd

Förr öppnades ju vanligen fientligheterna mellan tvenne stater till sjöss genom torpedbåtsanfall, kapningar o. s. v. I framtiden torde man med säkerhet få räkna med att de första anfallen komma från luften genom väldiga bombkastningseskadrar, vilka, för den händelse att intet luftförsvär finnes organiserat, kunna nästan fullständigt ödelägga stora städer. Däremot visar resultatet av luftbombardemangen under världskriget, att de städer, som haft luftförsvär ordentligt ordnat, kunnat leva i åtminstone relativt lugn. Ju bättre luftförsväret blev i London och Paris, desto större förluster ledobombardemangeskadrarna och desto sällsyntare och mindre givande blevo luftraiderna mot dessa städer.

I varje fall tvingades de anfallande eskadrarna att gå på enorma höjder, till följd varav dels ej så stora bomblastere kunde medföras i flygplanen, dels ej anvisade mål med någon större sannolikhet kunde träffas. Då dessutom stridsmaskiner uppträdde mot bombardemangeskadrarna samtidigt som de beskötos av luftartilleriet, nedskötos vanligen en hel del av de anfallande maskinerna för varje gång och luftanfallen gävo därför mot slutet av världskriget allt sämre utbyte.

Vilka åtgärder borde nu vidtagas för att ordna Göteborgs luftförsvär?

Författaren är av den åsikten, att även om vårt lands försvarskrafter skulle minskas under närmaste åren, värnpliktstiden förkortas m. m., luftstridskrafterna dock absolut måste utvecklas och förbättras. Denna del av försväret tager nämligen mycket lång tid att ordna för den händelse, att ej ett allvarligt arbete nedlagts därpå redan i fredstid. Man kan ej inom rimlig tid skapa en flygkår av intet vid ett krigsutbrott och luftförsväret — såväl det fasta som det rörliga — torde behövas redan i krigets *allra första* skede.

Under förutsättning att vår armé under närmaste åren förses med en väl utrustad och organiserad flygkår torde en stad av Göteborgs storlek och värde behöva vidtaga följande för sitt lokala luftförsvär:

I stadens omedelbara närhet ordnas ett kommunalt flygfält, vilket bör under fredstid fritt eller mot ringa avgift stå till civilflygningens förfogande (lufttrafik och sportflygning). Genom att snarast ordna ett dylikt flygfält skulle staden dessutom ge ett kraftigt stöd åt startandet av lufttrafiken i västra Sverige samtidigt som flygsporten främjades. Vid flygfältet böra uppföras några hangarer för jagarmaskiner.

Då sedermera sportflygningen kommer igång i vårt land torde därigenom en *krigsreserv av för stridsflygning lämpliga navigatörer* snart uppstå, vilka dock böra i fredstid övas någon tid i flygning av jagarmaskiner. Detta ordnas bäst i Göteborgstrakten om en *frivillig flygkår uppsättes i staden*, vilken för sina övningar får disponera det kommunala flygfältet med hangarer. *Jagarmaskiner anskaffas* antingen på frivillighetens väg eller genom stadsbidrag.

Möjligen bör någon del av det lokala rörliga luftförsvaret i staden baseras på *hydroplanjagare*, vilka i så fall kunna uppställas vid marinens flygstation.

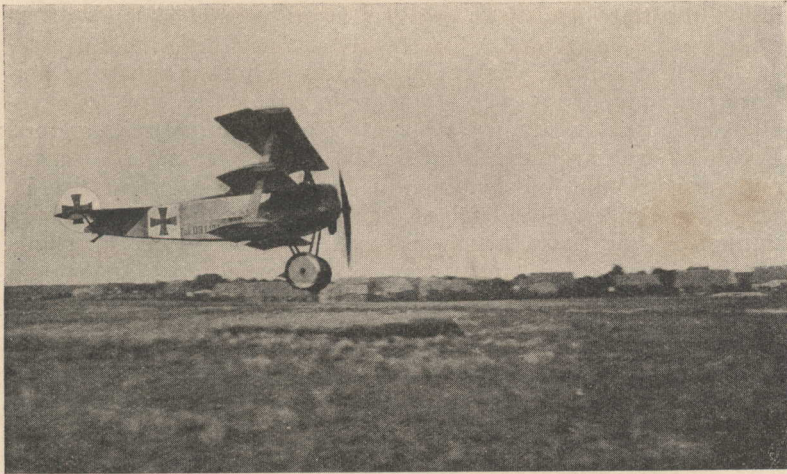
Vad angår det fasta luftförsvaret inom Göteborg, måste det i huvudsak komma att utgöras av *luftartilleri*. Sådant blir dyrbart i anskaffning, men torde kunna bli billigt i underhåll om detta skötes genom Göta artilleriregemente, vars personal väl även skulle betjäna detta luftartilleri under första skedet av kriget.

Så till sist återstår att beröra en detalj, vilken nu är att anse som en försiktighetsåtgärd, nämligen: *anordnandet av bombsäkra källare i boningshusen*. Såväl i Paris som London hade innevånarna sorgliga erfarenheter i avseende på källarnes egenskaper av skyddsrum under bombanfallen.

Tror man över huvud taget på möjligheten av framtida krig för vårt land, måste man — enligt författarens åsikt, som ovan framhållits — nödvändigt räkna med intensiva bombanfall medelst flygeskadrar mot de större städerna. Försiktigheten bjuder därför, att hänsyn framdeles tages till detta och att, vid byggandet av boningshus såväl som offentliga byggnader, källare konstrueras

med bombsäkra valv, under vilka människorna kunna söka skydd så länge angreppen från luften pågå.

Detta medför ju emellertid givetvis extra kostnader och kommer därför kanske att fortfarande underlåtas vid nybyggnader. Men hur är det ordspråket säger? »Snålheten bedrar visheten». Qui vivra, verra!

Modernt Fokker-triplan (jagare)

GÖTEBORGS LANDSTORMSBEFÄLSFÖRENINGENS
10-ÅRS-JUBILEUM DEN 31 JULI 1918

GÖTEBORGS Landstormsbefälsförening hade glädjen att fira sitt tioårsjubileum under fälttjänstövning med landstormstrupp och att därvid få giva ett prov på, vad den utträttat genom de gångna årens arbete på landstormsbefälets utbildning.

I lägret vid Nya Varvet lågo 2,000 landstormsmän ur årsklasserna 1900, 1901 och 1902 redo att ställa upp när revljen gick den 31 juli, en strålande grann sommarmorgon med sol och en svag svalkande vind. Alla ville vara med på »manöver», ingen ville bli hemma på handräckning. Hur det är, måtte svensken vara född soldat, och man såg på dessa fyrtioåriga familjefäder, de flesta kroppsarbetare, hur de gladda sig som i beväringens åren — och kanske mer än de gjorde då — åt en dags strapatser i ljungbackar och bergknallar. Styrkan, uppdelad i A-kåren, förd av bataljonschef Gunnar Svalander och sammansatt av I Bataljonen (komp. Bengtsson, Lindquist, Holmstrand, Jonell) och III Bataljonen under kompanichef Rob. Lilja (komp. Romdahl, Carman), kulsprutepluton (A. E. Pettersson), en velocipedpluton (Friländer), en sjukbäraregrupp (E. Lundén) och strids-träng (= sex kokvagnar) samt B-kåren, förd av kompanichef E. Erlandsson och bestående av II Bataljonen (komp. Berger, Friman, B. E. Andersson, Liljeberg), ett kulsprutekompani om två plutoner (Brusewitz), en velocipedavdelning (Tornberg), en sjukvårdsavdelning (dr. Bagge), avmarscherade efter utspisat morgonmål från förläggningen och intog utgångsställningarna vid Fässberg och Askim. För att åse fälttjänstövningen hade landstormsbefälsföreningens gäster avrest med abonnerad spårvagn till Möndal och ett rörligt liv började vid 10-tiden utveckla sig på vägen mellan Fässberg och Åbron, där A-kårens förtrupp rastade i väntan på dagens strid. Ur de krigsgrå automobilernas dammoln skymtades på långt håll breda galoner, och med något av examensstämning avvaktade bataljons- och kompanichefer de stränga krigsherrarnes ankomst.

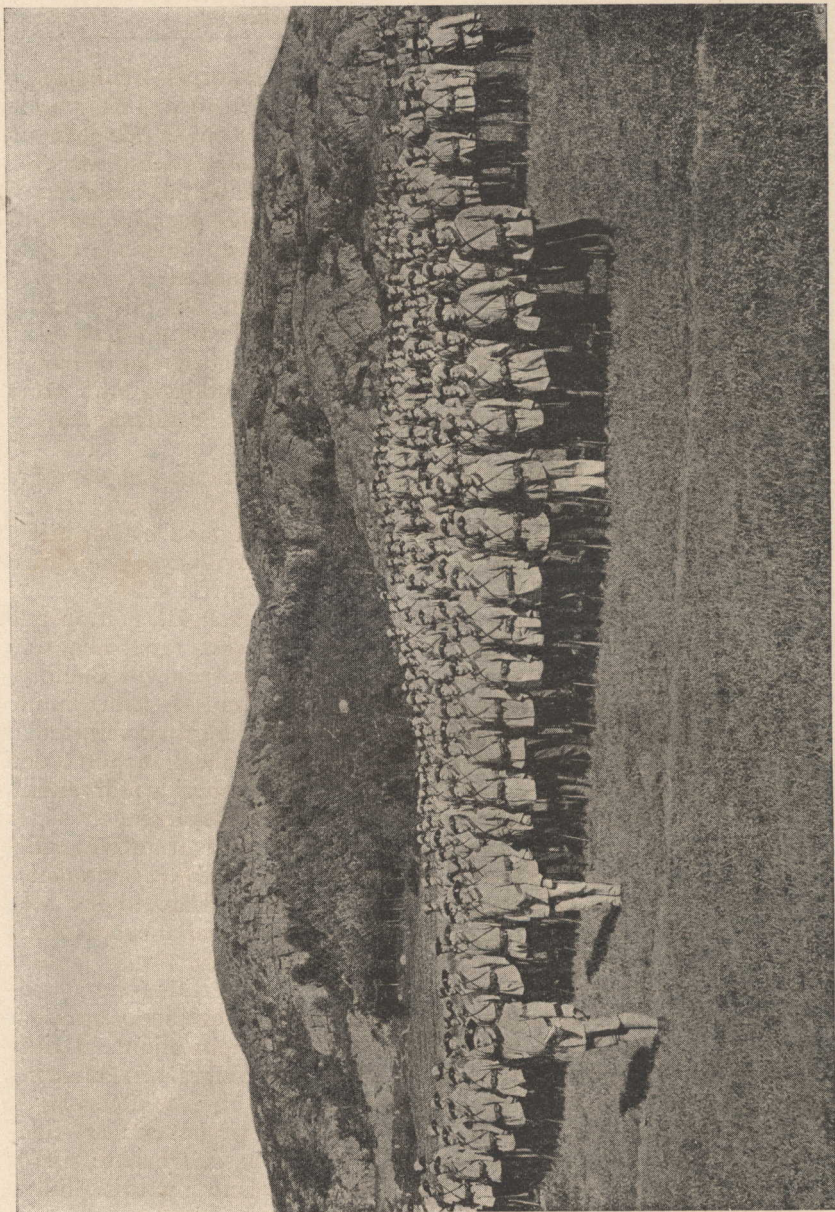
Generallöjtnant Malm, ordföranden i landstormsföreningarnes centralförbund, hälsade den vilande truppen och fick på sin fråga »om det var några bohuslänningar där, som kände igen sin gamle överste», många hjärtliga ja-rop. Arméfördelningschefen generalmajor Munck, översten frih. A. Falkenberg, ordförande i samma utskott, överste Rettig, inskrivningsbefälhavaren för Bohus inskrivningsområde överste O. W. Melin och en hel rad militära och civila vänner av landstormsarbetet voro samlade, när chefen för kåren A. kl. 10.30 bröt sina »förutsättningar: En fientlig styrka, som landstigit i trakten av Särö hade börjat framrycka över Askim och V. Frölunda mot Göteborg och skulle häjdas av trupper ur Göteborgs landstorm med huvudkrafterna emot linjen Ekeback—Järnbrott—Eklanda och ett detachment = kåren A». Detta erhöll nu order att omedelbart gå till anfall över Boketorp—Lunnagård—Knapegård mot fiendens högra flank för att uppehålla hans framryckning.

Kl. 10 f. m. hade chefen för B-kåren brutit sina order, enligt vilka han omedelbart tog ställning i trakten av Knapegård, med front österut för att trygga avantgardets högra flank.

A-kårens förtruppskompani satte sig i marsch kl. 11 f. m., tio minuter senare ingick till kårchefen den första rapporten från velocipedplutonen om en fientlig velocipedpatrull vid Balltorp, och kl. 11.15 föll de första skotten. Efter ännu en kvart kunde fiendens skyttelinjer varseblivas vid »g» i Kubbegård, och, sedan kårchefen från en höjd vid Balltorp iakttagit och bedömt den fientliga ställningen, gav han order om gruppering för anfall. Under det att halvbataljonen Lilja i terrängavskärningen söder om vägen vid »nn» i Lunnagård hindrade fiendens framträngande, grupperades I Bataljonen i skogterrängen med tre kompanier jämte kulsprutorna i främre linjen och det återstående 100 steg bakom såsom reserv med angiven avsikt att anfalla och omfatta fiendens högra flygel.

Kompaniernas frammarsch hindrades emellertid genom vidsträckt område besädd mark och därav förorsakade omvägar och splittringar inom förbanden. Kl. 11.15 var bataljonen stridsgrupperad i skydd av bergskränet utmed sockengränsen, omkring 400 meter framför fiendens ställning.

På B-sidan hade man genom patruller fått visshet om att fienden ärnade gå till anfall mot högra flygeln och insatte därför reservkompaniet på denna flank, samtidigt som man till följd av en till sin innebörd feluppfattad manöver av A-kårens högra

9 komp. L. 28 a. under landstormsövning juli 1918

flygelkompani blottade den vänstra. Även i centern blev B-kåren hårt ansatt, och utgången var därför given, då striden kl. 1.30 e. m. avblästes just i det ögonblick, då A-kåren skulle gå till anfall. För »landstormsgubbarne» var det säkert en missräkning att ej få utlösa sin stridslust i ett eldöverfall och ett »gå på marsch».

Truppens villighet och intresse kunde omöjligen ha varit större och rapportkarlarna gnodde över tuvor och stenar med en iver och uthållighet, som man ofta förgäves får söka hos de tjuguarige värnpliktige. Mödornas lön väntade emellertid, och under det befälet samlades till kritik, som hölls dels av övningsledaren överstelöjtnant Nauckhoff, dels av arméfördelningschefen generalmajor Munck, marscherade truppen på båda sidorna ned till Kubbegård, där kokvagnarna tagit uppställning och utsände sina lockande dofter.

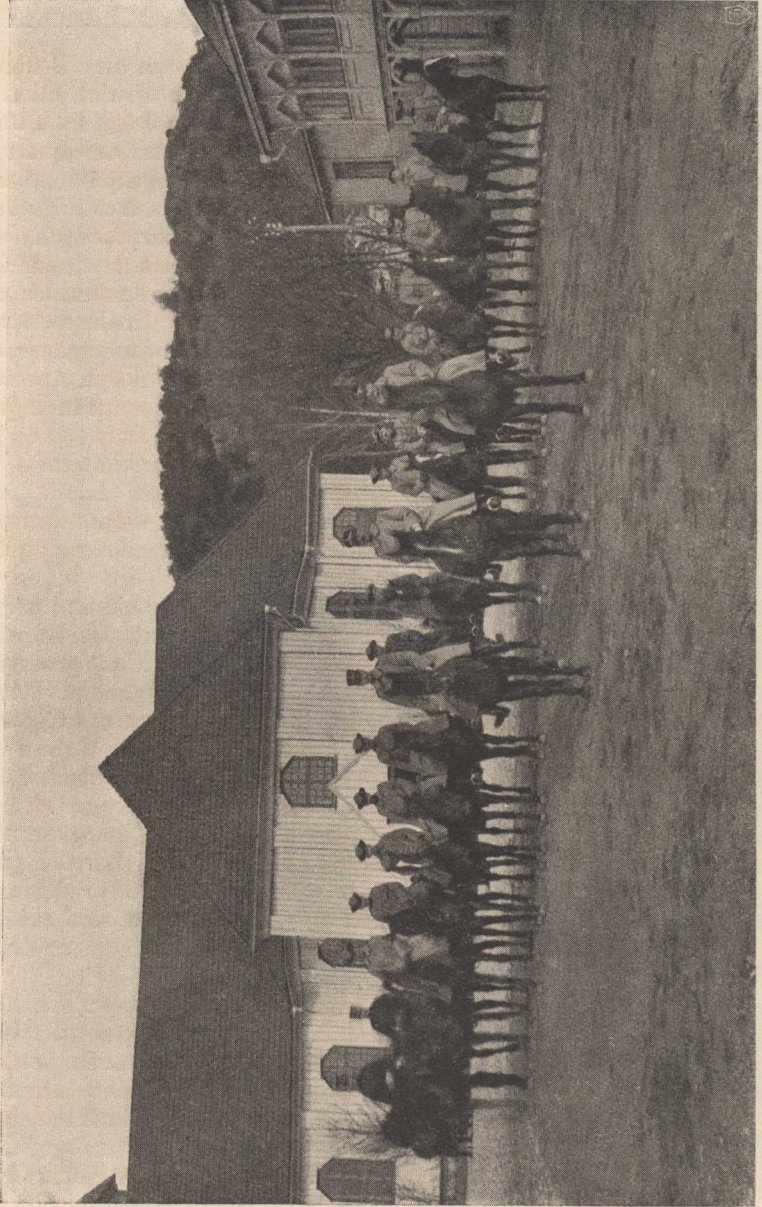
På ängen och i en skogsbacke vid gården utvecklades nu ett muntert fältliv. Landstormsbefälsföreningens gäster delade med synbar belåtenhet truppens präktiga middagsmål — omdöpt till lunch, — under det att Göta artilleriregementes musikkår lät glada och fosterländska toner ljuda.

Så ställde landstormsbataljonerna upp till fältgudstjänst i öppen fyrkant. Regementsmusiken ledde psalmsången, landstormsmannen domkyrkokomminister Janson höll en kort predikan.

Omedelbart efter gudstjänsten överlämnade generalöjtnant Malm såsom ordförande för Sveriges landstormsförenings Centralförbund till Göteborgs Landstormsbefälsförening förbundets hederssköld för gagnande verksamhet, en högt skattad utmärkelse, som tidigare erhållits endast av Stockholmsföreningen.

Så följde avtackning, varvid truppen av den inspekterande generalen erhöll ett varmt erkännande för den hurtighet och goda anda, den lagt i dagen. Och därmed var den militära delen av dagens högtid till ända, hos alla deltagare, aktiva som passiva efterlämnande ett vackert och uppfriskande minne av en landstormsdag i fält.

Några timmar senare samlades befälsföreningens gäster och medlemmar till middag på Trädgårdsföreningens restaurant. Uniformen var avlagd och därmed all stram reglementsenslighet och tjänstemässig stelhet om den någonsin funnits i ett landstormslag. Vid bordet talade, sedan generalmajor Munck utbringat skålarne för H. M:t Konungen och H. K. H. Kronprinsen, Göteborgs landstormsbefälsförenings ordförande, överstelöjtnant Nauckhoff för de inbjudna gästerna, vilket tal besvarades i ett varmhjärtat och

Göteborgs Landstormsryttare i Kungälv

tankerikt anförande av generallöjtnant Malm. Generalmajor Munck talade därpå för Göteborgs Landstormsbefälsförening med anledning av dess 10-årsjubileum och uttalade sitt gillande och tack för det arbete, som av föreningen nedlagts för befällets utbildning, vars resultat han och övriga gäster under dagen bevittnat. Vice ordföranden konsul Brunius framförde föreningens tack till alla dem, som under de gångna tio åren bidragit till föreningens utveckling, särskilt till de officerare i den aktiva armén, som oegenlyttigt och redeboget ställt sig till förfogande såsom instruktörer och ledare av övningar. Det livliga bifall detta tal utlöste, och de hjärtliga tillrop, med vilka landstormsmännen hälsade sina lärare och hjälpare, vittnade oförtydligt om det intima och lyckliga samarbete till fosterlandets försvar, som uppstått mellan militärbefälet av facket och deras frivilliga kamrater. Major Georg Bagge formade sitt svarstal som en hyllning åt landstormsrörelsen och dess nationella insats.

Vid det efterföljande samkvämet gav en av Göteborgs landstormskompanichefer uttryck åt den stämning, som upptar det frivilliga arbetet inom landstormen. Han erinrade om hur genom mobiliseringen vid krigsutbrottet 1914 landstormen plötsligt förvandlades från ord till verklighet. Rullornas nummer marscherade upp i rotar och led, icke »landstormsgubbar» med darrande knän, utan starka och stadiga män i sin kraftigaste ålder, kärnvirket i vårt svenska folk. Och mer än någon annan trupp blev landstormen folkkär, mer än någon annan var den genomträngd av en trygg och äkta pliktkänsla. Detta »vårt tunga infanteri» saknade dock det befäl, det hade rätt att begära, och med nödvändighet ställde sig kravet på en bättre sovring och en bättre utbildning av dem, som skulle anförtros det stora ansvaret att föra landstormen till strid, när det gäller. Landstormsbefälet känner allra bäst, hur mycket som fattas det för att rätt kunna fylla sin uppgift, men det vill också med allvar arbeta på att göra sig allt bättre skickat för sitt värv. »För fosterlandet!» är den lösen, med vilken det vill gå fram. Ett leve för fosterlandet följdes av Stenhammars »Sverige».

Snabbt skredo timmarna hän, och det blev tid att gå till vila för de av landstormsbefälet, som morgonen efter skulle ställa upp sina kompanier för utryckning efter femdagarsövningen. Detta sista möte med den inkallade truppen blev så att säga epilogen till högtidligheterna.

I tur och ordning höllo kompanierna korum och marscherade i väg till staden för att avrusta. »Mannarna» sjöngo koralen med

sina lungors fulla kraft, och efter kompanichefernas avtackning hörde man hurrarop, om vilkas hjärtliga mening det ej kunde råda minsta tvivel. Landstormen och dess befäl hade tydligen funnit varandra, och detta var kanske det bästa resultatet av dessa korta övningsdagar.

Uppfattningen av försvaret må växla — landstormen kommer säkert alltid att stå som den riktiga medborgarhären, hären av mognade män och fäder, som bereda sig att kämpa för hem och härd. Och dess befälsorganisation har i all sin ofullkomlighet den styrkan att den medför homogenitet mellan truppen och dess förare, likhet i år och erfarenhet, i borgerlig syn på livet, och största tänkbara frihet från yttre skiljaktigheter och skrankor. Hur det må gå med avrustning och avskrivning av försvaret, tanken i landstormen skall nog leva så länge, man överhuvud känner behovet att hålla sig beredd att värna fosterlandet mot fiendehot. Landstormsbefälet vill stå på sin post och fullfölja arbetet på sin förkovran.

A. L. R.

UR GÖTEBORGS GARNISONS HISTORIA ¹

av major *Oswald Kuylenstierna*

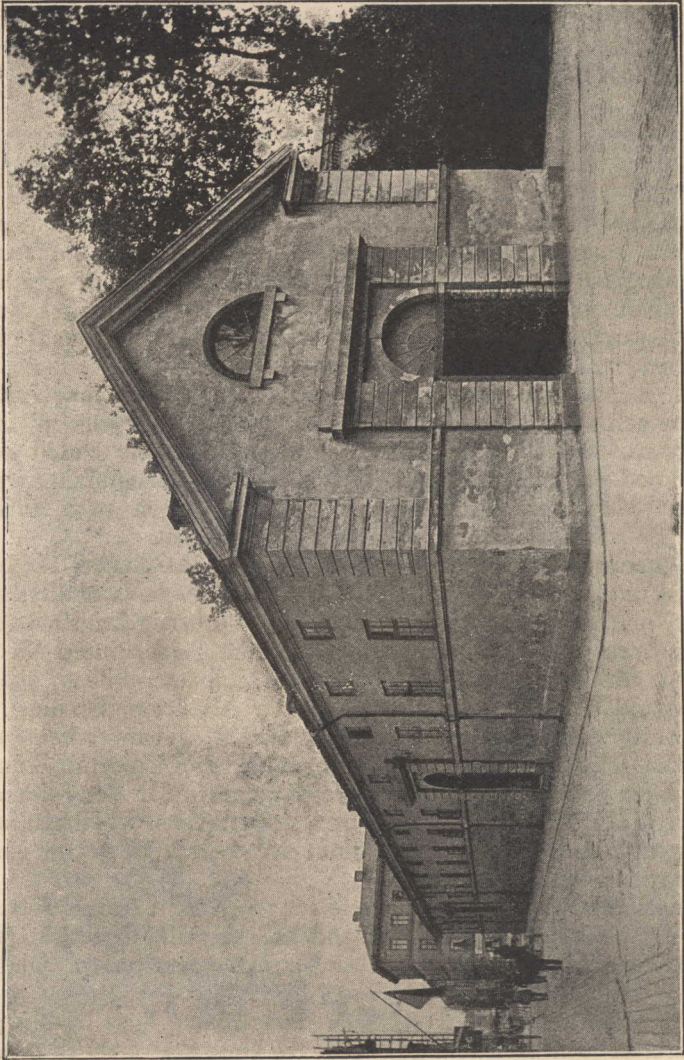
SEDAN Göteborg år 1643 blev en fullt sluten befästad plats har staden haft en garnison. Till storlek och sammansättning har den emellertid växlat betydligt. Det är nämligen givet, att i krigstid och framför allt, då fientliga anfall väntats, garnisonen varit vida talrikare än under vanliga fredliga förhållanden.

Allt sedan 1600-talets mitt har sålunda i Göteborg funnits artilleri och så länge staden var befästad även en styrka ur fortifikationen. I över ett sekel, från 1680 till 1801 har staden dessutom med ett kort avbrott haft sitt eget garnisonsinfanteriregemente. Men utom denna stående garnison har en mera tillfällig sådan av växlande styrka ofta funnits i staden.

I Göteborgs Stads privilegier av 1621 ställer Gustaf II Adolf i utsikt att »så fort som möjligt förse och begåfva staden med grafvar och vallar, allt slags artilleri och nödtorftig krigsmateriel». Redan åren 1620—22 utskrevos särskilda gårdar inom Västergötland för detta ändamål. Västgöta knektar, vilkas överste Stiernsköld, då var ståthållare i Gamla Älvsborgs fästning, inbeordrades till fästningsbyggande i staden, i vars räkenskaper man kan följa de olika truppkontingenter, som sedermera under årens lopp »inbeordrades till arbete i staden under den blida årstiden». Då dessa trupper egentligen endast voro arbetskommanderingar, kunna de emellertid knappast betraktas såsom garnisonstrupper.

Annorlunda blev fallet, då åren 1643 och de närmast följande åren de utrikespolitiska förhållandena, särskilt förvecklingarna med Danmark, gjorde att Göteborg kunde anses hotat. Den då

¹ Till grund för denna kortfattade framställning ligga handlingar i Krigsarkivet och Artillerimuseums arkiv samt anteckningar rörande Göteborgs garnison m. m., som gjorts av kaptenen V. Ljungberg och som välvilligt ställts till förf:s disposition.

Stallbyggnad vid Larmgatan

slutna befästningen behövde besättning och därför förlades i staden en ständig garnison. Vad artillerifolket beträffar, ditförflyttades detsamma efter hand från Gamla Älvsborg.

Då genom freden i Brömsebro Halland kom under det svenska väldet och hotet mot Göteborg lättades, upphörde det tidigare påskyndade fästningsarbetet, och man återgick till förut rådande förhållanden samt nöjde sig med att, i den mån som statskassan det tillät, under den blida årstiden inkalla arbetsmanskaper från Västergötland. Garnisonen kom då huvudsakligen att utgöras av en mindre vaktstyrka till fästningsverkens bevakande jämte artillerifolket samt en mindre styrka av fortifikationen. Vid sedermera förekommande krigsutbrott åren 1654—61 och 1675—79 förstärktes emellertid garnisonen, dels genom inkallande av arbetsmanskaper till fästningsverkens utbyggnad och dels genom förläggning hit av större styrkor till stadens skydd mot mera överhängande faror. Dessa garnisonskommenderingar voro dock tillfälliga och undergingo många förändringar.

*

ÄLDRE GARNISONSREGEMENTET.

Under krigsåren 1675—79 hade uppsatts ett truppförband av Västgöta knektar — en bataljon fotfolk, utskrivet från Älvsborgs län — under överstelöjtnant Gustaf Mackléers befäl. Efter fredsslutet omorganiserades denna trupp och förvandlades till ett värvat regemente med den vanliga styrkan av 8 kompanier samt förlades såsom garnison i Göteborg och närmast däromkring liggande fästningar. Då Mackléer blev kommandant i Göteborg den 11 februari 1680, kan man från denna dag datera garnisonsregementets tillkomst. Regimentet fick benämningen *Hans Kongl. Maj:t:s Svenska Lifregemente till fot* och utförde garnisonstjänsten i Göteborg och trakten däromkring med fem kompanier. Å Karlstens och Bohus fästningar lågo $2\frac{1}{2}$ kompanier och i Varbergs fästning $\frac{1}{2}$ kompani. Regimentets överste förrättade kommandantstjänsten i Göteborg och överstelöjtnanten samma tjänst å Nya Älvsborgs fästning.

Efter tronföljarens — sedermera konung Karls XII:s — födelse förändrades regementets namn till *Hans Kongl. Höghet Printz Carls Lifregemente*, men efter Karl XII:s tronbestigning återfick regementet sitt förra namn.

Till de trupper, som konung Karl XI, jämlikt traktaterna i Haag 1681 och i Augsburg 1686 rustade till Hollands och tyske kejsarens hjälp mot Frankrike, uttogs ur Svenska Livregementet 300 man, vilka tillika med kontingenter ur en del andra förband bildade den svenska hjälpkårens 1. regemente under greve Gustaf Mauritz Lewenhaupts befäl. Detta regemente utgick den 4 december 1688 från Göteborg till sin garnison i Breda och Bergen op Zoon. Efter slaget vid Fleury, vari fyra kompanier ur regementet med heder deltog, övergingo dess återstående spillror i fransk tjänst. Av dessa svenskar skall en del hava ingått i Leisters regemente, vilket sedermera bildade det bekanta franska regementet *Royal Suédois*, varur det nuvarande 89:de franska linjeregementet leder sin härkomst.

Men också till en expedition av helt annat slag fick detta Göteborgska garnisonsregemente lämna trupper. Med två kompanier om tillsammans 300 man landstigningstrupper, deltog det samma i den bekanta sjöexpeditionen mot Arkangelsk och Vita Havet. Densamma utgick år 1701 från Göteborg och återkom på hösten samma år, efter att, utan att hava mött något nämnvärt motstånd, hava härjat vid den ryska kusten och tagit en del fångar.

Vid det stora nordiska krigets utbrott förblev regementet till en början i sin garnisonsort, men fick år 1703 avlämna ett kompani till förstärkning åt Livgardet. Inom tre månader blev ett nytt kompani åter uppsatt, och den 17 maj 1709 överfördes hela regementet till förstärkning åt garnisonen i Wismar. Regementet kom sålunda att deltaga i denna stads försvar under den sista belägringen och led vid utfallet den 5 december 1711 en förlust av 650 man, däribland 629 fångar. Då fästningen till slut nödgades kapitulera, i april 1716, bestämdes att underofficerare och manskap ävensom alla »nationala» svenska officerare skulle frikallas ur fångenskapen. Livregementet blev därför överfört till Sverige, där det tills vidare gjorde garnisonstjänst i de halländska städerna. Regementets nummerstyrka hade nu nedgått betydligt. Återstoden av detsamma ställdes under majoren Joakim Aminoffs befäl och sammanslogs med spillrorna av det tyska livregementet. Efter Karl XII:s död tillkom i denna sammanslagning ännu spillrorna av ett tredje truppförband, nämligen återstoden av Malmö garnisonsregemente. Samtliga dessa regementsrester sammanslogos redan 1719 med delar av Bergsregementet. Det sålunda bildade truppförbandet, som under de närmast

följande åren ytterligare fick förstärkning från upplösta värvade regementen, förlades i garnison i Halland och Bohuslän. En del av detsamma personal övergick slutligen i det yngre garnisonsregementet i Göteborg, vars öden i sammandrag längre fram skildras.

SVENSKA LIVREGEAMENTETS TILL FOT CHEFER OCH BEFÄLHAVARE:

1. *Gustaf Mackléer*, överste. 1680—1701.
2. *Greve Reinhold Johan von Fersen*, generallöjtnant. 1702—1705.
3. *Friherre Nils Posse*, överste. 1705—1711.
4. *Henrik Johan Burenskiöld*, generalmajor. 1711—1715.
5. *Prins Kasimir Wilhelm von Hessen-Homburg*. En del av år 1715.
6. *Friherre Bengt Ribbing*, generalmajor. 1715—1716.
7. *Gustaf Lillencrona*, överstelöjtnant. 1716—1718.
8. *Joachim Aminoff*, överstelöjtnant. 1718—1719.

*

SACHSISKA GARNISONSREGEAMENTET.

Trots det att staden och fästningen Göteborg kunde för sitt försvar räkna på bistånd av det beväpnade borgerskapet, ansågs med skäl dess besättning för svag för de mycket vidlyftiga befästningsarbetena. Med anledning härav förlades hit efter Svenska Livregementets avmarsch till Wismar från slutet av år 1709, överste *Johan Babtista von Schommers värvade sachsiska infanteriregemente*. Detta regemente var sammansatt av sachsiska krigsfångar, till stor del tagna i Polen och vilka övergått i svensk tjänst. Regementet hade ursprungligen blivit uppsatt i Finland, där det mönstrades i Viborg i augusti 1707. Därifrån hade det överförts till Stockholm.

Sachsarna synas åtminstone delvis hava behållit den kurfurstliga gröna färgen på sina uniformer. Sålunda berättar Wilhelm Berg i sina Samlingar till Göteborgs historia, huru under en av honom skildrad duell i oktober 1718 »en grönklädd fänrik» uppträder som ett av vittnena.

Regementet hade ursprungligen räknat 8 kompanier, utgörande enligt plan 1248 man, men var vid sin förläggning till Göteborg

betydligt reducerat till sin styrka. Det blev senare tilldelat Magnus Stenbocks armé i Skåne och kom att deltaga i fälttåget mot danskarna. Med 5 kompanier, fördelade på 2 bataljoner, deltog regementet med heder i slaget vid Helsingborg, där det led en förlust i fallna av 3 officerare och 37 man, samt i sårade 5 officerare och 99 man. En del av regementet blev sedermera beordrat till tjänstgöring på flottan. Återstoden förlades i garnison i skånska och småländska städer.

År 1716 återkom regementet till Göteborg, där det kvarstannade till sin upplösning. Icke utan skäl anfördes klagomål mot den brist på krigstukt, som regementet utvecklade härstädes, men då det gällde att slåss, visade sig sachsarne som en ingalunda dålig trupp. Deras förhållande vid belägringen av Marstrand och Ny-Ålvsborg fästningar 1719 vittna härom. (Se förf:s arbete Striderna vid Göta Älfs mynning åren 1717 och 1719.)

Den i Göteborg förlagda delen gjorde sig emellertid fortfarande uppmärksamman genom ett mindre gott uppförande. Dueller, slagsmål och dråp voro icke ovanliga. I 1719 års mönsterrulla äro sålunda en fänrik och en sergeant antecknade för dråp. År 1720 hade regementets styrka nedgått så mycket att i Göteborg endast omkring 100 man voro tjänstedugliga. Denna återstod insattes då i Ribbings regemente (det yngre garnisonsregementet i Göteborg).

Regementets chef blev sedan Schommers stupat år 1716 överste *Georg David Zengerlein*, som innehade denna befattning till 1721. Under namnet Zengerleins regemente uppträder det vanligen under krigshändelserna 1719.

YNGRE GARNISONSREGEAMENTET.

Detta regemente ledde från början sitt ursprung från det manskap, som »rotarna i Skaraborgs, Älfsborgs och Västgöta Dals län utgjorde år 1700.» Det var sålunda ett genom extra rotering över hela Västergötland och Dalsland uppsatt regemente, varvid tre rotar sammanslöto sig till uppsättning och utrustning av en man. Det fick benämningen Västgöta tremänningar, vilket namn år 1716 fullständigades till *Västgöta Tremännings regemente till fots*.

Regementet erhöll full styrka, sålunda 1,200 man, vilket antal dock 1710 reducerades till 900. Ursprungligen avsett för västra

landgränsens skydd, fick regementet till en början kvarstå i sin hemort, men redan år 1704 blev regementets II bataljon utbeordrad till Reval, varifrån densamma år 1707 återvände till hemorten i ett dåligt tillstånd och med en styrka av endast 333 man. År 1709 beordrades hela regementet till tjänstgöring på stora flottan och i de södra garnisonsorterna Karlshamn, Landskrona m. fl. platser. Det återvände till hemorten i januari 1711 starkt förminskat — endast 262 man voro vapendugliga — och i mycket utblottat tillstånd, särskilt beroende på farsoternas härjningar under sjötågen. År 1714 förstärktes regementet med 300 man ur Närkes och Värmlands tremänningar till fots, men kunde dock icke efter återkomsten till rotarna uppbringas till full styrka, när det år 1716 beordrades till den i Skåne sammandragna armén. Först genom de nya utskrivningar, som företogos följande år, kunde numerären uppbringas till 1229 man. Större delen av detsamma kvarblev i Skåne, och endast få kompanier deltog i Karl XII:s fälttåg i Norge 1718.

Till Göteborg kom regementet, förstärkt med delar av Östra och Västra Skånska regementet och delar av Bergsregementet, den 9 nov. 1719 i enlighet med en order av fältmarskalken greve H. G. Rehnköld, som ledde försvarsanordningarna i västra Sverige. Regementet uppgives då vara »naket», enär det ej fått nya munderingar på 10 år. Huvudstyrkan förlades till Göteborg och dess omnejd, under det att en mindre del förlades till Bohus och Varbergs fästningar. Regementet förvandlades nu helt och hållet till värvat och fick i överensstämmelse med bruket namn efter sin chef. Det kallades sålunda nu *Ribbings regemente*, omväxlande med namnet garnisonsregementet i Göteborg. Redan före sin ankomst till staden hade detsamma erhållit förstärkning från Skånska Tremänningsregementet till häst. Visserligen fick det nu avlämna en del av sin personal till artilleriet, men fick i stället, som förut är omnämnt, ny förstärkning från det upplösta Sachsiska garnisonsregementet. Även här se vi sålunda samma företeelse, en sammanslagning av spillrorna från flera under Karl XII:s krig uppsatta regementen.

Genom ett beslut av riksdagen 1723 fastslogs regementets styrka till 800 man. Under hela återstoden av 1700-talet förblev regementet garnisonerat i Göteborg och i dess närhet belägna fästningar och sammanslogs först år 1801 med Göta artilleriregemente.

Under denna tid var det emellertid tvenne gånger beordrat till Finland, dels under kriget därstädes 1741, dels under Gustaf III:s

finska krig. Under det förstnämnda olyckliga kriget spelade regementet icke någon mera framträdande roll, men under kriget år 1789—90 tjänstgjorde detsamma delvis på flottan och deltog med utmärkelse i det andra slaget vid Svensksund, men i likhet med andra sjötåg var även detta förenat med stora förluster på grund av sjukdom och umbäranden av olika slag. Sålunda återvände regementet efter Gustaf III:s finska krig med endast omkring en tredjedel av sin ursprungliga styrka. Under Gustaf III:s tid ansågs regementet, särskilt så länge *von Saltza* förde befäl över detsamma (1774—1785) vara väl disciplinerat och utbildat. Efter fredsslutet 1790 togo en del ryska f. d. krigsfångar värvning vid regementet, som tidigare till ej ringa del rekryterats med norrmän. Under åren före upplösningen 1801, torde det ej i alla avseenden stått vidare högt.

*

CHEFER FÖR DET YNGRE GARNISONSREGEAMENTET:

1. Friherre *Fredrik von Köhler*, generalmajor. 1700—1712.
2. Friherre *Gustaf Fock*, överste. 1712—1716.
3. *Adam Hilchen*, överste. 1716 (maj-november).
4. Friherre *Bengt Ribbing*, generalmajor. 1716—1730.
5. *Daniel Johan Zander*, generallöjtnant. 1730—1746.
6. Greve *Carl Edvard von Hessenstein*, generallöjtnant. 1747—1769.
7. Friherre *Hans Gustaf Gyllengranat*, generalmajor. 1769—1774.
8. Greve *Hugo Herman von Saltza*, generalmajor. 1774—1785.
9. Greve *Carl Adam Wachtmeister*, överste. 1785—1789.
10. Greve *Carl Bogislaus Ludvig von Stedingk*, fältmarskalk. 1789—1801.

*

Men förutom dessa ordinarie garnisonsregementen förlades hit, såsom ovan är omnämnt, så snart det politiska läget blev så hotande, att ett angrepp på västra Sverige kunde befaras, *tillfälliga* garnisonstrupper från andra håll. Vanligen var det de närmast i Västergötland, Dalsland och Bohuslän förlagda regementena, som drogos till Göteborg. Så var fallet år 1700, då Älvsborgs regemente hit förlades under befäl av överste Anders Sparfeldt.

År 1703 bestod garnisonen i Göteborg endast av artilleri, omkring 200 man, under överstelöjtnant Henrik Belfrage, samt en mindre styrka av fortifikationskåren.

År 1710 utgjordes däremot garnisonen av överste Christoffer Georg Wittings regemente, en bataljon av Skaraborgs under överstelöjtnant Coijett (under en kortare tid), Upplands femmänningsregemente under överste Carl Bildstein samt generalmajoren Hugo Hamiltons regemente.

När Tordenskiold hotade Göteborg 1719 ökades garnisonen genom att hit beordrades Älvsborgs regemente under överste Lillie, en bataljon av Skaraborgs regemente och Hallands infanteriregemente under överste Staël von Holstein. Tillsammans med dit tidigare garnisonerade trupper uppgick garnisonen då till 4,000 man. Då faran i november samma år ansågs vara över, minskades garnisonen i Göteborg, så att den endast utgjordes av 357 man artilleri, under överstelöjtnant v. Mentzer.

- 25 » fortifikation, generalkvartermästaren Leijonsparre.
- 897 » Västgöta tremännings reg. (yngre garnisonsregementet) överste Bengt Ribbing.
- 886 » Sachsiska värvade reg. överste Zengerlein, eller tillsammans 2116 man, med 589 hustrur och barn.

År 1743 bildades en bohuslänsk armé, varuti även bl. a. finska trupper ingingo. Delar av dessa trupper voro garnisonerade i Göteborg. Dessa tillfälligtvis till staden förlagda regementen, som delvis bestodo av värvade tyskar, utmärkte sig ofta nog för självsvald och övermod gentemot stadens borgerskap. Talrika vittnesbörd härom förvaras ännu i dag i bevarade rättegångshandlingar.

Högsta befälet i fästningen och staden Göteborg fördes av en *överkommendant* av generalmajors grad, vanligen tillika landshövding. Närmast under honom lydde *kommendanten*, tillika chef för garnisonsregementet.

Garnisonens övningar, däri även inbegripet fältartilleriets skarpskjutningar ägde, åtminstone under slutet av 1700-talet, rum på Östra Hagaheden ungefär på den mark, över vilken Vasagatan nu går fram.

Vaktgöringen spelade en stor roll. Året innan Göteborg 1806 upphörde att vara fästning och verken började raseras, räknade man utom högvakten, artillerigårdsvakten och vallvakten särskilda vakter vid Kungsporten, Drottningporten och Karlsporten.

Sista gången som staden på allvar hotades av fienden var som

bekant 1788. När Gustaf III i oktober anlände till staden blev det fart på försvarsanordningarna, fästningsverken iståndsattes nödortfigt, bestyckningen fullständigades så mycket sig göra lät och garnisonens styrka uppbringades då så småningom till närmare 7,000 man.

*

ARTILLERIET I GÖTEBORG.

Som vi ovan funnit utlovade Gustaf II Adolf att förse det av honom grundlagda Göteborg med »allt slags artilleri.» Det första artillerifolket hitförflyttades i samband härmed från Gamla Älvsborg. Vi hava även funnit huru mindre artilleristyrkor förefunnits härstädes under hela 1600-talet.

Organisationen av hela det svenska artilleriet är emellertid Karl XI:s verk. Han indelade dess personal i 6 olika kategorier: stabspersoner, kompanipersoner, fyrverkare, minörer, beställningsmän samt vid stallstaten anställda. Man skilde ännu icke mellan fältartilleri och fästningsartilleri. Vål kan man säga, att Gustaf II Adolf i taktiskt hänseende lagt grunden till fältartilleriet genom införande av sitt på en gång kraftiga och rörliga artilleri, men sin första för fältkriget avsedda organisation fick artilleriet först 1700 av Karl XII. Då fördelades det stora *Kongliga Artilleri regementet* i 4 s. k. *fältstater*, stationerade i Stockholm, Göteborg, Örebro och Jämtland samt 2 *stallstater* i Stockholm och Göteborg.

Från denna tid kan det i Göteborg garnisonerade fältartilleriet leda sin härkomst.

»Vidkommande tiden före Karl XII:s död», säger den för granskning av inskriptionerna å arméns fanor och standar tillsatta kommitéen i sitt underdåniga betänkande av den 2 april 1892, »då artilleriet i fält var indeladt i kompanier, torde det visserligen icke vara alldeles omöjligt att i vissa enstaka fall kunna utröna, till hvilket kompani det artillerifolk hörde, som särskildt utmärkte sig i något visst fältslag, samt på samma gång äfven utreda, hurusom detta kompani sedermera kom att öfvergå till någon af brigaderna, för att sålunda lemna arf åt ett af de nu varande regementena. Men då artilleriet under dessa äldre tider rättast torde böra betraktas såsom ett enda stort regemente — om än kompanierna voro mera själfständiga än hvad vid de andra vapnen var fallet — och då

vidare det torde vara omöjligt att för alla fall utreda den möjliga härledning, som kan dragas af de många artillerikompanier, som kämpat i våra forna krig — hvilka af krigsarkivets rullor synas till största delen hafva varit af inhemskt ursprung — till de nuvarande artilleriregementena, synes det kommitterade mest rättvist och på samma gång äfven mest praktiskt, att olika artilleriregementena få såsom arf räkna till godo äran af de bragder, som det svenska artilleriet såsom helhet betraktadt utfört. . . »

Såsom inskription å de standar, som möjligen i framtiden komma att tilldelas Svea och Göta artilleriregementen föreslog ovan nämnda kommitté:

Breitenfeld 1631, Lech 1632, Lützen 1632, Jankowitz 1645, Tåget öfver Bält 1658, Helsingborg 1710, Gadebusch 1712, Svensksund 1790.

*

Före 1643 kan emellertid icke från Göteborg tänkas hava utgått något artilleri, som deltagit i dessa strider. Härmed är dock icke sagt, att ej Gustaf II Adolfs artilleri delvis varit rekryterat från den del av Västergötland, där det nya Göteborg låg.

Det första stora slag, i vilket från Göteborg utgånget artilleri kan förutsättas hava deltagit är svenska *artilleriets* måhända ärofullaste seger under hela trettioåriga kriget, *slaget vid Jankowitz den 24 februari 1645*.

Torstensson medförde här 80 kanoner, till största delen regementsstycken, vilka på grund av sin lättrörlighet kunde tilldelas även rytteriet, varigenom en hittills okänd taktik kunde tillämpas. Artilleriet kom härigenom i främsta stridslinien och kunde genom sin kartescheld förorsaka fienden stora förluster. Så blev det fientliga kavalleriet, som blivit hopmassat mellan en skog och en damm, häftigt beskjutet av de svenska kanonerna och en lika förhärjande eld utvecklades av det batteri på 21 kanoner, varmed Torstensson under stridens senare skede besatte en välbelägen höjd.

Det svenska artilleriet förlorade visserligen 10 stycken lätta pjäser, då Torstensson vid sin rekognosering av fiendens ställning blev överfallen av en överlägsen styrka, men dessa återtogos likväl senare. Fienden förlorade i slaget hela sitt artilleri.

Efter namnet Jankowitz läsa vi ett annat, som icke betecknar någon träffning eller något slag, men som dock måste även det

räknas till svenska artilleriets ärofullaste namn. Det är *tåget över Bält den 5—12 februari 1658*. I djärvhet och storslagenhet står detta företag nära nog ensamt i krigshistorien, och så länge Sverige äger en armé skall denna med stolthet och beundran minnas det mod och dödsförakt, som de svenska trupperna lade i dagen vid avmarschen från Svendborg under den mörka vinternatten, då hästarna över hasleden sjönko ned i den av trampet upplösta iskorpan och då minnet av de genom isen plötsligt försvunna skvadronerna vid Ivernæs stod klart för varje man.

Efter de många utländska ortnamnen, vid vilka de svenska vapnens segrar äro bundna, möter oss så, *ett svenskt. Det är slaget vid Helsingborg den 28 februari 1710* — den sista stora strid, som utkämpats på svensk mark till försvar för egna landamären.

Artilleribefälhavaren vid Stenbocks armé var den från ryska fångenskapen rymde dåvarande majoren *Carl Cronstedt*. Under honom fördes befålet över de 16 trepundingar, varav artilleriet bestod, av kaptenerna von Wicken och Flygare. I vilken mån det svenska artilleriet utmärkte sig framgår av Stenbocks brev till Karl XII i vilket det heter: »Major Cronstedt, som commenderade artilleriet, gjorde under denna actionen fienden stor afbräck med dess stycken, acqutterandes sig icke mindre än capitainerna Wicken och Flygare af deras plikt med berömmelig flijt och manlighet; det är ock märkvärdigt att de swänska stycken fyrade på fienden på 15 stegs distance.»

Namnet Cronstedt är likaledes förknippat med en annan av svenska artilleriets segrar — *slaget vid Gadebusch den 20 december 1712*. Här hade Cronstedt för första gången tillfälle att pröva de förbättringar i fältartilleriets materiel, som han uppfunnit. Hans 20 kanoner bidro redan från stridens början att bryta fiendens motstånd. »Näst Gud», skrev också Stenbock till konungen »har jag Cronstedt att tacka för segern.»

Det sista namnet i den ovannämnda föreslagna inskription är *Svensksund den 9 juli 1790*. I den märkliga sjösegern, det sista stora slag i vilket svenska flottan fått pröva sina krafter, deltog ombord å arméns flotta delar av Kongl. Artilleriregementet.

*

Artilleriets delning i 4 regement: Svea, Göta, Vendes och Finska artilleriregementen ägde rum 1794 och meddelades genom ett kungl. brev av den 26 maj. Det heter däri: »Göta regemente

utgöres af de i Göteborg, Karlstad och Jönköping förlagda kompanier samt artilleriet på Eda skans. . . .»

Delar av regementet deltog utan att få tillfälle utmärka sig i Gustaf IV Adolfs fälttåg i Pommern och norra Tyskland 1805—1807 samt i krigen mot Ryssland och Danmark 1808 och 1809.

Större betydelse hade Göta artilleriregementes deltagande i kriget i Tyskland 1813.

TVå åkande batterier av regementet blevo i augusti 1813 tilldelade den svenska arméns första fördelning, som stod under befäl av generalmajor Posse. Befälhavare på divisionen var dåvarande majoren Edenhjelm, batterichefer voro kaptenerna Sjöstéen och Jocknick. Batterierna bestodo vardera av 6 sexpundiga kanoner och 2 åttapundiga haubitser.

På morgonen den 19 oktober 1813 iakttog Adlercreutz från den i grannskapet av staden belägna Galghöjden de upprepade stormningsförsök, som av preussiska trupper företogs mot det av fransmännen besatta Leipzig.

Till slut lyckades de intränga genom stadsmuren och sätta sig fast i ytterkanten av staden kring Grimma Thor. Men allt vidare framträngande var förgäves. Svenska trupper anlände då till bistånd. Tolv svenska kompanier, tagna ur sex olika bataljoner, beordrades fram. De unge framstående stabsofficeren von Döbeln stupade och Adlercreutz själv, som med serafimerordens blåa band på vapenrocken satt lugn mitt i kulregnet, uppmuntrade sina trupper till ett fortsatt framryckande. Han hade erhållit rapport om att fienden lät framföra artilleri och lät då giva order till en del av major Edenhjelms division att rycka fram.

Tvenne avdelningar (troppar) av kapten Sjöstéens batteri beordrades att rycka in i staden. Den som först kom i elden stod under befäl av underlöjtnant Gjers. Med densamma följde såväl befälhavaren för det i fälttåget deltagande svenska artilleriet, generalmajor de Suremain som divisionschefen major Edenhjelm och deras adjutanter. Suremain ledde själv den avbröstade avdelningens eld och då fienden med en stark infanterikolonn ville framrycka, lyckades de bägge kanonerna genom sin eld bringa honom att med synbar förlust draga sig tillbaka.

Sedan Gjers efter förstadens intagande blivit sårad, utbyttes hans avdelning mot den andra, som under befäl av underlöjtnant Thorén, fortsatte elden.

Vid detta tillfälle sårades även major Edenhjelm och på samma gång hans häst med tvenne franska kulor, vilka såsom ett dyrbart

Svenskt fältartilleri i slaget vid Leipzig 1813

krigsminne ännu förvaras vid Göta artilleriregemente, jämte en del ur Edenhjelm's arm uttagna benskärvor, förvarade i ett för ändamålet gjort schatull.

I ovannämnda schatull bevaras även en av f. d. kaptenen vid Göta art.-regte C. A. Staaf författad beskrivning över regementets deltagande i stormningen av Leipzig och huru det tillgick, då dåvarande majoren Edenhjelm sårades.

Denna berättelse har följande lydelse:

»Beskrifning uppå framlidne Chefen för Kongl. Göta Artilleri Regemente General-majoren och kommandören med stora korset af Kongl. Svärds- m. fl. Ordnar, välborne Herr Gilliss Edenhjelm's och hans ridhästs blesyrer, som de erhöilo af bifogade tvenne franska kulor i Leipzig den 19 october 1813.

Då Generalmajoren Edenhjelm var major på stat och den yngste af de sex majorerne vid Kongl. Göta Artilleri Regemente blef han kommanderad som chef för den fältartilleridivision, bestående af 16 pjaser (12 sexpundiga kanoner och 4 åttapundiga haubitser af Helrigs konstruktion) eller tvenne batterier, som afgick med svenska armén till kriget i Tyskland 1813, och bevistade der med sin division bataljerna vid Gross-Beeren, Dennewitz och Leipzig.

Den 19 october fick han order att låta 4 kanoner av sin division inrycka uti Leipzig, hvartill han beordrade d. v. underlöjtnanterna Lorentz Gjers och Sven Daniel Thorén att inrycka med sina afdelningar. Derför sade han till sin adjutant d. v. underlöjtnanten Daniel Fredrik Bildt (innehafvaren af tapperhetsmedaljen i guld för bataljen vid Oravais i Finland, sedan öfverste-löjtnant): 'vi skola rida med och se till att kanonerna blifva rätt placerade'.

Inkomna i staden på en gata, gjorde Gjers med sin afdelning »med vändning bröst-af!» och började skjuta, blef sjelf bleserad och fick en man samt fem hästar dödsskjutna — fem man och en häst bleserade (se divisionens rapportjournal för fälttåget).

Under denna eld sade major Edenhjelm, som satt till häst bredvid afdelningen, till sin adjutant (Bildt): 'Jag tror att min 'Brunte' blef bleserad, ty han ryckte så häftigt på sig.' 'Ja,' blef svaret 'han blöder på vänstra bogen, under pistolhölstret' — och detta var knappt utsagt, då Edenhjelm sjelf fick en av dessa kulor i venstra armen, omkring 8 tum från handleden uppåt, som slog af lilla armpipan, orsakande mycken smärta. Majoren fördes på sin sårade häst af adjutanten och ordonnansen till ett provisoriskt fältsjukhus uti ett stort orangeri utanför staden.

Majoren blef kvarliggande till dagen därpå.

Såsom en extra fälthändelse har general Edenhjelm berättat för undertecknad, att då han under natten låg här i stora plågor, var Bildt hos honom, jemte befälhafvaren för sjukhusvakten af Kongl. Svea Lif Garde, Löjtnanten Grefve Philip von Schwerin — då vid midnattstiden inkom en gardeskorpral och rapporterade 'att ryssarna hålla på att tända eld på växthuset i alla hörnen för att värma sig, enär vädret är kallt.' Korpralen sade vidare 'vi försöka drifva bort dem med bajonetterna, men då är det andra, som bakom ryggen på oss tutta på.' Då sade major Edenhjelm: 'Bildt, tag din kauschuk, gå ut och klå på ryssarna så fly de! Grefve von Schwerin tag min kauschuk, som ligger här på bänken, gå genast ut och gör likaså, eljest brinna många upp här inne. Jag kan väl krafla mig ut.' De unga officerarna gjorde som Edenhjelm föreslog, men redan brann huset i tvenne hörn. Svenska lifgardisterna sökte med sina gevärskolfvar följaga ryssarne, hvaraf mycket väsen uppstod. En rysk regements-officer hörde detta, kom till stället och, då han erhöll under rättelse om att det låg flere högre ryska officerare illa blesserade uti huset, befalde han ryska soldaterna att genast draga sig bort.

Elden släcktes af gardisterna och tillkommande tyskar.

Dagen derefter transporterades major Edenhjelm till Leipzig, hvarest kulan utskars jemte några större benskärfvor af armpipan.

Efter tre veckors tid blef major Edenhjelm så pass återställd att han kunde begifva sig efter armén till Holstein, der han uppehöll sig till April 1814, då hans svåra blessyr ansågs vara läkt. Flera gånger hade såret gått upp och benskärfvor värkt ut; ja, läkarna ifrågasatte till och med att aftaga armen för att hindra kallbrand, men detta motsatte sig patienten, hvilket också var lyckligt för honom, nämligen att han fick behålla sin arm, så att han kunde vara kvar i tjenst, och hade han ej annan olägenhet af blessyren för framtiden, än total lamhet uti de tre främsta fingrarna på venstra handen. Men med ring- och lillfingrarna hade han kraft att hjälpa sig till häst, hålla tyglarne och matgaffeln, den senare mellan sistnämnda fingrar med stöd mot tumvecket. Likaså kunde han med samma fingrar taga lättare saker.

I slutet af april 1814 begaf han sig med sin tillfrisknade ridhäst efter armén till Brabant och friskrapporterade sig, samt tog åter befäl öfver sin fältdivision.

Öfverstelöjtnant Edenhjelm (han erhöll nämnda befordran efter slaget vid Leipzig) förde sedan divisionen med svenska armén

till Sverige och Göteborg, men då divisionen fick order att afgå till Norge, måste han sjukrapportera sig, enär blesstyren gick upp igen.

.....

.....

Efter några månader läktes armen, men lamheten i de trenne främsta fingrarna for fort alltid och vid inträffande oväder kändes ofta mer och mindre plågor och ristningar i armen; till och med 10 à 15 år efter sedan blesstyren erhållits gick såret upp några gånger, hvarje gång vid samma tid på året, som skottet träffade honom.

Angående hästens blesstyr, så bar han kulan i sin kropp uti 14 år eller till slutet af 1826, då den kändes mellan hull och skinn i nedersta spetsen af bringan. Medelst ett korssnitt togs kulan lätt ut.

.....

.....

Hvad jag här ofvan sagt, har ofta hört af general Edenhjelm sjelf och af flere af de officerare som tjenstgjorde under honom i kriget 1813 och 1814, samt sedermera sett generalens blesstyren både uppgångna och läkta; försäkras

Vadstena den 23 april 1883

Carl Axel Staaf

F. d. kapten vid Kongl. Göta Artilleri Regemente och Adjutant hos general G. Edenhjelm. Född 18 6/7 02, officer vid nämnda regemente 18 9/12 17, på egen begäran i nåder erhållit afsked 18 15/12 37.»

Även under fälttåget i Norge 1814 deltog delar av Göta artilleriregemente, vilka vid flera tillfällen utmärkte sig.

*

FÖRTECKNING

över

befälhavarne för artilleriet i Göteborg samt cheferna för Kungl. Göta Artilleriregemente (Första Göta Artilleri Regemente).

K. ARTILLERIREGEMENTET I GÖTEBORG.

1. Nils Påfve, adlad Påfvenfelt. 1661—1678.
2. Henrik Johan Belfrage. 1679—1706.

3. Niklas Rappe. 1706—1709.
4. Peter Belfrage. 1712—1717.
5. Johan Mentzer. 1717—1721.
6. Niklas Rappe. 1721—1727. (andra gången).
7. Claes Göran Rosenstråle. 1727—1738.
8. Friherre Carl Sjöblad. 1738—1741.
9. Johan von Mentzer. 1741—1747.
10. Friherre Gustaf Henrik Mannerheim. 1747—1760.
11. Friherre Hans Gustaf Gyllengranat. 1760—1769.
12. Carl Fredrik von Qvillfelt. 1769—1773.
13. Gustaf Adolf Torwigge. 1773—1775.
14. Fredrik Rosenborg. 1775—1791.
15. Bengt Gabriel von Spången. 1791—1793.

K. GÖTA ART. REG:TE.

1. Anders Leonard Treffenberg. 1794—1800.
2. Friherre Carl Ulrik Silfverskiöld. 1800—1817.
3. Gillis Edenhjelm. 1817—1834.
4. Friherre Gustaf Adolf Fleming. 1834—1840.
5. Peter Carl Heijl. 1840—1849.
6. Bror Gustaf Reinhold Munck. 1849—1858.
7. Knut August Schützercrantz. 1858—1860.
8. Charles Nicolaus Berg. 1860—1870.
9. Frans Reinhold Carlsohn. 1870—1884.
10. Carl Wilhelm Kuylenstierna. 1884—1888.
11. Grefve John Raoul Hamilton. 1888—1898.
12. Georg Liljenroth. 1898—1904.
13. Per Axel Bergenzaun. 1904—1913.
14. Grefve Carl Bastiat Hamilton. Från 1913.

I NEUTRALITETENS TECKEN

Anteckningar från slutet av 1700- och början av
1800-talets Göteborg

DEN förfärliga tragedi, som i över fyra år hållit världen i spänning och vars sista akt nu utspelats, erinrar i mångt och mycket om tillståndet i Europa vid sekelskiftet för hundra år sedan. Då liksom nu stod en världsdel i brand, då liksom nu föllo troner och skiftades riken under väldiga strider. Den franske örnen sträckte sin flykt över Europa och även Nordens folk förnummo suset av den väldiges vingslag.

Vårt land lyckades emellertid undvika all äventyrlig utrikespolitik. Tillsammans med Danmark upprätthöllo vi en väpnad neutralitet för att skydda vår handel. Detta neutralitetsförbund, som isynnerhet var riktat mot England, avslöts 1794 och åstadkom för första gången ett närmande mellan de nordiska folken vid Öresunds stränder.

Den väpnade neutraliteten ådrog landet dryga offer, ty under de närmast följande åren måste Sverige i förening med Danmark hålla sina örlogsflottor ute på vakt i Kattegat och Nordsjön. Göteborg som svensk utpost mot västerhavet hade svåra påkänningar, emedan engelsmän och fransmän jagade varandras fartyg in i våra fjordar och kapade och brände, allt som det passade.

Så voro exempelvis några engelsmän nog djärva att i maj 1797 i *själva Göteborgs hamn* antända ett franskt kaparfartyg, som tagit sin tillflykt hit, och i augusti samma år, då en engelsk handelsflotta om sextio fartyg under konvoj av tre örlogsmän förankrat på Rivöfjord, anföllo engelsmännen en fransk kapare, som på grund av en skadad mast sökt ankarplats i lä om Kalvsund. Besättningen på den franska kaparen övermannades och tillfångatogs efter en ursinnig strid och själva fartyget fördes ut på Rivöfjord, där riggen nedhöggs och skutan sänktes.

Över dessa svåra kränkningar av den svenska territorialrätten anfördes naturligtvis besvär hos den engelske konsuln, men gjort

var gjort och vi hade just ringa maktmedel att inge respekt med. Flottan var ute till havs och på Göteborgs örlogsstation fanns endast några smärre fartyg, ett par galioter och några kanonjollar, för inloppets bevakning.

Inne i staden gjorde den gamla garnisonen vakttjänst. Denna bestod, som vi veta av ett värvat infanteriregemente, en artilleribrigad samt en fortifikationsavdelning. Infanteristerna utgjordes av sammanrafsat folk från alla kanter, huvudsakligen norska och ryska krigsfångar, som efter fredssluten föredragit att stanna här och gå i svensk tjänst. Man kan inte påstå att garnisonen var dålig, ty genom flitiga övningar på Exercisheden och Hagaheden — nuvarande Vasastaden — voro trupperna i god kondition att mottaga en fiende. Gustaf den tredjes uppryckning några år förut hade också gjort sitt till.

Som ovan anmärkts ådrog den väpnade neutraliteten i 1700-talets sista årtionde Sverige hårda bördor. Utom de ekonomiska uppoffringarna avtynade handeln i följd av de ständiga kaperierna, vilka tilltogo i och med att vårt förhållande till England på grund av den väpnade neutraliteten blev mer och mer spänt. Så togo engelsmännen året 1798 två betydande svenska handelsflottor.

Till detta sällade sig den svåra missväxten åren 1798 och 1799, ådragen landet genom en långvarig torkperiod. Sillfisket, som ditintills varit så rikt givande, slog till råga på olyckorna fel, vattendragen utsinade, vattenkvarnarna stannade och väderkvarnarna kunde ej heller gå på grund av den evinnerliga vindstillan. Det lilla som fanns av spannmål måste alltså malas på hand- och hästkvarnar.

När hösten kom voro alla åkrar och ängar förbrända. Utsäde och foder fanns ej, hästar och boskap dogo av svält och törst. Mjöl och spannmål stego till oerhörda priser, varför skärgårdsborna måste livnära sig med barkbröd och malda trädrötter. I hopar drogo gamlingar och barn från öarna till Hisingen och fastlandsocknarna för att tigga. De trängdes där vid böndernas dörrar med tiggarpohor från Göteborg.

Eländet ökades naturligtvis genom de svårigheter de engelska kryssarna beredde vår sjöfart, ty dels hindrades våra skepp att utföra inhemska varor, av vilka järnet och skogsprodukterna spelade en så betydande roll, dels omöjliggjordes importen av livsförnödenheter, särskilt salt, av vilket vi kommo att lida en betänklig brist. Följden blev att järnvägen här fylldes av järn — som ej kunde skeppas — till flera millioner riksdalers värde.

Genom dessa riksolyckor kom penningväsendet i oreda. Och riksgäldssedlarna, som utgjorde största delen av rikets rörelsekapital, sjönko året 1799 till halva värdet.

Den allmänna nöden drev folket till förtvivlan, och här och där kom det till upplopp och våldsamma sammanstötningar. Så ock i Göteborg, där det bekanta Björnbergiska upproret några dagar försatte samhället i gungning.

Till svårigheterna under dessa år kommo slutligen de militära bördorna, av vilka inkvarteringsskyldigheterna voro de ej minst betungande. Det var småfolket i allmänhet, det som bebodde Otterhällan, Kvarnberget och Nordstaden, som åtog sig att härberga knektarna och gjorde upp därom med stadskvartermästaren mot en liten slant pr månad, utgående av uttaxerade medel och av en viss procent på utgående och inkommande varor. Men som sjöfarten låg nere och finanserna voro dåliga var det icke så lätt att få ut inkvarteringsersättningen. Året 1799 slapp det goda borgerskapet emellertid detta bekymmer, ty samma år blev den stora kasernen, som byggts vid Hästbacken, färdig.

Det var hårda tider alltså i sekelslutet och vid sekelskiftet för över hundra år sedan och det kan vara gott att erinra oss våra fäders lidanden — vi som oja oss och klaga över samtidens svårigheter och de bördor, som världsbranden och den väpnade neutraliteten ålagt våra dagars Sverige.

Kriget bröt visserligen icke ut i dessa tider inom våra rämärken, men man kan gott säga att det ständigt hotade oss. Så var det år 1800 och 1801, då det nordiska neutralitetsförbundet, som ingåtts mellan Sverige, Danmark, Preussen och Ryssland för handelsfrihetens skyddande, förbittrade England, som i detsamma givetvis såg ett hot mot dess övervälde på havet.

Det var då den oförberedda danska flottan överfölls på Köpenhamns redd — bombardementet av den danska huvudstaden kom senare — och det var då engelsmännen sände en större flotta upp i Kattegatt på våren 1801, förmodligen med avsikt att bombardera Göteborg.

Genom lyckliga mellankommande omständigheter avvärjdes faran, som bekant, men göteborgarna fingo då lika brått som under Gustaf den tredjes tid att vidtaga åtgärder för försvarets istandsättande — vid Nya Varvet, på älvstränderna och genom garnisonens förstärkande.

Under de första åren av det för Sverige så ödesdigra decennium, då Gustaf IV Adolf med de svenska trupperna var sysselsatt på kontinenten, hade vi här på västkusten ej så stark känning av världssorlen, men längre fram, sedan kontinentalsystemet genomförts och Sverige kommit i nya krigiska förvecklingar 1808, blev oron så mycket kännbarare.

Genom kontinentalsystemet kom Sverige i ett nytt egendomligt läge. Systemet betecknades av en planmässig avspärrning från all handelsgemenskap med England, påtvungen av Napoleon i syfte att krossa det svåråtkomliga örrikets makt och utestänga britterna från den europeiska marknaden. Och detsamma inleddes genom Napoleons ryktbara dekret av den 2 nov. 1806, efter segern över tyskarna, varigenom de engelska öarna förklarades i blockadtillstånd.

England svarade med de våldsammaste inskränkningar i de neutrales handel, och Napoleon drev det till det yttersta och lät bränna alla engelska varor, som kunde uppspås på kontinenten. Systemet, som ju var rent kulturfientligt och blev ett det våldsammaste ingrepp i världshandelns gång, föll ej förr än 1813 med den stora koalitionen mot den franske titanen, som i viss mån kunde tacka detta system för sitt fall.

Under denna orostid rustade sig Göteborg så gott det kunde och borgerskapet lade i dagen rätt mycken offervillighet för försvaret. Så iståndsatte man Nya Varvets flottstation och Ny Elfsborg så gott detta lät sig göra och tack vare en insamling i staden, som inbringade 11,073 riksdaler och några skillingar, kunde man bygga sex kanonslupar, vilka som gåva ställdes till regeringens disposition. Och då det nu gällde att oroa våra närmaste grannars handel skyndade de göteborgska köpmännen att utrusta kapare för uppbringande av fientliga handelsfartyg.

Så hette det, att den bekante storköpmannen Olof Wijk försett en kutter »Snappopp» av ungefär femton lästers dräktighet med trettiosex mans besättning och åtta kanoner samt att denna kutter den 5 februari 1808 uppbrakte en med spannmål lastad dansk båt om femtio lästers dräktighet.

Fördelen av dessa enskilda krigsföretag var dock, anmärker en historiker, ganska tvivelaktig. »Hvad som togs på det ena hållet förlorades på det andra. Så anmälde landshöfdingeämbetet, att tjugutre fiskare, som på tvenne skutor den 14 mars 1808 utseglat på långfiske i Kattegatt, blifvit af danska kryssare tagna tillika med skutorna. Alla dessa fiskare, utom sex, voro gifta och deras

hustrur och barn på detta sätt berövade all utkomst. På denna grund hemställde ämbetet om samma fiskares utväxling, man för man, mot ett lika antal danska fångar.»

Något direkt hot mot staden hörde man inte av, men krigets mara tryckte hårt i form av lantsvärnsuppbåd, gårdar, inkvarteringar o. s. v. Själva garnisonen hade nog staden inte vidare kunnat räkna på vid detta tillfälle, ty densamma bestod till största delen av ett veritabelt proletariat, dagdrivare, supare och sjuklingar; nej, försvarets tillskott var att vänta utifrån, från lantvärn och indelta regementen. Och så från engelskt håll förstås.

Bekant är, huru denna hjälp kom till Göteborg 1808 med 10,000 man på en engelsk transportflotta, vilken i två månader låg förankrad i vår hamn och på våra fjordar innan den drog sina färde.

C. R. A. Fredberg

Gamla Artillerikasern

DET MODERNA INFANTERIET

AVEN de, som inskränkt sina studier rörande världskriget till en ytlig skumning av tidningarnas telegramspalter, ha ej kunnat undgå att märka, att arméerna under krigets utveckling undergått väsentliga förändringar både till sin sammansättning och sin utrustning. Flygvapnets och det tunga artilleriets utveckling, för att nu nämna några exempel, har ju varit så i ögonen fallande och har så ofta debatterats även utanför den egentliga fackpressen att dessa vapens roller och betydelse på slagfältet väl få anses ha ingått i det allmänna medvetandet. Likaså finnes det väl ingen, som ej har någon föreställning om det moderna skyttegravskriget och särskilt dess våldsamma närstrider, där handgranater och kulsprutor för att ej tala om eldsprutor av olika slag ha övertagit så gott som samtliga de uppgifter, som man före kriget i huvudsak ville överlåta åt geväret i dess egenskap vare sig såsom skjutvapen eller såsom stötvapen. Däremot ha sannolikt ganska få en fullt klar bild av vilka förändringar som kriget medfört beträffande infanteritruppförbandens normala sammansättning och utrustning, d. v. s. hur de vapentekniska nyheterna inramats i den ordinarie organisationen och hur krigets erfarenheter i övrigt inverkat i detta hänseende.

Ehuru ej direkt revolutionerande, äro dessa förändringar dock av mycket djupgående natur. Ett modernt infanteriregemente med dess kulspruteavdelningar, pionjär- och signalformationer m. m. företer en väsentlig avvikande bild från ett sådant, som bildats efter de organisativa grunder, som i allmänhet tillämpades före kriget, och dess taktiska uppträdande betingas numera — i främsta rummet genom den mera differentierade vapenutrustningen — av en mångfald nya faktorer.

Det kan emellertid vara skäl att före den detaljerade framställningen av dessa nyheter med några ord beröra de direkta orsakerna till förändringarna, även om detta blott kan ske ofullständigt, då det är så gott som omöjligt att helt reda ut de invecklade komplex av förhållanden, som därvid samverkat.

Den förnämsta orsaken till förändringarna äro givetvis krigsteknikens allmänna utveckling under världskriget och den allsidiga erfarenhet, som man under detta vunnit rörande det moderna krigets krav. Detta kan dock ej ensamt förklara hela utvecklingen. Tillgången på moderna krigserfarenheter var nämligen även före världskriget högst betydande och särskilt voro operationerna i Mandschuriet grundligt bearbetade även vad de taktiska lärdomarna beträffar. Dessutom äro krigets nyheter i fråga om rena infanterivapen ej många och framför allt ej omvälvande; de inskränka sig i allmänhet till förbättringar av redan förut kända och prövade konstruktioner. För att få en fullständig förklaring måste man sålunda söka även andra skäl.

En bland dessa är givetvis ställningskriget. Striderna i skyttegravslabyrinterna och å kraterfälten krävde andra vapen än striderna på öppna fältet. Man måste ha medel att skada även motståndare, som hålla sig bakom skydd. Handgranaten och minkastaren gjorde på den vägen sitt inträde vid infanteriet såsom tillfälliga ersättare åt geväret och fältkanonerna. En annan orsak blev världsindustriens mobilisering för krigsändamål. Huru denna inverkade exemplifieras bäst av kulsprutefrågan. Det fanns nog ingen verklig militär, som åren före världskriget betvivlade kulsprutans värde såsom stridsmedel — redan det rysk-japanska kriget hade klargjort detta sakförhållande på det mest övertygande sätt — alla krigsministerierna ansågo sig nödsakade att begränsa tilldelningen dels av rena kostnadsskäl, dels av fruktan för det ammunitionsslöseri, som måste bli en oundviklig följd av det nya vapnet. Den krigsindustriella utveckling, som ägde rum under världskrigets tryck, vände emellertid helt upp och ner på dessa sidor av frågan. Vapen och ammunition levererades under de sista åren i sådana massor, att tilldelningen kom att bestämmas av truppförbandens förmåga att upptaga dem. En ytterligare orsak blev den naturliga lösning, som kriget gav utbildningsfrågan. Under fredsperioden måste hänsynen att ej över hövan komplicera utbildningen spela en betydande roll och denna synpunkt torde även ha beaktats vid depåutbildningen under kriget, men *vid fronten* fanns ju gott om tid för all slags specialutbildning, ja, för att sysselsätta folket drevs man t. o. m. att utbilda flera specialister än vad man egentligen hade behov av. Det är förbiseendet av det förhållandet, att rekryterna i regeln utgjort ett mindretal vid truppförbanden, som givit upphov till de egendomliga tolkningar av krigets lärdomar i utbild-

ningshänseende, vilka i dessa dagar så ofta förvirra begreppen även hos relativt försvarsvänliga.

De anförda inverkan omständigheterna visa, att man måste vara beredd på en återgång i vissa hänseenden. Då de under kriget samlade vapenlagren bliva omoderna komma givetvis kostnadsskäl att förbjuda nyanskaffning i samma skala. Det utseende, som kriget antog under sina sista månader, synes dessutom visa att efter pansarvagnarnas införande skyttegravskriget sett sina bästa dagar. Å andra sidan kommer just sistnämnda stridsmedel med all sannolikhet att ge anledning till nya komplikationer i den infanteristiska organisationen. Det infanteritruppförband, som kommer att beskrivas här nedan och som kan kallas för »typ 1918», är sålunda möjligen endast en övergångsform.

De taktiska enheterna inom infanteriet äro fortfarande det vanliga infanterikompaniet samt kulsprutekompaniet. Det förra har i allmänhet minskats till numerären och räknar numera mellan 120 och 190 man. Den förnämsta orsaken till nedgången är att kompaniet i de glesa formationer, som numera äro nödvändiga, eljes skulle breda ut sig över ett alltför stort område för att lämpligen kunna direkt ledas av kompanichefen. Den härigenom minskade eldkraften har man sökt kompensera genom att tilldela kompanierna lätta kulsprutor, ibland — t. ex. i den franska armén — ända till 10 à 12 st. per kompani. Detta slag kulsprutor äro lätthanterliga, portativa vapen, men de kräva dock vardera en servis av fyra man, om ammunitionsbärarna inberäknas. Vidare ingår i kompaniet i regeln ett antal handgranatkastare, minst en halvtropp. Dessa äro i allmänhet elitsoldater, avsedda för det egentliga handgemänget och ofta sammanförda i för skyttegravsstriderna särskilt anpassade småavdelningar, t. ex. de tyska stormpatrullerna. Det franska och möjligen även det amerikanska kompaniet har slutligen en avdelning gevärsgrenatsskyttar. Antalet gevär per kompani har härigenom inom flera arméer sjunkit ända ned till ett sjuttioal.

Kulsprutekompanierna, som handhava de tunga kulsprutorna, ha däremot ej sällan vuxit i styrka på så sätt att antalet kulsprutor vid bibehållen organisation i övrigt ökats, ibland t. o. m. fördubblats. De extra pjäserna betjänas av reservmanskaper eller utgöra vapenreserv.

I bataljonen ingår numera undantagslöst ett kompani tunga kulsprutor. Ofta har i samband härmed antalet infanterikompanier minskats från fyra till tre.

De svårigheter, som möta överförandet av order och meddelanden i den moderna infanteristriden, ha givetvis kommit till uttryck i bataljonens organisation. Bataljonsstaben har sålunda väsentligt utvidgats och försetts med hjälpmedel av olika slag för sagda ändamål. Patruller med apparater för telegrafering genom jorden samt brevduvepatrullen ingå numera ofta där. Likaså ett avsevärt antal särskilt utbildade och tränade rapportförare.

Bataljonen utgör också i allmänhet ramen för de lätta fältpjäser, som numera äro tilldelade infanteriet och som särskilt under de stora slagen på västfronten förra sommaren spelat en mycket betydelsefull roll, framför allt såsom kulsprute- och tankförstörare. Dessa moderna motsvarigheter till de gamla regementsstyckena dragas under striderna av sina serviser och bekämpa sina mål under direkt riktning på avstånd som i allmänhet ej överstiga en kilometer. Under perioder av rörligt fältkrig ingå de till ett antal av högst två i varje bataljon. Under ställningskriget kan dock detta antal högst väsentligt ökas.

Infanteriregementet består fortfarande vanligtvis av tre bataljoner och ett fristående, regementschefen direkt underställt kulsprutekompani. Liksom bataljonsstaben har regementsstaben svällt ut högst betydligt, särskilt inom de grenar, som beröra förbindelseväsendet. Till regementschefens förfogande står vidare ofta en vid infanteriet uppsatt ingenjörformation, ej sällan ett helt pionjärkompani, som väl i främsta rummet är avsett för utförande av de många teknisk skicklighet krävande anläggningar, vilka ingå i de moderna ställningarna, men som även skall kunna användas i det rörliga fältkriget för bro- och spångslagning m. m.

Det förhållandet, att man av skäl som här ej kunna närmare utvecklas, inom flera arméer minskat antalet infanteriregementen per fördelning från fyra till tre, har givetvis haft till följd att den gamla brigadindelningen måst slopas. Inom dessa arméer bilda numera vanligtvis tre regementen en enda brigad. Brigadchefen är sålunda ett slags infanteribefälhavare under fördelningschefen.

Det är förut påpekat, att infanteritruppförbandet av typ 1918 icke torde komma att i alla sina detaljer direkt efterbildas i de härorganisationer, som uppstå efter freden. Det är emellertid å andra sidan också säkert, att det ej blir en återgång till de relativt enkla förhållanden, som rådde på detta område före 1914. Många av de nya grenarna måste bibehållas och behovet av

folk med specialutbildning kommer för framtiden att bli mycket stort. Detta är ett förhållande, som måste beaktas, då man nu går till en revidering av de värnpliktigas utbildningstid. Även om utbildningsmetoderna kunna förbättras, vilket nog ej är omöjligt, och även om man genom vissa omläggningar skall kunna utvinna mera effektiv övningstid av det anvisade dagantalet än nu, måste dock varje fackman på grund av de krav i utbildningshänseende, som den ovan skisserade infanteristiska utvecklingen medför, ställa sig ytterligt betänksam gentemot de förhoppningar, som på många håll framföras, att man utan risk för försämring av truppförbandens relativa operationsduglighet skulle kunna verkställa större indragningar i fråga om övningstiden. Man måste nämligen alltid ha för ögonen, att den relativa operationsdugligheten måste avvägas i förhållande till de aggressiva militärmakternas trupper.

Gustaf Reuterswärd

FRIVILLIGA AUTOMOBILKÅRENS III GRUPP

DEN starka känning som kåren hade 1917 av brist på drivmedel och gummiringar har under 1918 gjort sig än mer gällande. Kåren, som är en frivillig sammanslutning av automobilister och motorcyklister, har ju i och med att medlemmarna ej kunnat använda sina vagnar och cyklar för året varit utan de viktigaste förutsättningarna för upprätthållandet av det frivilliga utbildningsarbetet inom densamma. Men intresset är så stort och levande och insikten om betydelsen av den frivilliga automobilkåren så klar, att nu då körmöjligheterna åter börja förefinnas, intet skall hindra kårens frivilliga verksamhet att komma i gång med det snaraste igen.

Till de planerade, men sedan inställda fälttjänstövningarna i Västergötland den 30 sept.—5 okt. hade från kåren 38 medlemmar antagit kommendering, därav en stor del från III gruppen. Medlemmar hava i övrigt varit inkallade till övningar vid fältövningar och smärre fälttjänstövningar.

Som gruppchef och vice gruppchef tjänstgöra Herrar George Seaton och Carl Flach.

FRÅN FRIVILLIGA AUTOMOBILKÄRENS VINTERÖVNING 1919

EN bilist eller motorcyklist måste vara sportsman med energi, goda nerver och framåtanda. Utan övningar, utan tävlingar slappas energin, försvagas nerverna och går framåtandan förlorad.

Det har varit svåra tider för bilmännen. Svårighet med gummi och drivmedel hava omöjliggjort de vanliga övningarna och tävlingarna med ratten i hand, men bättre tider skönjas och det gäller då, att ej ha förlorat de sportmannaegenskaper, som före kristiden funnos.

För att giva tillfälle till stärkande idrott och livande tävling tog därför kårens skattmästare, direktör Axel Åkerman initiativet och samlade en del kårmedlemmar till 2 dagars vinterövning vid Grangärde i Dalarne.

Såsom en av ledarna av övningarna kan jag här lämna en liten redogörelse för dem. Sedan kapten Bredberg vid generalstaben efter rekognoscering i Grangärde funnit platsen väl ägna sig för en kortare vinterövning, då där fanns goda möjligheter till skidåkning, orienteringsövningar, fältskjutning m. m. avreste han, kaptenen vid generalstaben E. Bratt och undertecknad dit torsdagen den 16 dennes för att planlägga och förbereda allt till kårmedlemmarnas ankomst dagen därefter.

Man väntade omkring 20 deltagare, men i sista stund måste tyvärr en del avstå, så att blott 14 aktiva anlände. Dessa åtföljdes av överstelöjtnant Sylvan, vilken med största intresse och aldrig svikande uthållighet följde övningarna.

Tiden för övningarna var kort och det gällde att utnyttja den på bästa vis, därför möttes kårmedlemmarna fredag eftermiddag i Ludvika, där tåget gjorde ett längre uppehåll, av en utav ledarna, som genast anordnade »orderuttågning» i II kl. väntsals. Där meddelades »läget» och man fick veta, att en fientlig befälhavare tagit sitt kvarter i ett pensionat 1 km. nordost om Grangärde station och där uppehöll sig i sorglös säkerhet utan be-

tryggande bevakning. Han skulle tillfångatagas. En bilkolonn måste genast utgå för att på omvägar komma till lämplig punkt, varifrån en strövkår på skidor med vägvisare från orten ostört kunde nå pensionatet för att infånga den lättsinnige befälhavaren.

Så bestogs »bilarna» — tåget till Grangärde — och vid ankomsten till Grangärde strax före 7 sattes skidorna omedelbart på. Vägvisaren ledde strövkåren — 14 man stark — den å kartan prickade vägen till Pellby, varifrån den fientliga befälhavarens kvarter — Saxenborg — utpekades. Styrkan uppdelades i patruller, som över isen skulle framgå mot Saxenborg och avskära alla möjligheter till en hastig flykt. Då patrullerna voro ett par hundra meter ifrån land, gick plötsligt en fräsande raket i skyn och snart lyste gröna och röda bengaliska eldar i skogen runt Saxenborg. Övningen var slut, kapten Bredberg hälsade deltagarna välkomna och inkvarterade dem i det präktiga pensionatet, där en sen middag väntade.

Lördag morgon var det tidig revelj och redan kl. 9 skulle skidorna vara på och alla redo till start för en längre skidtur. Ingen beklagade sig över den tidiga timmen utom fotografen, som tyckte att belysningen var för svag för den bild, han tog vid samlingen på morgonen.

Vägen togs i nordostlig riktning genom skogen. Under natten hade det snöat bra så att skidföret var utmärkt och den snöhöljda skogen underbart vacker. Snart nåddes Gärdesbodarna, där halt gjordes och orientering utfördes i den åt alla håll vitt synliga terrängen. Från Gärdesbodarna gick färden norrut till Hästbergsklack, som bestogs. Efter ännu en orienteringsövning gick man åter ned. I Grangärdes Hästberg serverades kaffe och sedan kunde återfärden mot Saxenborg anträdas.

Innan pensionatet nåddes, bereddes deltagarna en överraskning. Från Gärdesbodarna hade ett par man sänts tillbaka med hemlig instruktion att resa en medförd tälthydda av arméns modell. Hyddan var nu färdig, granris täckt på golvet och en präktig brasa sprakade på i eldgallret. Här var skönt få vila ut efter den rätt ansträngande skidfärden och snart kom åter kaffet fram, denna gång med de härligaste vetebullar och kakor. Vid tonerna från ett anskaffat handklaver och under munter sång gick tiden fort, så att snart föll skymningen på. Det blev tid att fortsätta. Från Stockholm medförda facklor delades ut och tändes, varefter den lyckade skidfärden avslutades med hemmarsch, mystiskt fackelsken och med spelman i täten.

Söndag förmiddag var ägnad åt fältskjutning. Den utfördes i form av tävlan dels enskild, dels patrullvis, denna senare kombinerad med tävling i skidåkning. Skjutningen var lagd till terrängen Bergsbro—Botjärv.

Den utfördes i fyra stationer med 6 skott i varje. Det svåraste målet var $\frac{1}{2}$ figurer på 400 m. avstånd, vilka skulle beskjutas efter en hastig framryckning ur den snåriga terrängen vid Botjärvs sydvästra strand. Ett nytt mål — skyttegravssköldar, med en smal skytteglugg som under kort tid skulle beskjutas på omkr. 50 m. avstånd — väckte mycket intresse.

Skjutningen gick utmärkt, skyttarna uppträdde på skidor med förvånande säkerhet och skjutställningarna intogos med berömvärd raskhet.

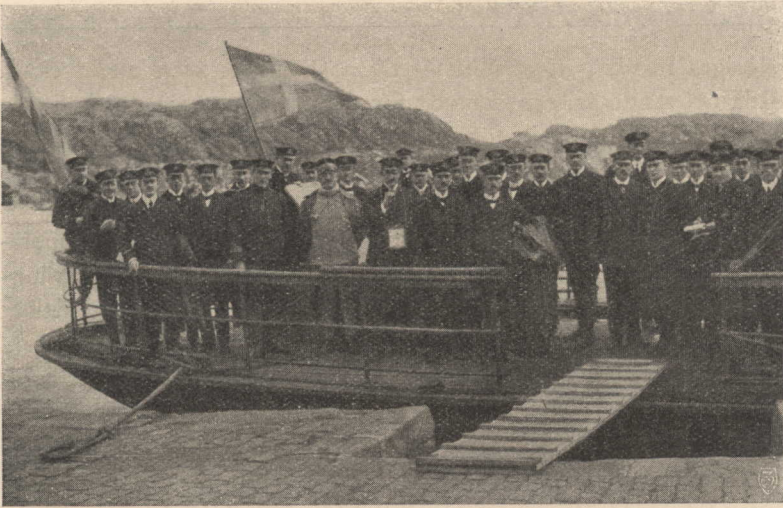
Efter skjutningen fortsatte patrullerna till "B" Bredbergsed, där start för löpning till Saxenberg skedde.

Efter lunch å Saxenberg anträdde hemfärden till Stockholm under trevlig samvaro i egen vagn, som Stockholm—Västeråsbanan beredvilligt ställt till förfogande.

Belåtenheten med vinterövningen var allmän och tacksamheten mot direktör Åkerman stor för att han visat, hur bra det kan gå att sporta och tävla och vara tillsammans även utan gummiringar och bensin.

Vi hoppas, att det givna exemplet skall vinna efterföljd och Frivilliga Automobilkårens medlemmar ofta komma tillsammans för att sporta på olika områden, där sportmannagenskaper kunna odlas och kamratskapet främjas.

Bengt Swartling

»Färdiga till start»

MEDDELANDE OM GÖTEBORGS FRIVILLIGA MOTORBÅTSFLOTTILJS VERKSAMHET UNDER 1917—1918

KRIGET har brunnit runt Sveriges knutar även de senaste två åren och säkerhetsvakter till lands och sjöss hava funnits för att skydda landet mot överraskningar, men Motorbåtsflottiljen har ej tagits i anspråk för denna vaktgöring och dess många snabba båtar hava ej fått fylla sin uppgift i försvarets tjänst; de hava till och med varit så gott som försvunna från vår skärgård. Oaktat bristen på flytande bränslen eller hinder att bruka och tillverka sådana lamslagit flottiljens tjänstgöring till sjöss har likväl det livgivande elementet, viljan att offra för

Sveriges försvar, uppehållit flottiljens livskraft även under dessa båda prövande år, om det ock för dess medlemmar, mest gamla tränade skärgårdsnavigatorer, känts hårt att helt försaka det friska sjömanslivet och övningarna ombord på motorbåtarna.

Med det onda har dock följt det goda, att den för flottiljens verksamhet och särskilt med hänsyn till spanings- och rapporttjänsten så viktiga kunskapen om kustens och öarnas landterrängförhållanden, vägar, befolkning, telefon- och signalförbindelser m. m. utvidgats genom övningar till lands. Några av de kustdistrikt, till vilka flottiljen skall fördelas, hava vid dessa övningar besökts. Därvid hava patrulltjänst, rapportföring, kartläsning samt ej minst signalering övats, områdena rekognoscerats, telefonlinjer utlagts samt skjutövningar utförts. Reglementerade skjutövningar med eldhandvapen på skjutbana hava ägt rum och en kulspetekurs har varit anordnad för en del av medlemmarna.

Särskilt instruktiv var den på generalorder anbefallda tredagarsövningen i Marstrands skärgårdsområde sistlidna september, då två av kustartilleriets vedettbåtar med utrustning ställdes till flottiljens disposition. Förutom nyssnämnda landövningar ägde då liksom vid några föregående tillfällen, när flottiljen för ändamålet förhyrt ångare, övningar rum i dag- och nattnavigering, kurstagning, kompassjustering, pejling, fartmätning, lodning, skjutning mot rörligt mål, signalering m. m.

Medlemmarna hava för dessa praktiska övningar visat ett levande intresse.

Under vintertiden har liksom förut pågått teoretisk utbildning var fjortonde dag i navigation, motorlära, förbandslära och militära ämnen; under senaste tiden hava dessutom smärre krigsspelsövningar ägt rum. Samtidigt har den viktiga utbildningen i signaleringstjänst pågått. Undervisningen har ägt rum i Navigationskolans lokaler och utbildningsarbetet har utan ersättning bedrivits av officerare från kustartilleriet och flottan, navigationslärare, läkare och ingenjörer. De prov, som nya medlemmar måst genomgå inför vice flottiljchefen och navigationsläraren

för erhållande av befälsställning, hava visat, att kunskapsnivån på senare tid höjts.

Som flottiljchef och vice flottiljchef tjänstgöra fortfarande överstelöjtnant A. Edström och ingenjör G. R. Tellander samt som sekreterare ingenjören greve G. Hamilton.

Flottiljens närmaste försvarsuppgift, nämligen att bidra till skyddet och bevakningen av Göteborgs skärgård har ej upphört, fastän världskriget avslutats, utan består och skall ånyo tydligt framstå vid nya orostider, som förvisso ej kunna undgås. Denna uppgift skall fortfarande locka män, som älska vår skärgård och vårt land. Flottiljen har också en sportslig uppgift, som kan utvecklas, då bristen på drivmedel upphör. Det är att hoppas, att motormännen under nästa och kommande somrar skola få rikliga tillfällen att till sjöss arbeta med dessa uppgifter under härdande, spännande och sporrande övningar och tävlingar, som skola giva ersättning för de gångna krigsåren och blåsa nytt liv i flottiljmedlemmarnas trots alla kristider obrutna kärlek till motorbåtslivet.

A. E.-m.

TRE DAGAR MED MOTORBÅTSFLOTTILJEN

DET var dåligt ställt med Flottiljens »sjömanövrar» förra året, benzinbristen har omöjliggjort övningar med dess båtar. Mången vacker sommarafton har längtan stått till havs och tanken flugit tillbaka på de gångna årens härliga drabbningar, mest den spännande nattjänsten. Sommaren gick och det blev höst. Fram i september glunkades man och man emellan att någonting var i görningen.

Och så en vacker dag kom ett tjänstebrev: »I enlighet med G. O. 887/18 och kårstyrelsens skrivelse N:o 33 av den 19/9 inkallas härmed medlemmarne i G. F. M. F. till övningar under tid etc.» — Hej! Tre dagar till lands och sjöss, och i den härliga

Marstrandstrakten till på köpet. Så skall det låta — nu blir det luft i luckan igen. Visserligen ej med våra motorbåtar, men ändock; Kustartilleriets minkabelbåtar skulle bli våra fartyg.

Den 28 september kl. 12 m. samlades vi, c:a 40 man starka på Stenpiren för att embarkera. Det var en ståtlig anslutning, nästan halva kåren, trots sjunkande barometer och utsikt till ett »herrans» väder. Men gamla sjömän och seglare, vad gör väl litet väder. »Barometern sjunker fortfarande», rapporterades. — Då få vi fint i morgon, tro mej, gubbar — kom det tvärsäkert från gamle O. och rätt fick han.

Färden ställdes genom diverse farleder under navigerings- och signaleringsövningar m. m. till Marstrand. Regnet öste ned och duktig sjöhävning rådde. Men humöret var all right, tack vare tanken på kommande fröjder och under skarpt arbete. Det gällde att visa, att vinterns teoretiska övningar ej voro förfärdiga.

Ankomna till Marstrand, avåts middag, men vilan blev av kort varaktighet, ty redan kl. sex skulle vi ut på kvällsövning. Den avsåg dels att rekognoscera ett mindre skärgårdsområde samt uppgöra plan till bevakning av samma, dels navigerings- och signaleringsövningar. Medlemmarne bereddes även tillfälle att utöva självständigt befäl var sin stund och det gällde att se upp. Så stora och djupgående fartyg voro vi ej vana vid. Det gick väl an, så länge vi hade fyrljusen att gå i, men sedan. Tänk om det smäller. Men allting gick fint och utan minsta missöde. Man liksom växer, då ansvaret för navigeringen kommer på ens lott. Avlösning sker, kurs och pejlingar erhållas, en blick i kortet med tillhjälp av en handlampa. Mörker råder runt omkring, endast lanternorna och ljuset i nakterhuset brinna. — En och annan cigarr glimmar akterut. Jaså, här är man, och dit skall man. Där är grunt och där är en brytare. Nå, då så i Guds namn — »N. V. $\frac{1}{2}$ V.» kommenderas inåt styrhytten. »N. V. $\frac{1}{2}$ V.» kommer det tryggt inifrån och under skarpt iakttagande av kort, kurser och synliga landkonturer bär det framåt, tills rätt som det är avlösning sker. Mörkret omsluter en och akterut går diskussionen hos frivakten

om gamla upplevelser i dessa vatten. Instruktion sker samtidigt på ett annat ställe angående ordnandet av beordrad bevakning. En dubbelpost vid K., en bevakningsbåt där etc. Detalj fogas till detalj och så småningom har man hela planen klar för sig. »Nu kan dom jäklarne komma», ljuder det ur mörkret då allting är färdigt. — »Inte en katt kan komma förbi. Marstrand kan sova lugnt» tillägger en annan. Under dylika övningar och med en känsla av, att det trots allt en vacker dag kan bli rama allvaret går tiden och rätt som det är ligger man välbehållen i hamn, där maten och i bästa fall »restriktionsnubben» vinkar. »Tror ni vi få något, gubbar» är en fråga som utslungas på vägen till »Stadt». — »Han har lovat att göra sitt bästa», svara »matmamma». Och då så. —

Tidigt söndags morgon väckes man brutalt av den gamla välkända signalen »Gå nu upp, gå nu upp, allihop, allihop, a-ll-i-h-o-p» genljudande i korridorerna på Stadt. Nattklädda gestalter rusa ut för att se, vem fridstöraren är. Ett »spel» från skeppsgossekåren, knappt »nävastor» står i stram giv akt och blåser så kinderna stå som ballonger. »Stiligt i alla fall, men jädran så tidigt! Sovit ett par timmar bara». — »Lägg dig i tid då» och liknande surrar det runtkring. Överallt brådska med klädseln. »Hur skall man klä sej», frågas ledaren, och »vad skall det bli av?» Men man kunde lika gärna frågat väggarne, ty inte en muskel rörde sig i ledarens energiska anlete.

Det blev en dag, en härlig dag. Sol över brytande vågor och farande skyar över skarpt skurna silhuetter, dubbelt skarpa i den klara septemberdagern. Det blev också en arbetets dag, värre än man anat. — Avfärd till dagens uppgift.

Väl på ort och ställe, brötos ordena. Det gällde ej mindre än att leta rätt på en telefonkabel med telefonpost som fienden, trots vår fint anordnade bevakning kvällen förut, lyckats smyga iland i nattens mörker. Man fick dessutom iakttaga försiktighet, ty fiendens styrka var okänd och obehagliga överraskningar kunde när som helst väntas. Att mol ensam — start skedde med två

minuters mellanrum — leta rätt på en knappt logglinetjock kabel under iakttagande av terrängmöjligheter etc. på en distans av c:a 7 kilometer, det var ungefär som en sade, »som att leta reda på en synål i en höstack». Men allting går och väl framme drog man en lättnadens suck, »att nu var det gjort, och nu blir det skönt att vila.» Jojomensan.

Nu blev var mans uppgift att laga en fälttelefon, som ledaren med avsikt för tillfället gjort obrukbar och därefter uppringa och anmäla sig i »högkvarteret». Belöningen för denna ansträngning blev nya order om fortsatt rekognoscering på ännu längre distans och i ännu värre terräng och därtill en av en mångfald fackuppgifter späckad rapport att hålla i minnet. »Och detta skall kallas frivilligt, det är ju slaveri.» Det var nog bistert för många, men av alla »mannarne» fanns ej en, som blev efterliggare. Där fanns ambition att hellre stupa än ge sig; det var tydligen dagens paroll. Och att sedan, ovanpå en sex timmars forcerad marsch i svår terräng, omedelbart övergå till fältskjutning under krypande på alla fyra, mestadels, över ljungtuvor, mossar och bergknallar och skjuta sina serier, och skjuta dem fint, det kan kallas prima. Men här var varje man besjälad av viljan att göra det och göra det bra. Där entusiasmen finns, där finns ock förmågan. Och dock hade vi bland oss män, som fyllt sina femtio år.

Dagen var ej slut härmed. Hemfärd, mat — och så ut till sjöss igen. Det blev för mycket av det goda, det tyckte även ledningen, så kvällens övning blev lindrig, slutande med raketkastning.

Kväll och mat och agremanger. Historier och gamla minnen. Bänkade kring långbord avlöste historierna varandra: Minns Du och kommer Ni ihåg? — Men inga detaljer, papperet är för dyrt. En måste dock räddas ur glömskan. Källarmästaren, eller »direktörn» som han kallades, när man ville hålla sig väl med honom för att försöka få något mer än de lagstadgade fem centiliterna, hade på kvällskrüken bänkat sig hos oss. En vänlig själ höll tal, tackande för all välfägnad i ett stiligt anförande. Hurrarop. Då

hörs ur tobaksmolnen länge Alex's djupa bas »Nu fick Du ett så fint tal, så nu kan vi nog få en grogg till!» — Nirvana.

Klockan fem måndags morgon återigen det fasliga spelet. Kusligt, kallt och rått och så tidigt se'n. Men upp och i paltorna, mestadels våta sedan gårdagen. Hemåt klockan sju, navigering, signalering och »man över bord», dessbättre fingerat. Lek att vara »kafftin» vid dagsljus och i farleder, kända i årtal. Avtackning och livets gråa enahanda.

Det är med saknad, man tänker tillbaka på de gångna härliga dagarne och alla de gamla kamraterna. Men vi råkas — än kommer sol och sommarkag — och benzin. Och då, då skola våra tuff-tuffar mötas å blånande fjärdar att leka ledung, förkovrande oss i att värna en älskad kust, som skall skyddas, om en gång ovädersmolnen draga sig samman över våra kala klippor och skär.

Till sist ett tack till våra outtröttliga ledare, kustartilleriets underofficerare, underbefäl och manskap för allt tillmötesgående och arbete under dessa dagar.

»24 A».

»Terräng»

UR »WHITE HORSE'S» LOGGBOK

EN KLAGAN I MOTORBÅTSFLOTTILJEN — AV BRIST PÅ BENSIN

Det blivit så tyst mellan Elfsborg och Bratten;
den välkända doften på skärgårdens vatten,
där fordom vi surrat som flitiga bin,
blåst bort med flottiljen — av brist på bensin.

Karbiners och stävskenors smällar ej fylla
mer rymderna mellan Charybdis och Scylla
i nattlig manöver vid måsarnes skrin —
var knallt ligger fridlyst — av brist på bensin.

I Långedrag's hamn går var båtchef och vankar
bland halvgistna båtar och snustorra tankar
och vevar på svänghjulet sorgmelodin;
han kan inte annat — av brist på bensin.

Han minnenas kalk i en bottenfock tömmer
och om sitt Trafalgar i Gåsesund drömmer
till dess han vid tanken anfäktas av spleen
och känner sig kvaddad — av brist på bensin.

Idyllen på Gottskär, som hägrar i fjärran,
när åter vi den skola nå vete Herran
och den kommission, som har satt industrin
på svältransonering — av brist på bensin.

Vi tänka på svärmen av nätta mamseller,
som kikar i gatten och suckar och gnäller:
»ack, fjärran han dröjer, min själs amorin,
o brist ej mitt hjärta — av brist på bensin.»

Men ej något ont, som nå't gott ej för me' sig —
om tilltrasslat livet ibland skulle te sig,
man tillfället hugger och håller god min
i spelet och skyller på brist på bensin.

På kriget vi skylla om brist blir på krutet,
på Bratten om punschhalvan lider mot slutet,
och inom flottiljen, om allt går för hin,
vi skylla som vanligt på brist på bensin.

Oss Hamilton släpar i berg och i backar,
så flisorna ryka av sulor och klackar,
och stengetter gör av vår hela marin
och skyller se'n frankt: det är brist på bensin.

Till navigationsskolans klint vi marschera
att semaforeringens konst repetera
och lära att slå: »det är stopp i maskin,
ty punschen är slut och d'ä brist på bensin.»

Om se'n man hos Kjällström för länge superar
i bilbristen lätt man sig fri navigerar
och viskar i sängkammardörren med ett grin:
»förlåt jag kom sent — men d'ä brist på bensin.»

Men snart blir väl slut med båd' vattnet och heden,
ty Wilson oss lovat den eviga freden,
om bara den nu inte kryper i skrin —
som förr den har gjort det — av brist på bensin.

Fritz Schéel

EN DAG I FINLAND

(Som sjukvårdare i Svenska Röda Korsets tjänst).

Det kommer ett bud: »Se din syster i nöd
Se hon kämpar i inbördes fejder.
Var nu redo till bistånd, till hjälp och till stöd:
Det gäller ju fornsvenska nejder».

Och maningen följer vi. Hjärtat var med
Bland sårade vita och röda.
Vi sågo dem friskna. Vi bäddade ned
Och följde med vemod de döda.

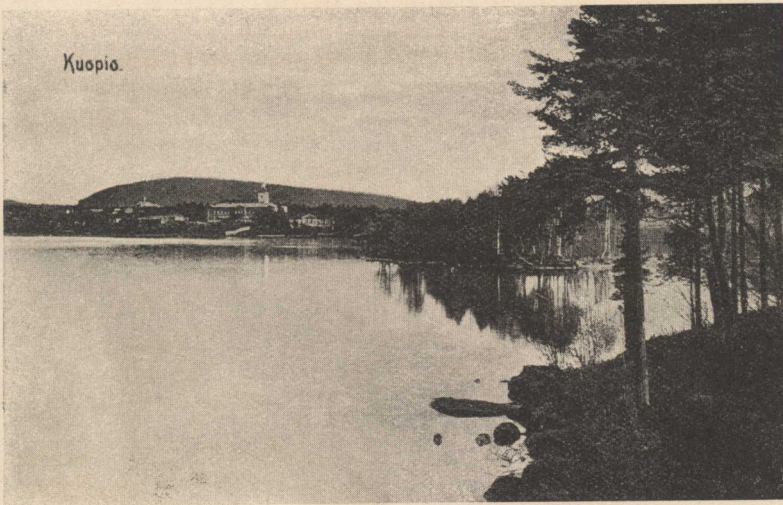

Fig. 1. Finland-Suomi

Fig. 2. Sista färden

knäna upp under hakan. »Nej hör på den, så mallig han är i pipen». »Är det, emedan du blivit utnämnd till riddare av det heliga bäckenet» sade den »lille näpne», som nu hunnit få ena benet ur sängen. »Ja, jag må säga» stack »den förnäme» emellan. »Vi kommer, när vi bli färdiga, och det utan vidare spising. Till dess håller den gamla munnen».

Nå, det blev tyst och inom 10 minuter voro vi färdiga att gå till vårt arbete.

Vi hade på morgonen ifört oss randiga blå-vita tvättkläder och »fröken H.» hade tagit på sig den helvita fotsida operationsrocken, som jämte hans ofta troskyldiga och oskyldiga konfirmationsögon skaffat honom flicknamn.

Vårt arbete för dagen har börjat. (Fig. 3.)

Så fort man hunnit in i sjuk-salen med vattenspann i ena handen och borste i den andra, och innan man hunnit hälsa »hywa houmenta» — »god morgon» — ljöd omkring en från nästan alla håll: Astia, losetti, wesipulu! (Fig. 4.)

Det var med svårighet man

»Upp med Er, sju-sovare, klockan är över sex. Vi ha mycket att göra». »I natt fingo vi ju 13 nya sårade». »Och du också, fröken H., tänk på alla dina instrument och på operationssalen». »Au» grymtade fröken H. till svar, vände sig på andra sidan och drog

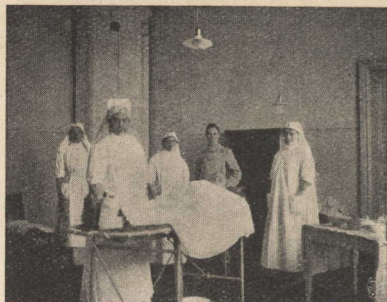

Fig. 3. I väntan på läkaren

kunde låta bli att utandas ett kraftord vid tanken på, vad som nu förestod, innan man kunde företaga vaskningen av linoleum-mattan med såpvatten.

Och ändå hade nattsystern och nattsjukvårdaren ej varit utan arbete.

Nå allt har ett slut och man kunde på allvar taga itu med golvrengöringen.

Och sedan kom rumsystern in för att med vår hjälp ordna till de sårades bäddar.

Dessförinnan har nattsystern tagit temperaturen på de sjuka.

Sedan börjades tillredelserna för de sårades första måltid, frukosten, som utdelades klockan 8. Härvid fingo vi taga del antingen som potatisskalare, kypare eller förskärare och matare för dem, som ej kunde själva komma tillrätta med maten.

Maten var både riklig och närande, varm mat och smörgås och nysilad mjölk.

Nu är att märka, att våra sårades dietiska fordringar voro mycket olika; till dem måste ovillkorlig hänsyn tagas.

Att vår präktiga husmor därvid hade många och stora Martabekymmer är klart.

Men de blevo lätt och ledigt övervunna av henne, tack vare Svenska Röda Korset, som med givmild hand delat med sig av ej allt för rikliga förråd från Sverige, Finlands vänner

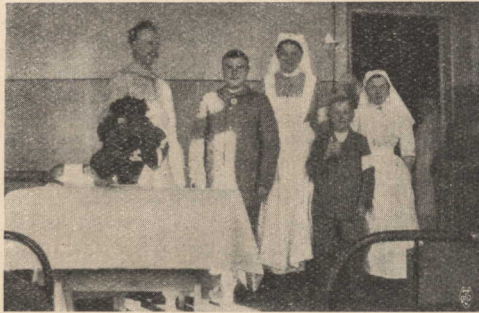

Fig. 4. Syster Edits sal

Fig. 5. Syster Marias sal

i Stockholm, som bekostat allt samt finska statens livsmedelsnämnd, som tillförde oss, vad vi ytterligare behövde till livets uppehälle och nödortf.

Efter frukosten hade man ju att ytterligare göra snyggt i sjuk-salarna, — dammtorkning, intagning av vatten, pryndandet med blommor och grönt m. m. sådant, som hör till en utvärtes anständighet.

Klockan har hunnit bliva 9, då systrarna och doktorerna gingo ned i matsalen för att äta frukost.

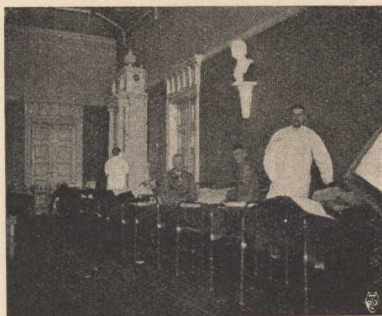

Fig. 6. Rond

Därunder kom det på sjukvårdarnas lott att hålla vakt och lossa och avtaga förband på de sårade, så att allt var i ordning för dagens mest betydelsefulla timmar, doktors dagliga rond, som började kl. 10. Det gällde nu för syst-rarna att hava alla de tillbehör tillhands, som möjligen kunde behövas. Instrumenten skulle ligga i koken, så att de voro

fullt stirila, innan de skulle användas

Så inträder vår vänlige och trevlige doktor, ibland assisterad av en av underläkarna. Med några uppmuntrande och humoristiska ord till den sårade, börjar han avtaga de närmast såret liggande gaskompresserna. Såret synas noggrant, rengöres med största omsorg medelst »torken», — steriliserade bomullstottar — kvarvarande benskärvor borttagas, köttslamsor avklippas, varhär-dar öppnas, de illaluktande vätskorna borttorkas, och såret fylles med — i de flesta fall — torra kompresser, som systemen har tillhands i lämpliga längder. (Fig. 6.)

Här är doktors behandling av det sjuka stället slutförd.

Nu vidtager systemen med biträde av sjukvårdaren förbandsom-lägningen, som tager sin rundliga tid i anspråk.

Man för med sig från en sådan rond som behållning och minne, beundran över läkarens konstförfarna och lätta hand, den tjänstgörande systemens påpasslighet och ömhet samt den sårades och plågades tålmod och jämnmod, där han ligger som åskådare till sin egen »tortyr».

De voro hjältar allesammans de sårade. Hoppet om att bliva fullt återställda, hur mörkt det än kunde förefalla och förtroende för läkarens skicklighet hjälper dem över även de svåraste andliga och kroppsliga plågor. Ytterst sällan förekommer bedövning under rondan, och då sådan användes är den lokal. Doktors rond kunde taga i anspråk ungefär en timma i en sal med 13 patienter. Dock kunde denna både förkortas och förlängas, beroende på sårens beskaffenhet och möjligen tillstötande komplikationer.

Fig. 7. Ater till fronten

Efter rondan måste vi än en gång städa upp i salarne.

Så skulle spänner och rondskålar rengöras i såpvatten eller vatten med tillsatt kreosotsåpa, begagnade förband särskiljas och jämte bomull hopsamlas för att såsom användbart tvättas, då vi hade ganska ont om förbandsartiklar, i synnerhet så länge »de röda» innehade huvudstaden och Tammerfors, varifrån förbandsväv o. d. hämtades, när våra medförda förråd började sina ut.

När detta var undangjort fingo två av sjukvårdarna ledigt till klockan 3.

Tiden mellan ett och två var bestämd för besökande. Och att mycket folk från när och fjärran skulle komma och hälsa på var naturligt.

Härunder hade man tillfälle att göra betrakelser över det egen-
domliga finsk-finska folket, dess sinne och förhållanden.

Karlarna voro högväxta, axelbreda, kraftiga med synnerligen
tilltalande anletsdrag. Kvinnorna voro utom i lätt räknade undan-
tagsfall alldeles motsatsen. Deras klädsel var lantlig med oftast
smutsvit huvudduk, och deras uppträdande i övrigt var just ej
särskilt tilltalande. De föreföllo vara 100 år efter sin tid.

Men så var det ju nästan uteslutande med lantbefolkning, vi
här hade att göra.

En fader — för övrigt bar han det svensktklingande ryktbara
namnet Lönnrot (som ännu ej blivit förfinskat) och var hus-
man eller torpare — kommer på besök hos sin sårade son.

Mycket talades ej.

»Hywää päiwää, pojka. Kuinka woitte?» — goddag son, hur
mår du? —

»Teriwe, teriwe tultua», säger sonen, vilket ju är en välkom-
men önskan.

Så sätter sig fadern vid sonens huvudgård och far alltemellanåt
smekande över täcket med den valkiga handen.

Väl en timma satt han där utan att öppna munnen mer än
en gång, och det var när han blev bjuden på kaffe.

Det lär förövrigt vara vanligt, att när någon lantman kommer
på besök hos släkt och vänner, så sätter han sig på en stol, tittar
sig omkring, tiger och säger sedan aldrig ett ord under den halv-
timma eller mer, besöket varar.

Så reser han på sig säger ett: hywästi och går hemåt, lyck-
önskande sig att ha haft en glad och munter pratstund.

Den besökande för oftast med sig någon gåva i matväg, som
blir en hälsning från hemmet. Ägg, smör, palvat kött, fisk eller
någon hemortsrätt såsom kalakukke (pastej) d. v. s. kött eller
fisk inbakat i deg av rågmjöl, som gräddats i ugn, — en härlig
rätt, som luktar väl, ser läcker och prydlig ut, enligt finnarnes
smak.

När de besökande gått, börjar tillredelsen för middagsmåltiden.

Knivar, gafflar och skedar jämte hårt bröd utdelas av några bland de tillfrisknade åt de sårade.

Middagen bestod av kött- eller fiskrätt samt efterrätt och till förrätten framsattes tunndricka, kalja. Klockan 3 gingo doktorer

Fig. 8. Återställda

och systrar ned i matsalen för att äta middag. Under tiden skulle sjukvårdarna taga temperaturen på de sårade, vilken antecknades på en temperaturkurva, som var upphängd vid fotändan av sängen.

Befanns det så, att temperaturen visade osedvanlig stigning, så måste den mätas än en gång, och förhållandet anmälas för systemen, som i sin tur genast framförde det till doktorn, som då besiktigade den sjuke särskilt nog.

Efter det middagsmåltiden var aväten, serverades kaffe till alla klockan 4.

Från och med nu var dagens mesta och tyngsta arbeten undångjorda, såvida ej nya sårade anmäls.

Nu kunde man gå in till sig och vila en stund, taga en pro-

Fig. 9. Vila

menad i friska luften, skriva dagbok, om man förde sådan, eller prata bort en stund. (Fig. 9).

Ibland föredrog doktorn eller en syster ett musikstycke på orgeln eller också tog någon upp en av våra vackra svenska psalmer, som gemensamt sjöngs.

Minst en gång i veckan kom stadens kyrkoherde eller någon annan präst eller lekman för att tala över något bibelord, detta på finska språket och därvid sjöngo samtliga en psalm, på finska språket även den.

Klockan 7 på aftonen skulle kvällsvarden framsättas, som bestod av en stor hård smörgås, en dubbel mjuk sådan samt omväxlande välling, chocklad kokt i mjölk och té.

Och sedan salarne än en gång snyggats upp, vattenglas ifyllts med friskt vatten, blommor och grönt bortflyttats till hallen, återstod endast av dagens arbete det, som nattsystern efter klockan 9 hade att göra.

Detta bestod i att giva de mest plågade smärtstillande eller ro-

Fig. 10. S:t Michel med omgivningar vid Saimen

givande medel, så att även dessa kunde finna en stunds ro, ja kanske ett par timmars välgörande sömn.

Sedan vi ätit kvällsvard, gingo vi gärna in till våra skyddslingar med en uppriktig önskan till: hyvä yötä — god natt.

Det elektriska ljuset släcktes, endast ett med handduk förhängt ljus fick brinna natten över.

Så ungefär förgingo våra dagar under de tre månader vi hade vårt sjukhus i den lilla finska staden S:t Michel, staden med de låga välbyggda husen och de breda gatorna, vilkas namnskyltar voro sannskyldiga kulturhistoriska vittnen. Namnen voro nämligen skrivna på tre vitt skilda språk: finska, svenska och ryska. (Fig. 10).

Staden var nu ej den minsta bland Finlands städer. Högkvarteret var förlagt här under tiden vi voro i S:t M., och det vimlade av högre officerare. Militär var förlagd i de gamla förra ryska kasernerna. General Mannerheim bodde här och kom åtskilliga gånger för att besöka de sårade och utdela frihetskors eller medaljer, vilket blev en stor högtid.

Minnena från S:t Michel och vår tjänst här blevo många och vackra, glada och vemodiga. Bland de vackraste framstår den tacksamhet och tillgivenhet, som kunde läsas i våra finska vän-

Fig. 11. Suomi ystäävään ambulansi — Finlands vänners ambulanssjukhus

Fig. 12. »Jussuf»

Se den lille mannen Jussuf. Bara barnet, 16 år, fader- och moderlös utan syskon. Han rymde från sitt husbondefolk. Landet, Suommen-maa, kallade honom. Han gav sig helt åt det med kropp och själ. Åtta olika sår på kroppen och ett stort sår på överarmen voro de äremärken han bar från striden. Han har nyligen blivit utburen till sol och vår. Sol och vår bär han i sitt inre. (Fig. 12.)

Han har fått brev från sin husbondes dotter, som frågar varför han gjort henne sorg och varför han reste ifrån dem. »Men du måste ju», skrev hon.

ners ögon, då vi togo avsked av dem. Och samma tacksamhet och tillgivenhet tala de brev och kort som från Finland finna väg till olika delar av Sverige.

Ett av de många minnen som förevigats inom oss och på fotografiplåten må här anföras.

Fig. 13. »Göteborgarne»

OM SVENSKA RÖDA KORSETS SOCIALA HJÄLPVERKSAMHET

Några riktlinjer för Röda-Korsarbetet inom Göteborgs och Bohus län
sammanställda av *Sven Grén Broberg*

ATT läka de sår, som kriget slagit, och att därigenom i en tid, då hatet liksom synta taga överhand på jorden, kunna verka i möjligaste mån utjämnande och enande — denna stora huvuduppgift har Röda Korset i olika länder under de senaste åren satt som sitt mål att fylla. Röda Korset har, såsom någon sagt, blivit liksom »det halmstrå, efter vilket giriga händer sträcktes, för att människor i gärning skulle få bevisa, att broderskärleken trots allt fanns kvar i världen».

Den insats på olika områden i barmhärtighetens tjänst, som även Svenska Röda Korset fått göra under världskriget, är ju för alla och envar väl bekant. Jag behöver endast peka på invalidtransporterna genom vårt land, vilka fortgått under omkring 2½ år, och vidare på Svenska Röda Korsets Hjälpkommittés energiska och storartade arbete bland krigsfångarna i Ryssland och Sibirien, i Tyskland och Österrike, ett arbete, som säkerligen välsignats av många tusenden av krigets olyckliga offer.

Att Röda Korset under de gångna åren sålunda haft en stor och viktig uppgift att fylla, därom torde väl alla vara ense.

Men nu, då den stora kraftmätningen nationerna emellan är förbi, nu, då världsfreden synes vara i sikte, nu, då kanske flertalet människor tröttnat att tänka på allt vad med krigs- och försvarsväsen hör samman och till äventyrs vänta den tid såsom nära förestående, då krigsrustningarna kunna väsentligen begränsas och så småningom avvecklas, nu, då tidsläget i så måtto är förändrat, så framställer sig frågan: Kan Röda Korset nu ha någon verklig uppgift sig förelagd, eller vore det icke fastmer berättigat att låta hela Röda-Korsverksamheten ligga nere såsom åtminstone tillsvidare obehövlig? Nu ha Ni väl intet vidare att arbeta för inom Röda Korset? — sådana frågor möter

STYRELSEN FÖR SVENSKA RÖDA KORSET

Landshövdingen Mary von Sydow Biskopinnan Elisabeth Rodhe

*Borgmästare P. Lamberg
Ordförande*

*Konsul Carl Aug. Kjellberg
f. d. ordförande*

*Överstelöjtn. Arvid Hjortzberg
v. ordf. och militär ledamot*

Fru Anna von Sydow

Fru Nanny Gobom

DISTRIKT FÖR GÖTEBORGS OCH BOHUS LÄN

Grevinnan Ulla Hamilton

Fröken Sigrid Uddenberg
Byråföreståndarinna

Doktor Gösta Göthlin

Doktor Ivar Bagge

Doktor Sven Johansson

Fröken Amy Kullgren
Kassaförvaltare

Ingeniör J. A. Nielsen
Sekreterare

man, och sådana funderingar finnas nog både här och var, det är ganska säkert och i viss mån även förklarligt.

Ty Svenska Röda Korsets stora huvuduppgift: att — under iakttagande av internationella bestämmelser — i krig understödja Svenska arméns och marinens sjukvård, den känna nog alla till, men att Röda Korset vid sidan härav skulle ha någon ytterligare mission att fylla, det står kanske icke fullt klart för så många. De senaste årens händelser ha ju nödvändiggjort, att alla tillgängliga krafter måst användas för att säkerställa Röda Korsets krigsberedskap. Men krigsberedskapen inom Svenska Röda Korset torde för närvarande ha fortskridit så långt, och krigsfaran för landet synes numera ha reducerats i en grad, som gör det möjligt och tillrådligt för Svenska Röda Korset att ägna väsentligt större uppmärksamhet än hittills åt sina humanitära förpliktelser gent emot lidande och nöd bland Sveriges befolkning även under fredens dagar.

Det är inga för Svenska Röda Korset nya uppgifter, som det här är fråga om. Jag vill då först endast hänvisa till några paragrafer i Svenska Röda Korsets stadgar, som beröra denna verksamhet, nämligen:

- 1) Grundstadg. § 2 mom. 6. Jfr Allm. Stadg. § 20 mom. 3, 4.
- 2) Allm. Stadg. § 13 mom. 2.
- 3) Allm. Stadg. § 16 mom. 5.

Men det torde vara givet, att hithörande arbeten, om de läggas rätt och efter väl genomtänkta planer, böra kunna direkt eller indirekt väsentligt främja krigsberedskapen, på samma gång som de verka stimulerande på intresset och bidra till att hos allmänheten höja aktningen och förtroendet för föreningen. Så har man också ordnat förhållandena på många håll i utlandet, där Röda Korset strävar att bliva den ledande institutionen i landet beträffande social hjälpverksamhet och där man betraktar detta som en livsbetingelse för föreningen under fredstid.

Det gäller emellertid nu att utvälja sådana sociala och filantropiska uppgifter, att det arbete, som ägnas härät, även kommer Röda Korsets huvudsyfte till godo, uppgifter, som ligga föreningens hittillsvarande och förnämsta verksamhet nära och vilka föreningen därför framför andra äger förutsättning att kunna främja.

Bland de sociala arbetsuppgifter, som nu torde vara de viktigaste och de, vilka bäst ägna sig för ingripande från Röda Korsets sida, må särskilt framhållas:

- 1) Upprättande av s. k. sjukkvarter,
- 2) Ordnande av sjuktransportväsendet på landet,
- 3) Utlåning av Röda Korsets materiel,
- 4) Ordnande av samaritväsendet.

Sjukkvarterets ändamål — sådant man tänkt sig det inom Röda Korset — skulle vara att utgöra en tillfällig uppehållsort för en sjuk person, innan han kan bliva vidare befördrad till sjukhus, eller t. ex. i ett fall, då han behöver stå under någon tillfällig observation av läkaren. Jag ber särskilt få understryka sjukkvarterets karaktär av att vara ett *tillfälligt* kvarter för den sjuke. Det skulle således icke utom i alldeles särskilda undantagsfall vara avsett för patienternas kvarstannande därstädes utöver, låt mig säga, ett eller kanske ett par dygn. Man tänke sig ett fall som detta: En person, bosatt långt inne i skogsbygden öster om Ljungskile, har insjuknat och måste föras till Uddevalla lasarett via Ljungskile. Han transporteras till Ljungskile, men behöver då kanske vänta där något på taglägenhet till Uddevalla, blir kanske tvungen övernatta där — i ett sådant fall skulle sjukkvarteret för honom komma väl till pass.

Sjukkvarteret bör vara förlagt på en plats, där läkare finnes tillgänglig eller åtminstone finnes i närheten och där skolad sjuksköterska är anställd. I samma byggnad, sjukkvarteret (t. ex. ett vinterbonat rum) är inrymt, bör också sköterskan lämpligen hava sin bostad. Naturligtvis är det också önskvärt, att telefon till sköterskan finnes. — Man kan också tänka sig behovet av en liten enkel förbandsstation, där sköterskan kan lämna första hjälpen vid plötsliga olycksfall, innan läkare hinner anlända. Som sådan skulle ju också sjukkvarteret kunna bliva till gagn å mera avlägsna orter med jämförelsevis tät befolkning, man tänke t. ex. på Bohusläns fisklägen.

Det torde icke vara för mycket begärt, att kommunen består rum och värme, medan Svenska Röda Korset — genom nyanskaffning och i samband härmed skeende omsättning av krigsförråden — ansvarar för inventarier och sjukvårdsutredning samt för underhållet härav.

Det bör vara Röda-Korskretsen på platsen, som själv ansvarar för uppsättningen av sjukkvarteret. Kretsen skall ej behöva lita på hjälp från Distriktsstyrelsen härutinnan, utan bör anskaffa och underhålla erforderlig materiel samt så småningom öka förråden, så att vid behov (t. ex. vid svårare epidemier, såsom vid

influenzaepidemien hösten 1918, eller vid tillfälliga större olyckor) något tillfälligt större sjukvarter kunde upprättas eller så att ortens epidemisjukhus skulle kunna få gagn av förråden, naturligtvis mot att kommunen lämnar ersättning till självkostnadspris för den materiel, som använts.

Det torde väl i icke oväsentlig mån kunna bevara och öka intresset inom kretsarna för fortsatt Röda-Korsverksamhet, då man genom sitt arbete kommer att direkt gagna just ortens befolkning. När förrådens vidmakthållande i fullgott skick naturligtvis måste vara ett nödvändigt villkor, som aldrig får släppas ur sikte, blir detta en ständig drivfjäder för kretsarna att icke låta det kvinnliga sömnadsarbetet domna av.

Sjuksköterskan bör avlönas av kommunen eller landstinget. Icke helt obemedlade patienter må erlägga en mindre avgift och själva sörja för sitt underhåll. Det torde för hela den närmaste trakten vara av icke ringa betydelse, att skolad sjuksköterska finnes tillgänglig, då en sjuk person genom att anlita hennes hjälp mången gång kunde bli vårdad i sitt hem och sålunda icke behöfve föras lång väg till lasarett. Om sjuksköterskan anlitas i privatvård, bör hon ju mottaga ersättning enligt härför fastställd taxa, varav ju en viss del må tillfalla kommunen, av vilken hon, som nämnts, åtnjuter avlöning.

Även beträffande *sjuktransportväsendets ordnande på landet* har Svenska Röda Korset en viktig uppgift att fylla.

Man behöver icke vara synnerligen förtrogen med förhållandena på landsbygden för att veta, hur de sjukas och skadades forslande från hemmet till läkare och sjukvårdsanstalter oftast sker på ett sätt, som orsakar dem alldeles onödiga lidanden och förvärrar deras tillstånd. Detta beroende av bristen på lämpliga sjuktransportmedel och övat sjukvårdsmanskap. Här har således Svenska Röda Korset en stor och viktig arbetsuppgift. I korthet kan denna beskrivas så, att Röda Korset skall sträva efter att på lämpliga platser tillhandahålla Röda Korsets transportmedel. Dylika platser torde vara Röda Korsets ovannämnda sjukvarter samt sockenstugor eller motsvarande kommunala lokaler inom tätt befolkade områden med lång väg till sjukhus eller järnväg.

Det förnämsta transportmedlet, automobilen, torde nog för Bohusläns vidkommande få lämnas ur räkningen, dels på grund av de stora kostnader, som därmed äro förenade, dels på grund av de härför mångenstädes olämpliga vägarna. Däremot skulle det

möjligen icke möta något större hinder ur kostnadssynpunkt, att åtminstone varje stad eller större samhälle jämte kringliggande landsbygd tillsammans med Svenska Röda Korset försökte anskaffa vanliga sjuktransportvagnar, vilka skulle bliva till ovärderlig nytta. Detta vore ju ett önskemål. Även motorcyklar torde kunna bliva användbara, så snart en lämplig konstruktion föreligger, som ersätter den nu brukliga sidostolen med en liggstol. Men också — och här kommer det viktigaste — med vanliga sjukbårar, apterade på hjul eller upphängda inuti höskrinor och andra fordon, kan åtskilligt uträttas till sjuktransportfrågans lösande på landet. Därvid är emellertid nödvändigt, att det även finnes folk till hands, som förstår att handskas med sjuka och skadade personer och som på ett praktiskt sätt kan använda tillgänglig materiel.

Beträffande bårarna må anmärkas, att de icke böra vara större eller bredare, än att de kunna föras in i en vanlig järnvägsvagn, varigenom den sjuke kan bli kvarliggande å bårerna och icke behöver omflyttas. Det är även av stor vikt, att bårarna icke äro för breda och stora, då de nog mången gång måste användas vid transporter genom trånga förstugor, nedför smala och branta trappor o. s. v.

Tillhandahållandet av *inövat sjukvårdsmanskap* till sjuktransportmaterielens betjäning är en svår fråga, som dock måste lösas, därest syftet med det hela skall uppnås. På varje plats, där sjuktransportmateriel är placerad, måste finnas folk, som kan handhava densamma och som kan transportera sjuka personer. Vederbörande kretsstyrelse skulle då söka inom orten värva härför lämpliga män, vilka sedan borde på platsen erhålla instruktion i sjuktransport och vad därmed närmast hör samman. Att söka binda dessa män med kontrakt, torde icke vara lämpligt, utan man får nog, tillsvidare åtminstone, nöja sig med tämligen lösa avtal med vederbörande.

Inom härvarande distrikt har redan försök gjorts med utbildande av dylikt manskap. Från Distriktstyrelsen ha bårar utlämnats och deponerats i Krokstads, Hede, Sanne, Naverstads och Mo socknar, en å vardera stället, och från Göteborg utsänd instruktör har såväl inom Sörbygden-kretsen (för Krokstad, Hede och Sanne) som inom Bullaren-kretsen (för Naverstad och Mo) under sistlidne februari månad meddelat dylik undervisning. Frågan har gällt att för dessa avlägsna bygder finna något lämpligt transportmedel för forsling av sjuka personer till närmaste järnvägsstation och vidare till lasarett.

Början är härmed gjord, men mycket återstår ännu att göra. Till denna frågas utredning och utformandet av en del detaljer har även en kommitté tillsatts inom styrelsen för härvarande manliga frivilliga sjukvårdstrupper. Jag har nu endast meddelat en plan, hur man tänkt sig arbetet och vad man därmed vill vinna. Det bör väl kanske också anmärkas, att de åtgöranden i dessa transportfrågor, som kretsstyrelse önskar inlåta sig på, alltid böra ske i intimt samförstånd med styrelsen för manliga frivilliga sjukvårdstrupperna i Göteborg.

Och så några ord om ännu en uppgift för Röda Korsets sociala hjälpverksamhet. För vidmakthållandet av Röda Korsets förråd av materiel i fullgott skick är en omsättning av persedlarna och deras ersättande efter hand med nya oundgängligen nödvändigt. En sådan välbehövlig cirkulation befordras bäst genom en planmässigt ordnad *utlåning av Röda Korsets materiel*, d. v. s. närmast beklädnadsersedlar, förbandsmateriel och sängutredning.

Syftet med den ifrågasatta *utlåningen eller* — då det här gäller materiel, som lätt förslites — *tillhandahållandet av dylik materiel till självkostnadspris* bör vara att därigenom tillföra distrikts- och dispensärsköterskor, diakonissor samt barnmorskor m. fl. liknande personer, som arbeta bland sjuka och nödställda, väsentligt ökad möjlighet att utöva sin välsignelsebringande verksamhet. Enligt sakkunnigas vittnesbörd sakna ifrågavarande sköterskor och barnmorskor ofta den tillgång på t. ex. kuddar, lakan, skjortor, handdukar och viss sjukvårdsmateriel m. m., som är erforderlig för att även i fattiga hem kunna göra livet drägligt för de sjuka och lindra deras lidande.

Då det gäller utlåning av materiel, måste vissa av Överstyrelsen fastställda villkor och bestämmelser för utlåningen noga följas. Jag ber även få påpeka, att de vid utlåningen influtna penningemedlen böra användas till inköp av materiel, av vilka kretsarna sedan ha att tillverka nya persedlar. På så sätt kommer den behövliga omsättningen att befordras.

Det torde även vara klart, att denna Röda Korsets utlåningshjälp kan komma även sjukhus och andra offentliga eller privata sjukvårdsanstalter tillgodo, om förhållandena (vid olyckor, epidemier) så skulle påfordra.

Vid alla dessa sociala sjukvårdsfrågors ordnande bör alltid *samarbete* ske med *vederbörande myndigheter*. Har någon dylik

social uppgift redan omhändertagits av dessa, bör man därför icke låta sig hindras att erbjuda Röda Korsets medverkan. Detta må dock icke ske på sådant sätt, att myndigheterna frestas att känna sig befriade från sina sociala förpliktelser, särskilt beträffande kostnaderna. Och vad beträffar samarbetet, så vill jag här även påpeka en sak, som nog annars är självklar, nämligen att kretsstyrelse bör hålla Distriktsstyrelsen noga underrättad om sina planer och åtgöranden beträffande den sociala hjälpverksamheten.

Av vad som här ovan berörts torde framgå, att det icke, såsom många förmoda, nu är tid att tänka på Röda-Korsverksamhetens avveckling. Det finnes ju åtskilliga frågor, som vänta på sin lösning.

Att Röda Korset har stora och viktiga uppgifter att fylla även i fredstid, det torde ha blivit ganska tydligt ådagalagt icke minst vid influensaepidemiens härjningståg i höstas, då hälsovårdsmyndigheterna landet runt anropade Röda Korset om bistånd vid epidemiens bekämpande. Röda Korset var genast färdigt att hjälpa, och ansefliga massor av materiel ställdes till myndigheternas förfogande vid inrättandet av provisoriska sjukhus och sjukstugor, alla disponibla hjälpsystrar och samaritutbildade kvinnor samt medlemmar av manliga frivilliga sjukvårdstruperna ryckte ut till tjänstgöring såväl å sjukhus som i privatvård. Och allt fortfarande begäres hjälp från Röda Korset, då den ordinarie sjukvårdspersonalen eller sköterskekåren icke räcker till.

Detta ger mig anledning att även helt kort beröra *samaritväsendet* och dess plats på Röda Korsets program.

Det torde väl vara överflödigt att här påpeka, hurusom det mången gång i det dagliga livet icke är alldeles utan betydelse för folk i allmänhet att kunna lämna första hjälpen vid plötsliga olycksfall, lägga ett första förband, kunna hindra en medmänniska från att förblöda, innan läkarehjälp hinner anlända, kunna lyfta och transportera en skadad person, återkalla en drunknande till livet genom konstgjord andning, biträda vid sjukdomsfall i hemmet m. m., sålunda en hel del saker, som egentligen ingen borde stå främmande för. Detta allt naturligtvis utan att blanda sig i den civila sjukvården (när icke såsom i särskilda undantagsfall vid epidemier o. s. v. Röda Korsets hjälp av vederbörande påkallas); att söka konkurrera med utbildade sköterskor eller läkare, därpå har naturligtvis aldrig varit och är aldrig ens en

tanke; det gäller ju endast att i det dagliga livet kunna göra den barmhärtige samaritens gärning.

Som det också torde vara bekant, har Röda Korset icke minst här i Göteborg och även på sina håll ute i 6:te Distriktet sedan flera år just bedrivit denna samaritutbildning. Här i staden hållas ju årligen under läkares och sköterskas ledning flera dylika avgiftsfria samaritkurser, som haft ett icke obetydligt antal dels manliga, dels kvinnliga deltagare. Även för elever ur en av flickskolornas högre klasser givas här dylika kurser.

Svenska Röda Korset måste i detta avseende sägas ha en mycket viktig uppgift att fylla — ja, jag tvekar icke att säga kanske den allra viktigaste, ty det är ju här fråga om att söka bibringa vårt folk inom allt vidare kretsar en allmänt hygienisk fostran och upplysning, det gäller att fylla en på detta område nog ganska betänklig brist.

För Röda Korsets sociala hjälpverksamhet har på sistone ett nytt arbetsfält öppnat sig. De uppgifter, som just nu vänta på sin lösning, stå i samband med det allmänna nödtillstånd, som nu är rådande i Europa, och med det elände, som kriget skapat.

Det moderna krigets fasor, det elände och lidande, som följer i dess spår — härav har man ju under de senaste åren fått mer eller mindre levande och bestående intryck. Men krigets förbannelse varar ännu, om ock kanonerna ute vid fronterna tystnat. Krigets efterverkningar på olika områden träda mer och mer fram. De oskyldiga få nu i fullaste mening lida med de skyldiga. Och de små barnen äro de, som kanske lida mest; stora skaror tyna bort och dö av brist på föda.

De förtvivlans nödrop, som gång efter annan höras från de av kriget hemsökta länderna, ha gjort, att vi här i Sverige, måst ställa till oss den frågan, om vi, som hela tiden fått leva i fredens lugn, kunna låta allt detta ske, utan att åtminstone försöka att, i den mån det låter sig göra, hjälpa till att rädda, vad räddas kan.

Svenska Röda Korset har också funnit sig här hava en viktig mission att fylla i barmhärtighetens tjänst och genast gripit sig an uppgiften att söka lindra nöden.

Sedan man erhållit regeringens tillstånd att föra till Sverige ett visst antal barn från de krigförande länderna, har inom olika kommittéer ett energiskt arbete påbörjats med att i vårt

land skaffa plats åt så många barn som möjligt. Man väntar att privata hem skola mottaga ett eller flera barn och kostnadsfritt sörja för deras uppehåll under ett par månader. Vidare torde man få anordna kolonier, då plats i enskilda hem nog icke kunna beredas alla. Så måste det finnas personer, som äro villiga att taga emot barnen, då de komma till Sverige, och föra dem till sina bestämmelseorter. Och sist, men icke minst, är det pengar, som behöves för kolonierna, transporter och kläder åt de mest utblottade.

Man bör ju kunna hoppas, att denna form för Svenska Röda Korsets sociala hjälpverksamhet måtte vinna allmänhetens bistånd och intresse, särskilt då det gäller en så behjärtansvärd sak som denna, varjämte det ju bör kännas som en bjudande plikt för den, som blivit förskonad från krigets elände, att här söka bringa hjälp.

Det torde således icke böra råda något tvivel om, att Svenska Röda Korset under fasthållande av sin stora huvuduppgift nu har alla skäl att ägna väsentligt större uppmärksamhet än hittills åt sina humanitära förpliktelser i fredstid. Men för att dessa planer skola kunna realiseras, behöves nog först och främst ett energiskt och allt mer ökat upplysningsarbete bland den stora allmänheten, ett upplysningsarbete, som framför allt måste betona de stora och viktiga fredsuppgifter, som Röda Korset har, ty arbetar man på rätt sätt för dessas lösning, håller man verksamheten stadigt vid liv under kampen mot lidande och nöd i fredens dagar, så har man en organisation, som alltid skall föreligga klar, krafter, som stå redo att villigt gripa in i barmhärtighetens tjänst, när så påfordras och vad än framtiden månne bära i sitt sköte.

Göteborg i april 1919.

STYRELSEN
FÖR
GÖTEBORGS OCH BOHUS LÄNS DISTRIKT
AV SVENSKA RÖDA STJÄRNAN

Länsvet. K. Thornander

Kapten K. von Sydow

Löjtnant C. G. Kruckenberg

Major Greve C. S. Hamilton
v. ordf o. sekr.

A. Fromell
Ordförande

Fru C. Rodhe

Kapten Filip Anderson

Godsäg. Iwar Lundström

SVENSKA RÖDA STJÄRNAN

EN BETYDELSEFULL RIKSORGANISATION UNDER
UTVECKLING

FÖR RATIONELL FRIVILLIG DJURVÅRD I FRED
OCH KRIG

VAD är Svenska Röda Stjärnan och vad vill den?

Fastän namnet leder tanken till en annan organisation, vars uppgifter särskilt under det lidandets skede, som under de senaste fem åren vilat över världen, ligga klara för var man, nämligen Röda Korset, torde Röda Stjärnan ännu icke vara så känd överallt i vårt land, att icke några kortfattade upplysningar om den nu två år gamla föreningen kunna påräkna allmänt intresse.

Svenska Röda Stjärnans betydelsefulla arbetsuppgifter och ändamål inses lättast om man tar i betraktande, vilka svårigheter, som kunna uppstå för ett land om vården av dess nyttiga djur av någon anledning bringas i oordning.

Den starkaste påfrestning på samhällelig organisation, som kan ifrågakomma är ju kriget.

Världskriget har till full evidens ådagalagt nödvändigheten av en förutseende och minutiös beredskap på alla områden för ett framgångsrikt mötande av de extra ordinära förhållanden, ett fredsbrott innebär ej blott för de därav direkt berörda nationerna utan även för de utanför stående neutrala. Även om det med hänsyn till de anstalter, som för förebyggande av krig i kommande tider nu äro föremål för allvarlig prövning, kan synas mindre erforderligt att inrikta sitt intresse på möjligheten av att mot yttre fiender hävda det nationella oberoendet, har dock erfarenheten visat den oskattbara betydelsen för ett land och dess folk av förmågan till självhushållning. Föreningen Svenska Röda Stjärnan avser ju att omfatta *hela* den frivilliga djurvården, det vill säga ett av folkhushållningens viktigaste moment och är

förty ej endast en ren försvarsförening, den där utanför ramen av sin huvuduppgift saknar betydelse, utan fastmera en institution, som just genom sin fredsverksamhet för vinnande av försvarsändamålet kommer att och vill vara ett det allra viktigaste led i det sociala och samhällsbevarande fredsarbetet. Föreningen har ock i sådant syfte inriktat sin verksamhet på

att upprätta anstalter, i vilka sjuka och sårade djur kunna omhändertagas och vårdas,

att för djurens vård och transport anskaffa erforderlig materiel samt utbilda och vid sig binda frivillig personal, manlig och kvinnlig,

att höja intresset för och sprida kunskap om djurvården och husdjursskötseln samt dessas sociala och ekonomiska betydelse för landet ävensom

att anskaffa och förvalta för föreningens verksamhet erforderliga medel.

H. K. H. Kronprinsen är Föreningens beskyddare och utgöres Svenska Röda Stjärnans högsta ledning av dess *centralstyrelse* med säte i Stockholm bestående av tio ledamöter jämte av Kungl. Maj:t utsedd ordförande.

För att underlätta samarbetet mellan centralstyrelsen och underlydande organ är landet indelat i sju områden, sex sammanfallande med de sex arméfördelningarna och det sjunde för Gottland. För varje sådant område utser centralstyrelsen på förslag av vederbörande arméfördelningschef och militärbefälhavaren på Gottland en *delegerad för den frivilliga djurvården*.

För den direkta verksamheten är landet vidare indelat i 24 *distrikt* i enlighet med länsindelningen, dock så att Stockholms stad och län äro förenade till ett distrikt. Varje distrikt har sin särskilda styrelse, bestående av en av centralstyrelsen förordnad ordförande, en militär ledamot, förordnad av arméfördelningschefen (militärbefälhavaren på Gottland) samt tre övriga ledamöter jämte lika många suppleanter.

Distrikten äro i sin tur uppdelade i *kretsar* utan bestämt antal och är meningen att få sådana till stånd inom alla svenska städer och orter av någon betydenhet. Varje krets har likaledes sin särskilda styrelse, bestående av en ordförande, förordnad av vederbörande distriktsstyrelse, samt minst tre övriga ledamöter med lika många suppleanter.

För tillgodoseende av föreningens ovan berörda ändamål är avsikten att beträffande djurvården i krig uppsätta sådana for-

Róða Stjárnans Finlandsambulans uppvaktning hos Kronprinsen

mationer och anstalter, som äro behöfliga i krig, men som av brist på anslag av statsmedel icke kunnat anskaffas samt att beträffande djurvården i fred, för ernående av en effektiv djurvård över hela landet och för höjandet av intresset för och kunskapen om djurvården och djursjukvården samt dessas sociala och ekonomiska betydelse, ställa sina hjälpmedel till disposition.

Föreningens verksamhet kommer därför att omfatta anskaffning för ifrågavarande formationer och anstalter av materiel och personal av olika slag. Den erforderliga materielen är av vidlyftigaste beskaffenhet och ingår i densamma bland annat stallbarackmateriel, stall-, häst- och kreatursutredningspersedlar, förbands- och operationsmateriel, desinfektions- och läkemedel samt expeditionsmateriel ävensom för personalen avsedda klädpersedlar, förplägnadsmateriel, sängpersedlar och dylikt. Vidkommande personalen, benämnd *Svenska Röda Stjärnans beredskapskår*, kunna inom densamma särskiljas tre olika grupper nämligen hästvårdare, kreatursvårdare och ekonomipersonal, vars utbildning i dessa grenar är ett av föreningens allra viktigaste fredsarbeten. Då i vårt folkfattiga land männen vid krigstillfälle komma att behövas till fronttjänst måste föreningen i ganska stor utsträckning räkna med den kvinnliga arbetskraften för fyllande av ifrågavarande personalbehov och måste alltså kvinnliga utbildningskurser förekomma i stor omfattning.

Beträffande djurvården i fred och dess tillgodoseende genom Svenska Röda Stjärnan är verksamheten inriktad på att i samarbete med landsting, kommuner, djurskyddsföreningar, kreatursförsäkringsanstalter och enskilda få till stånd en välordnad djurvård över hela landet medelst upprättande av vinterbonade operationslokaler med sjukstallar vid veterinärstationerna. Föreningen skulle härvid stå till tjänst med sin fackutbildade personal ävensom materiel samt efter råd och lägenhet med pekuniärt understöd.

För att utröna den allmänna stämningen inom landet ifråga om upprättandet av dessa fredliga anstalter till djurvårdens befrämjande har en cirkulärskrivelse utgått från centralstyrelsen till samtliga hushållningssällskap, lantbrukssällskap, veterinärstyrelser och veterinärsällskap, kreatursförsäkringsanstalter och djurskyddsföreningar. De inkomna svarsskrivelserna utvisa undantagslöst en stor förståelse för frågans vikt och betydelse samt i allmänhet benägenhet för samverkan i berörda syfte. Av brist på möjligheter till operativ behandling måste nämligen i olika

delar av vårt land en stor mängd djur årligen nedslaktas, varigenom stora värden äventyras. En rationell behandling och vård av våra husdjur och deras sjukdomar är sålunda redan av denna anledning synnerligen önskvärd och nödvändig samt ur folkhushållningssynpunkt absolut påkallad.

I enlighet med uti dessa svarsskrivelser allmänt uttalat önskemål gick centralstyrelsen i författning om utarbetande av normalritningar med kostnadsförslag till ifrågasvarande anstalter, vilka utfördes av Föreningens v. Ordförande professor J. Vennerholm, med biträde av på området sakkunnig arkitekt i Kungl. Byggnadsstyrelsen. Dessa förslag utsändes den 20 okt. 1918 till samtliga större veterinärsammanslutningar i riket med anhållan om yttrande samt förslag till förläggning av de projekterade anstalterna.

Vid de sjukstallar, varom här är fråga, skulle även utbildningskurser i djursjukvård lämpligen kunna äga rum och möjlighet öppnas för Svenska Röda Stjärnans beredskapskår till ständigt avlönad tjänst i egenskap av veterinärbiträden, vilket säkerligen i hög grad skulle underlätta denna kårs rekrytering till fromma för djurvården i allmänhet ute i bygderna.

Av det anförda framgår, att föreningens program, som otvivelaktigt, allt eftersom arbetet fortskrider och därunder samlade erfarenheter sovrats och tillgodogjorts, kommer att högst väsentligen utökas och förutsätter en vidlyftig organisatorisk verksamhet i och för komplettering av och samarbete med det militära och civila veterinärvårdsväsendet. För att föreningens högsta ledning må så odelat som möjligt kunna ägna sig däråt och åt upplysningsverksamheten, ha medlemsanskaffningen och personalutbildningen helt och hållet ävensom materielanskaffning delvis måst överlåtits åt underlydande organ. Häri återfinnes grundtanken till landets uppdelning i distrikt och kretsar, därvid distrikten fått sig anförtrött anskaffningen av ständiga medlemmar och personalutbildningen, kretsarna däremot anskaffningen av årsmedlemmar och tillverkningen av materiel.

En insats i Röda Stjärnans verksamhet inom de gränser, som föreningen inom vårt land uppdragit, blir en lika mycket nationalekonomiskt som humaniärt fosterländsk gärning, och då nu Röda Stjärnan bereder sig till att ompspanna hela landet, bör väl Göteborg vara en av de orter, som gå i teten för denna verksamhet.

Å konstituerande sammanträde den 15 april 1918 bildades Göteborgs och Bohus distrikt med styrelse bestående av bankdirektör Axel Fromell ordförande, Majoren Greve Carl Gust. Hamilton vice ordförande och sekreterare, fru Majorskan Carola Rodhe och Länsveterinären K. Thornander.

Till styrelsesuppleanter utsågos Kapten Filip Anderson, Tingvall, Bullaren, Löjtnant C. G. Kruckenberg Skattmästare och Godsägare Sven Lundström, Cederslund.

Av Chefen för III arméfördelningen har till representant för krigsmakten utsetts kaptenen K. von Sydow. Antalet medlemmar i distriktet är 103 med en ständig avgift av 25 kr.

Under hösten har bildats en krets, Göteborgskretsen.

Styrelsen för denna utgöres av Regementsveterinären Henry Stålhammar ordförande, Ingeniör G. Seth vice ordförande, Herr S. Davidsson skattmästare, Fruarne E. Strandh sekreterare, Karin Mark, Ellen von Sydow, Karin Nilsson, samt fröknarna Maud Seaton och R. Åkerlund.

Göteborgskretsen räknar till dato endast 43 medlemmar, som betalt en avgift av 3 kr.

Kretsbildning å andra orter inom distriktet planeras.

ETT SAMTAL

VI sutto vid kaffet efter middagen, min vän fredsfantasten och jag. Han gnuggade sina händer och var mäktat belåten.

— Läste du middagstidningarne, gamle gosse, — myste han. — Läste du om nationernas förbund? Det är klart nu och den eviga freden står för dörren! Leve Wilson och den allmänna avrustningen!

Jag skrattade och gjorde det bekanta tecknet åt pannan.

— Du är något till fjollig du! *Den eviga freden!* Och *Wilson* som dess målsman! Har du då inte läst om den amerikanska flottbudgeten?

Min vän mulnade och skakade på huvudet.

— Den blir nog aldrig antagen, — sade han.

— Tron gör salig, — svarade jag. — Men *din* salighet kommer inte att räcka länge! Amerikanarna äro praktiskt folk, även om de ha en storartad förmåga att nysta ur sig feta, granna fraser! Tror du Amerika glömmet *Japan*? Och tror du, att det i evighet kommer att tolerera »havens frihet» under Englands tyranni?

— Allt det där kan jag inte svara på, — slog min vän ifrån sig. — Men *ett vet* jag! Avrustningstanken i Europa är upptagen på allvar. Och om Gud vill, släppes den aldrig åter. Vi få se, vad bara vår egen Riksdag kommer att besluta i år! Jag slår vad om vad som helst, att den kommer att gå med på hela avrustningsprojektet! Inga millioner mer för kustbefästningar och pansarbåtar! Ingen skolning av det unga Sverige till våldverkare och mördare! Sverige skall bli det första av jordens länder, som vänligt och glatt sträcker fram handen till fredlig överenskommelse, när det gäller tvistefrågor. Ett lysande exempel. . .

Jag blev ivrig.

— Hur kan en människa vara så naiv som du? Vargen skulle låta slipa av sina tänder! Frivilligt. Tigern skulle låta klippa sina klor! Örnen skulle börja sjunga näktergalstoner! Så hoppas du och alla dina gelikar, att det skall bli! Men det går inte, så länge den ene äger något, som den andre gärna vill ha, så länge det i världen finns begreppen *kraft* och *svaghet* . . .

— Men jag säger ju, — gensade min vän, — att människorna skola bli *goda* . . .

— Må vara, — avbröt jag, — att *människorna* kunna förändra sig till det bättre, *mänskligheten* förändrar sig aldrig. De som *verkligen* tänka ha den saken alldeles klar för sig. Och minns du, vad Clemenceau sade för någon månad sedan? Han sade, att han inte alls trodde på något tusenårigt rike efter kriget? Allt skulle nog bli som förut; därför gällde det att rusta sig, ty »*Den som vill freden måste rusta sig för kriget*.»

Min vän teg en stund,

— Du är envis, du! Tänk, om jag *ändå* kommer att övertyga dig en gång!

— Det kommer du aldrig att kunna göra! Vi som alla andra folk behöva ett *försvar*. Och till det behöva vi armé och flotta. Tror du, att till exempel, om det endast gällde ett avgörande mellan Finland och Sverige om Ålandsöarna, vi, när det kom till kritan på allvar, skulle få *vår rätt*, om vi icke hade *makt* bakom rätten? Tror du verkligen något så dumt? Nej, du, bocka och smickra, det duger inte en gång för att vinna något av en kvinna! Kommer du inte ihåg, vad *Nietzsche* säger? »*Då du går till Kvinnan glöm inte piskan*.» Det rådet, omsatt på nationer och folk, det är precis vad som bör minnas i dessa tider!

Min vän ryckte på axlarna.

— Ryck du på axlarna, så mycket du vill! — fortsatte jag. — Men *jag* har ändå rätt, det kommer historien nog så småningom att visa. Ett folk med en stark, i idrott och vapenövning väl och strängt skolad och sammanhållen ungdom, det kommer alltid att stå sig bra i både andligt och materiellt hänseende.

Faller disciplinen ihop, slappnar lydnadskänslan och sammanhållningen, — så som endast militären kan fostra den, och, som, väl inlärd en gång, utövar sitt välgörande inflytande genom hela livet, — och då störtar också hela statsorganisationen samman och efterföljes av Chaos — se på Ryssland, se på Tyskland!

Min vän teg.

Då blev jag nöjd.

— Du tiger, fredsfantast! — sade jag och slog honom på axeln. — Det gör du rätt i! Ned därför med alla experimentmakare, fantasier och utopister. Och låtom oss hoppas på deras snara omvändelse till det enda rätta: att se saker och ting i världen som de *äro* och inte som man önskar, att de *skola vara!*

W. A:son Grebst

UTDRAG UR GÖTEBORGS LANDSTORMS- BEFÄLSFÖRENINGENS STYRELSEBERÄTTELSE FÖR ÅR 1918

FÖRENINGENS verksamhet har under det gångna året bedrivits i enlighet med samma plan som under föregående år. 1918 utgör emellertid ett bemerkelseår för föreningen, i det att densamma under detta år hade glädjen att fira sin tioåriga tillvaro.

Följande övningar och instruktionskurser hava under året anordnats:

46 st. krigsspelsaftnar å tisdagar och fredagar. Dessa övningar hava även i år liksom alltid förut omfattats med stort intresse av föreningens medlemmar och samlat i medeltal 20 st. deltagare. Under vårterminen leddes desamma av kapten S. Holm, som emellertid på grund av avflyttning från staden nödgades avsäga sig uppdraget. Hans efterträdare blev kapten A. O. L. Rehnberg. Båda dessa herrar officerare ha på ett överlägset sätt lett dessa övningar och föreningen står i stor tacksamhetsskuld till dem härför.

12 st. taktiska övningar i terräng omfattande ordergivning, rapportskrivning, rapportföring och orientering. Deltagandet har varit livligt. Omkring 30 medlemmar hava deltagit varje gång. Övningarna hava letts av föreningens ordförande, överstelöjtnant Fr. Nauckhoff.

Fälttjänstövningar hava av föreningen anordnats i samband med landstormens kader- och s. k. femdagarsövningar under sommaren liksom även vid den därpå följande befälskursen.

Landstormsbefälskurs. I högtidlighållandet av föreningens tioårsjubileum ingick även anordnandet och bekostandet av en landstormsbefälskurs i Göteborg. Denna kurs hölls under tiden 1 aug.—11 sept. 1918 och började med 15 deltagare, vilket antal sjönk under tiden på grund av utgallring ned till 10. Enligt generalorder äro alla, som genomgått denna kurs, fullt jämställda med dem, som under de tidigare krigsåren godkändes, efter de såväl av staten som enskilda föreningar anordnade officerskurserna.

Kulsprutekurs har även under 1918 anordnats i samma utsträckning som under 1917. Omkring 40 dagar har kursen pågått med i medeltal 15 deltagare.

En *intendenturkurs* påbörjades under hösten och har sedan fortsatts. Till denna kurs äro ett 20-tal deltagare anmälda.

Föreningen *Göteborgs Landstörmsryttare*, som är en sektion av befälsföreningen, har haft 9 övningar under året med i medeltal 12 ryttare. Även i år ha ryttarne haft förmånen fritt disponera hästar från Göta Artilleriregemente.

Landstormsskyttarne hava anordnat sex fältskjutningar med 30 deltagare i medeltal. Fyra större tävlingsskjutningar hava anordnats med 40 à 50 deltagare per gång. 168 landstormsmän ha under året avlossat minst 50 skott vardera och sålunda skjutit sig anslagsberättigade. Detta antal utvisar en ökning av mer än 10 % mot föregående år.

Två föredrag hava hållits för befälsföreningens medlemmar, ett av kapten Nils Ericson över »Sommeslaget 1916» och ett av major H. Lilliehöök om »Tyrolerfronten sommaren 1918». I medeltal ha dessa föredrag åhörts av 60 föreningsledamöter.

Medlemsantalet utgjorde den 31 december 1918 1262 medlemmar i föreningen, vilket utgör en ökning av 109 ledamöter under året. Två ordinarie allmänna sammanträden hava hållits, den 17 april och den 21 november, båda besökta av ett 60-tal medlemmar.

Styrelsen har sammanträtt nio gånger under året och har förändrats därhän att i styrelseval vid ordinarie allmänna sammanträdet grosshandlanden Folke Nordström invaldes till styrelseledamot efter grosshandlanden Henrik Junger, som hade förklarat sig hindrad antaga ett eventuellt återval. Styrelsen uttalar härmed sitt tack till grosshandlanden Junger för det arbete och det intresse han nedlagt till föreningens bästa under den tid han varit ledamot i dess styrelse.

Verkställande utskottet inom styrelsen har sammanträtt två gånger under året.

Styrelsen har under året haft tillfredsställelsen att tilldela Sveriges Landstormsföreningars Centralförbunds *silversköld* till en av sina ledamöter notarie P. O. Wigelius, såsom en ringa erkänsla för allt det storartade arbete, han nedlagt vid anskaffandet av medel till inköp av allehanda utrustningspersedlar för Göteborgs Landstorm. Detta är första gången en sådan sköld utdelas i Göteborg och endast en person till i hela Sverige har förut befunnits värdig en sådan utmärkelse.

Föreningens ekonomi är vid årsskiftet god, och får styrelsen härutinnan hänvisa till revisorernas berättelse för 1918.

Några statistiska data rörande Göteborg

sammanställda

av

Werner Göransson

Tab. 1. Folkmängdens förändringar i Göteborg åren 1851—1917

År	Medelfolk mängd	På 1000 inv. av medelfolk mängden			
		Giftermål	Levande födda	Döda	Överskott av födda
1851—1900	70,597	8.0	32.4	21.1	11.3
1901—1910	147,905	7.6	28.3	15.4	12.9
1911	169,207	7.0	26.0	13.4	12.6
1912	172,241	7.1	25.0	14.2	10.8
1913	175,953	7.7	24.4	13.2	11.2
1914	179,765	7.5	24.3	13.9	10.4
1915	183,932	8.1	22.8	13.9	8.9
1916	188,950	8.1	22.3	12.9	9.4
1917	193,887	7.2	22.3	11.5	10.8

Tab. 2. Fördelning av folk mängden i Göteborg på huvudgrupper av yrken vid slutet av åren 1890, 1900 och 1910

Yrkesgrupper ¹⁾	Absoluta tal			Procentuell fördelning		
	1890	1900	1910 ²⁾	1890	1900	1910
Jordbruk med binärningar	717	620	1,482	0.7	0.5	0.8
Industri	30,076	45,338	65,719	28.7	34.7	39.2
Handel och samfärdsel	26,757	36,510	42,962	25.6	28.0	25.6
Allmän tjänst m. m.	7,251	8,389	10,164	6.9	6.4	6.1
Husligt arbete m. m. inkl. personer utan närmare angivet yrke	39,856	39,762	47,482	38.1	30.4	28.3
Summa	104,657	130,619	167,809	100.0	100.0	100.0

Tab. 3. Folk mängden i Göteborg efter yrken och kön den 31 dec. 1910

Yrkesgrupper	Yrkesutövare		Hustrur (utan yrke)	Barn o. övriga familjemedlemmar		Tjänare		Summa
	Män	Kvinnor		Kvinnor	Män	Män	Kvinnor	
Jordbruk med binärningar ..	544	87	270	255	273	18	35	1,482
Industri	19,822	7,552	10,733	13,139	13,916	2	555	65,719
Handel och samfärdsel	14,917	4,791	6,704	7,249	7,823	5	1,473	42,962
Allmän tjänst o. fria yrken	3,031	1,658	1,525	1,584	1,739	—	627	10,164
Husligt arbete m. m.	5,626	4,752	2,744	3,431	3,773	—	75	20,401
Utän närmare angivet yrke	5,226	12,609	1,691	2,951	3,897	6	701	27,081
Summa	49,166	31,449	23,667	28,609	31,421	31	3,466	167,809

¹⁾ Ifråga om yrkesgrupperna avviker 1910 års yrkesräkning i åtskilligt från de närmast föregående. De viktigaste förändringarna, som dock för Göteborgs vidkommande torde vara av underordnad betydelse, äro, att skogsbruk, som förut sammanförts med sågverks- och trävaruindustrien, numera hänförs till jordbruksgruppen, samt att den sista huvudgruppen, husligt arbete m. m., uppdelats i tvenne, av vilka den ena (med nyssnämnda benämning) även innehåller en del yrken, som förut räknats till de föreg. grupperna.

²⁾ I siffrorna för år 1910 ingår jämväl Lundby, som med 1906 års ingång införlivats med staden.

Tab. 4. Göteborgs handelsflotta åren 1800—1916¹⁾

År	Absoluta tal		I procent av rikets	
	Antal	Reg.-tons	Antal	Reg.-tons
1800	168	19,838	•	•
1810	197	23,525	•	•
1820	107	15,210	•	•
1830	82	12,660	4.5	9.7
1840	96	17,282	4.4	10.9
1850	160	31,512	5.8	15.4
1855	149	36,525	5.2	15.9
1860	137	36,675	4.3	13.0
1865	129	37,399	4.1	14.1
1870	174	50,291	5.2	14.5
1875	260	84,516	6.1	16.7
1880	256	84,162	5.9	15.5
1885	258	90,963	6.5	17.6
1890	267	98,591	6.9	19.3
1895	210	79,782	7.6	16.5
1900	246	118,125	8.2	19.2
1905	304	166,101	10.2	23.0
1910	296	200,683	10.4	26.1
1911	285	194,040	10.3	25.4
1912	288	201,368	10.3	25.0
1913	302	219,075	10.7	25.1
1914	302	227,081	10.6	25.2
1915	277	226,257	10.3	27.4
1916	316	244,431	11.9	30.7

Tab. 5. Sjöfarten i Göteborg åren 1875—1917²⁾

År	Inrikes fart		Utrikes fart		Summa	
	Antal	Ton	Antal	Ton	Antal	Ton
1876—1880	3,661	259,729	4,224	1,119,661	7,885	1,379,390
1881—1885	5,146	363,882	4,707	1,573,305	9,853	1,937,188
1886—1890	6,246	468,248	5,270	1,903,133	11,517	2,371,381
1891—1895	7,585	628,393	5,453	2,154,598	13,038	2,783,051
1896—1900	8,119	690,217	5,667	2,286,150	13,785	2,976,367
1901—1905	10,276	803,952	5,873	2,585,810	16,150	3,389,762
1906—1910	10,502	929,469	7,029	3,277,899	17,531	4,207,568
1911—1915	21,100	1,827,380	7,880	4,195,659	28,980	6,023,040
1916	36,375	2,708,044	8,539	4,671,112	44,914	7,379,156
1917	25,585	2,124,976	4,672	2,348,821	30,257	4,473,797

1) Från och med 1895 omfatta uppgifterna endast fartyg om 20 registerton och däröver.

2) Med »antal» fartyg förstås i detta sammanhang antal resor, som fartygen gjort från eller till hamnen. Före den 24 nov. 1913 hava icke upptagits fartyg om 15 ton och därunder samt icke heller fartyg, som å Göta älvs farled anlöpte hamnen.

Tab. 6. Värdet av införseln till Göteborg enligt varugrupper 1914—1916.
(Nedanstående siffror hava benäget ställts till förfogande av Göteborgs handelskammare.)

	Varugrupper	1914	1915	1916
		Kronor	Kronor	Kronor
1	Levande djur.....	7,504	5,392	130,948
2	Matvaror av djur.....	5,137,828	8,999,531	16,880,587
3	Spannmål och produkter därav.....	9,580,249	22,961,372	10,080,902
4	Kolonialvaror.....	12,576,873	18,575,939	20,109,872
5	Fruktar och trädgårdsväxter m. m.....	3,511,916	4,150,608	3,968,063
6	Sprit-, malt- och andra drycker.....	2,038,444	2,810,185	2,821,972
7	Spånadsämnen.....	27,634,272	140,506,135	60,165,864
8	Garn, tråd och repslageriarbeten m. m.....	3,710,465	3,076,744	3,433,908
9	Manufakturvaror av spånadsämnen.....	12,371,496	15,645,760	21,381,757
10	Hår, fjäder, hudar, skinn, ben, horn och andra djurämnen samt gödningsämnen av animaliskt ursprung.....	6,150,956	16,681,857	13,549,842
11	Fabrikat av hår, skinn, ben, horn m. m.....	993,121	1,088,872	1,587,382
12	Talg, oljor, tjära, gummi och likartade ämnen..	18,846,734	36,580,024	41,293,265
13	Fabrikat av talg, oljor m. m.....	996,518	1,548,900	1,620,360
14	Trävaror, oarbetade och bilade.....	778,740	436,816	432,338
15	» sågade o. andra mer eller mindre arbetade	1,103,271	1,358,420	2,166,471
16	Färger och färgningsämnen.....	2,585,688	3,995,383	4,445,456
17	Diverse ämnen ur växtriket.....	8,062,228	15,734,421	11,795,031
18	Pappersmassa, papp o. papper samt arbeten därav	1,584,954	1,375,757	2,312,982
19	Andra fabrikat av växtämnen.....	764,141	4,745,952	4,427,062
20	Mineral, råämnen och oformade fabrikat.....	27,448,710	47,308,746	70,465,422
21	» formade fabrikat.....	1,571,617	1,772,212	2,906,747
22	Metaller, oarbetade eller till en del arbetade....	10,291,583	49,026,307	45,998,246
23	» arbeten därav.....	7,309,154	8,575,404	10,424,876
24	Fartyg, fordon, maskiner, instrument och ur ..	12,059,819	14,113,729	13,909,258
25	Artiklar, som ej äro till någon av förestående grupper hänförliga.....	2,172,126	2,854,834	3,045,565
	Summa	179,378,407	423,929,500	370,354,176

Anm. För att erhålla överensstämmelse med de i den officiella handelsstatistiken framlagda siffrorna ingå i denna tabell icke
 år 1914: oarbetat silver till ett värde av 2,073 kr. och mynt till ett värde av 908,300 kr.
 år 1915: oarbetat silver till ett värde av 203,970 kr. och mynt till ett värde av 119,000 kr.
 år 1916: oarbetat guld till ett värde av 527,620 kr. och oarbetat silver till ett värde av 15,540 och mynt till ett värde av 3,099,377 kr.

Tab. 7. Värdet av utförseln från Göteborg enligt varugrupper 1914—1916.

	Varugrupper	1914	1915	1916
		Kronor	Kronor	Kronor
1	Levande djur.....	396,755	169,860	5,184
2	Matvaror av djur.....	27,056,143	18,056,938	12,904,506
3	Spannmål och produkter därav.....	1,216,779	48,194	2,254,267
4	Kolonialvaror.....	609,938	7,075,308	2,662,848
5	Fruktar och trädgårdsväxter m. m.....	24,781	141,637	494,380
6	Sprit-, malt- och andra drycker.....	171,857	321,643	211,885
7	Spånadsämnen.....	3,762,744	88,007,500	264,183
8	Garn, tråd och repslageriarbeten m. m.....	1,243,069	2,586,293	385,177
9	Manufakturvaror av spånadsämnen.....	933,119	1,745,408	1,354,710
10	Hår, fjäder, hudar, skinn, ben, horn och andra djurämnen samt gödningsämnen av animaliskt ursprung.....	6,897,208	4,794,625	3,077,047
11	Fabrikat av hår, skinn, ben, horn m. m.....	53,730	824,712	1,178,327
12	Talg, oljor, tjära, gummi och likartade ämnen..	1,654,269	3,477,884	4,566,014
13	Fabrikat av talg, oljor m. m.....	429,317	866,641	436,126
14	Trävaror, oarbetade och bilade.....	5,315,492	9,801,067	8,058,974
15	» sågade o. andra mer eller mindre arbetade	23,030,729	43,999,396	70,814,331
16	Färger och färgningsämnen.....	56,698	245,162	162,729
17	Diverse ämnen ur växtriket.....	166,443	757,973	584,574
18	Pappersmassa, papp o. papper samt arbeten därav	49,196,299	66,969,346	125,387,431
19	Andra fabrikat av växtämnen.....	21,101	405,867	108,286
20	Mineral, råämnen och oformade fabrikat.....	5,576,908	11,126,599	4,230,954
21	» formade fabrikat.....	19,653,051	33,915,062	40,173,073
22	Metaller, oarbetade eller till en del arbetade....	20,404,063	45,653,774	64,489,073
23	» arbeten därav.....	7,872,154	13,721,394	17,532,484
24	Fartyg, fordon, maskiner, instrument och ur ..	15,452,355	32,212,038	47,937,268
25	Artiklar, som ej äro till någon av förestående grupper hänförliga.....	231,314	555,244	1,190,608
	Summa	191,426,316	387,479,565	410,464,439

Tab. 8. Göteborgs stads finanser 1880-1915.
(På grundval av Statistiska centralbyråns berättelser.)

År	2	3	4	5	6			8			12
					Tillgångar	7	8	Skulder			
								Fastigheter o. inventarier	Fordringar kontant m. m.	Summa	
1880	76,401	245,954,42	3,427,274	2,941,825	8,763,646	5,616,228	14,373,874	124,218	12,516,200	12,640,418	1,739,456
1881	78,313	262,198,14	3,277,666	3,176,554	9,024,698	5,224,597	14,049,295	126,144	12,534,865	12,661,009	1,588,286
1882	81,203	281,121,14	3,940,337	3,295,586	9,767,703	5,988,872	15,715,575	139,839	13,849,424	13,989,263	1,726,312
1883	81,507	293,680,98	3,898,262	3,752,470	9,462,002	6,248,496	15,710,498	137,656	14,004,952	14,142,608	1,567,890
1884	86,223	298,636,54	4,035,010	4,071,792	9,924,362	7,589,534	17,513,896	104,217	16,435,699	16,539,916	973,980
1885	91,033	297,074,18	4,240,264	4,042,840	10,395,670	7,288,715	17,684,385	119,953	16,950,108	17,070,061	614,324
1886	92,805	291,474,80	4,559,156	4,121,640	10,699,167	9,289,789	19,988,956	542,232	18,775,073	19,317,305	671,651
1887	96,758	300,247,61	5,158,260	6,256,831	12,823,888	8,686,001	21,509,989	550,307	20,360,773	20,911,080	598,909
1888	99,647	311,376,20	4,937,991	4,201,368	15,516,822	8,337,297	23,854,119	581,782	21,064,891	21,646,673	2,207,446
1889	102,782	315,781,06	5,186,790	4,801,092	16,404,368	8,409,521	24,813,889	539,613	21,902,612	22,442,225	2,371,664
1890	104,657	330,291,04	5,358,543	5,353,189	17,836,064	9,091,292	26,927,356	534,158	23,961,018	24,495,176	2,432,120
1891	106,518	360,041,51	5,379,382	5,064,777	18,522,613	9,936,346	28,458,959	525,119	24,861,195	25,386,314	3,072,645
1892	107,965	356,518,74	5,324,340	5,763,224	20,197,555	8,491,608	28,689,163	435,098	24,752,097	25,187,195	3,501,968
1893	108,801	360,537,28	5,843,640	5,918,351	20,865,580	9,229,221	30,094,801	471,403	26,102,708	26,574,111	3,520,690
1894	111,234	362,175,79	6,009,685	6,997,972	21,845,501	9,566,112	31,411,613	605,481	27,275,597	27,885,078	3,526,535
1895	114,527	368,288,96	6,781,692	7,285,992	23,836,719	8,969,971	32,806,690	615,844	27,937,234	28,553,078	4,253,612
1896	117,350	377,062,43	5,991,559	5,764,973	23,199,983	4,062,544	27,262,527	483,005	22,497,515	22,980,520	4,282,007
1897	120,552	404,327,55	7,015,776	6,870,124	24,300,278	4,759,440	29,059,718	478,135	22,164,189	22,642,324	6,417,394
1898	123,105	429,315,68	7,417,474	7,080,228	26,235,622	6,232,870	32,468,492	458,659	22,581,229	23,039,888	9,428,604
1899	126,849	474,523,55	6,536,450	10,558,152	28,462,912	8,942,045	37,404,957	452,975	26,922,143	27,375,118	10,029,839
1900	130,619	509,121,26	7,311,336	7,690,367	29,972,949	8,276,932	38,249,881	448,986	27,630,903	28,079,889	10,169,992
1901	132,111	541,255,28	7,442,297	8,316,219	31,252,565	8,494,989	39,747,554	445,384	28,839,147	29,284,531	10,463,023
1902	133,625	570,175,26	8,236,508	9,649,844	34,631,781	11,885,020	46,516,801	441,128	34,221,178	34,662,306	11,854,495
1903	135,314	560,334,88	8,652,979	9,706,681	37,456,798	10,507,248	47,964,046	437,752	34,097,656	34,535,408	13,428,638
1904	138,030	630,354,62	8,853,005	8,951,721	38,888,557	10,356,177	49,244,734	584,868	34,316,682	34,901,550	14,343,184
1905	140,851	685,125,15	9,860,412	11,739,176	45,452,694	11,433,381	56,886,075	676,471	37,960,904	38,637,375	18,248,700
1906	156,927	739,561,34	10,315,773	17,979,758	57,814,002	10,292,865	68,106,867	1,055,650	47,573,318	48,628,968	19,477,809
1907	160,523	806,888,19	11,480,099	13,951,740	60,111,807	13,892,249	74,004,056	1,069,905	52,643,356	53,713,261	20,290,795
1908	162,417	862,614,19	12,087,840	17,739,644	64,528,714	16,489,991	81,018,705	1,164,079	58,737,685	59,901,764	21,116,941
1909	163,957	932,158,20	12,488,427	14,512,596	74,142,308	11,121,979	85,264,287	1,325,745	61,442,182	62,767,927	22,496,360
1910	167,809	929,959,58	13,611,764	13,990,931	76,720,225	10,043,963	86,764,188	1,551,230	62,444,417	63,995,647	22,768,541
1911	170,606	89,989,063	14,346,356	15,813,201	79,102,941	10,396,429	89,499,370	1,603,763	64,307,054	65,910,817	23,588,553
1912	173,875	98,899,624	15,453,309	15,614,248	80,838,186	10,763,080	91,601,266	1,764,453	65,036,196	66,800,649	24,800,617
1913	178,030	102,897,857	15,973,897	17,187,975	85,189,928	12,407,535	97,597,463	1,909,938	68,748,043	70,657,981	26,939,482
1914	181,500	118,163,369	17,387,540	18,638,671	90,564,879	13,839,137	104,404,016	2,013,743	73,362,403	74,376,146	30,027,870
1915	186,365	128,269,749	20,046,237	24,281,489	98,165,358	19,478,502	117,643,860	2,011,027	79,835,572	81,846,599	35,797,261

Tab. 9. Relativa beloppen av Göteborgs stads inkomster och utgifter, tillgångar och skulder åren 1880—1915.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
År	Samtliga inkomster	Samtliga utgifter	Tillgångar			Skulder			Behållning	Tillgångar	Skulder	Behållning	Samtliga utgifter i % av inkomster	Skulder i % av tillgångar
			Fastigheter o. inventarier	Fordringar, kontant m. m.	Summa	För kyrkostämman	För stadsfullmäktige	Summa						
K r o n o r p r i n v å n a r e										Kr. pr bev.-krona (resp. 100 kr. beskattn. inkomst)				
1880	44.86	38.51	114.71	73.51	188.22	1.63	163.82	165.45	22.77	58.46	51.39	7.07	85.8	87.9
1881	41.85	40.56	115.24	66.71	181.95	1.61	160.06	161.67	20.28	54.34	48.23	6.06	96.9	88.9
1882	48.52	40.58	119.78	73.75	193.53	1.72	170.55	172.27	21.26	55.90	49.76	6.14	83.6	89.0
1883	47.83	46.03	116.09	76.66	192.75	1.69	171.83	173.52	19.23	53.49	48.15	5.34	96.3	90.0
1884	46.80	47.22	115.10	88.02	203.12	1.21	190.62	191.83	11.29	58.64	55.38	3.26	100.9	94.4
1885	46.58	44.41	114.20	80.07	194.27	1.32	186.20	187.52	6.75	59.52	57.46	2.06	95.3	96.5
1886	49.13	44.41	115.29	100.10	215.39	5.84	202.31	208.15	7.24	68.57	66.27	2.30	90.4	96.6
1887	53.31	64.66	132.54	89.77	222.31	5.69	210.43	216.12	6.19	71.64	69.65	1.99	121.3	97.2
1888	49.55	42.16	135.72	83.67	239.39	5.84	211.40	217.24	22.15	76.60	69.52	7.08	85.1	90.7
1889	50.46	46.71	159.60	81.82	241.42	5.25	213.10	218.35	23.07	78.50	71.07	7.43	92.6	90.4
1890	51.20	51.15	170.42	86.87	257.29	5.10	228.95	234.05	23.24	81.52	74.16	7.36	99.9	91.0
1891	50.50	47.55	173.89	93.28	267.17	4.93	233.40	238.33	28.84	79.04	70.51	8.53	94.2	89.2
1892	49.32	53.38	187.08	78.65	265.73	4.03	229.26	233.29	32.44	80.47	70.65	9.82	108.2	87.8
1893	53.71	54.40	191.78	84.82	276.60	4.34	239.91	244.25	32.35	83.47	73.71	9.76	101.3	88.3
1894	54.03	62.91	196.39	86.00	282.39	5.44	245.25	250.69	31.70	86.73	76.99	9.74	116.4	88.8
1895	59.21	63.62	208.13	78.32	286.45	5.38	243.93	249.31	37.14	89.07	77.53	11.54	107.4	87.0
1896	51.06	49.13	197.70	34.62	232.32	4.12	191.71	195.83	36.49	72.30	60.95	11.35	96.2	84.3
1897	58.20	56.99	201.58	39.48	241.06	3.97	183.85	187.82	53.24	71.87	56.00	15.87	97.9	77.9
1898	60.25	57.51	213.12	50.63	263.75	3.73	183.43	187.16	76.59	75.62	53.67	21.95	95.5	71.0
1899	51.53	83.23	224.39	70.49	294.88	3.57	212.24	215.81	79.07	78.82	57.69	21.13	161.5	73.2
1900	55.97	58.88	229.47	63.37	292.84	3.44	211.54	214.98	77.86	75.12	55.15	19.97	105.2	73.4
1901	56.33	62.95	236.56	64.30	300.86	3.37	218.29	221.66	79.20	73.43	54.10	19.33	111.7	73.7
1902	61.64	72.22	259.17	88.94	348.11	3.30	256.10	259.40	88.71	81.58	60.79	20.79	117.2	74.5
1903	63.95	71.73	276.81	77.65	354.46	3.23	251.99	255.22	99.24	85.59	61.63	23.06	112.2	72.0
1904	64.14	64.85	281.74	75.03	356.77	4.24	248.62	252.86	103.91	78.12	55.37	22.75	101.1	70.9
1905	70.00	83.34	322.70	81.17	403.87	4.80	269.51	274.31	129.56	83.03	56.39	26.64	119.1	67.9
1906	65.74	114.57	368.41	65.59	434.00	6.73	303.15	309.88	124.12	92.09	65.75	26.34	174.3	71.4
1907	71.52	86.91	374.48	86.54	461.02	6.66	327.95	334.61	126.41	91.71	66.57	25.14	121.5	72.6
1908	74.42	109.22	397.30	101.53	498.83	7.16	361.65	368.81	130.02	83.92	69.44	14.48	146.8	73.9
1909	76.17	88.51	452.21	67.83	520.04	8.09	374.74	382.83	137.21	91.46	67.33	24.13	116.2	73.6
1910	81.13	83.37	457.19	59.85	517.04	9.24	372.12	381.36	135.68	93.29	68.82	24.47	102.8	73.8
1911	84.09	92.69	463.65	60.94	524.59	9.40	376.93	386.33	138.26	99.45	73.24	26.21	110.2	73.6
1912	88.88	89.80	464.92	61.90	526.82	10.15	374.93	384.18	142.64	92.62	67.54	25.08	101.0	72.9
1913	89.73	96.55	478.51	69.70	548.21	10.73	386.16	396.89	151.32	94.84	68.67	26.17	107.6	72.4
1914	95.80	102.69	498.98	76.25	575.23	11.10	398.69	409.79	165.44	88.36	62.94	25.42	107.2	71.2
1915	107.56	130.29	526.74	104.52	631.26	10.79	428.38	439.17	192.09	91.72	63.81	27.91	121.1	69.6

Allmän anmärkning. Ovanstående data, som äro baserade på officiella uppgifter, böra, såsom » nakna » siffror i allmänhet, läsas med en viss kritik.

INNEHÅLL

	Sid.
Förord	7
<i>Föreningen för Göteborgs Försvar</i>	10
Några synpunkter rörande Sveriges försvar av <i>Hugo Wikner</i> ..	13
Guvernörer och landshövdingar med residens på Älvsborgs slott och i Göteborg 1619—1680, av <i>Otto Mannerfelt</i>	21
Göteborgs luftförsvar, av <i>C. Florman</i>	51
Göteborgs Landstormsbefälsförenings 10-årsjubileum av <i>A. L. R.</i>	60
Ur Göteborgs garnisons historia, av <i>Oswald Kuylenstierna</i>	67
I neutralitetens tecken, av <i>C. R. A. Fredberg</i>	85
Det moderna infanteriet, av <i>Gustaf Reuterswärd</i>	90
<i>Frivilliga Automobilkårens III grupp</i>	95
Från frivilliga automobilkårens vinterövning 1919, av <i>Bengt Swariling</i>	96
<i>Göteborgs frivilliga motorbåtsflottiljs</i> verksamhet under 1917—1918, av <i>A. E-m.</i>	99
Tre dagar med motorbåtsflottiljen, av »24 A»	102
Ur »White Horses» loggbok, av <i>Fritz Schéel</i>	107
En dag i Finland	109
Om <i>Svenska Röda Korsets</i> sociala hjälpverksamhet, av <i>Sven</i> <i>Grén Broberg</i>	119
<i>Svenska Röda Stjärnan</i>	131
Ett samtal, av <i>W. A:son Grebst</i>	138
Utdrag ur <i>Göteborgs Landstormsbefälsförenings</i> styrelseberättelse för år 1918	141
Några statistiska data rörande Göteborg, av <i>Werner Göransson</i> ..	143
Annonser	150

EFTERSKRIFT

Sedan de första arken av arbetet lagts i press, har Ångfartygsaktiebolaget Göta Kanal och A.-B. Elektromarin lämnat annonser, för vilka bidrag hjärtligt tackas.

RÄTTELSER

I föreningen för Göteborgs Försvar är Landshövding von Sydow ordförande och Översten greve C. B. Hamilton vice ordförande. Översten greve C. B. Hamilton är även ordförande i Föreningens verkställande utskott.

HALLBERGS

KUNGL. HOVJUVELERARE

*JUVELER GULD
SILVERARBETEN*

Stockholm
Malmö
Jönköping
Eskilstuna
Örebro

Göteborg
Upsala
Sundsvall
Karlshamn
Sköfde

FÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET

OCEAN

meddelar alla slag av sakförsäkring

Sjö Brand Inbrott Vattenskada

SKANDINAVISKA KREDITAKTIEBOLAGET

år 1910 sammanslutet med

SKÅNES ENSKILDA BANK
GÖTEBORG STOCKHOLM MALMÖ

AVDELNINGSKONTOR:

Norrköping, Gävle, Hälsingborg, Örebro, Eskilstuna, Lund, Halmstad, Landskrona, Ystad, Kristianstad, Trälleborg, Härnösand, Luleå, Växjö, Karlshamn, Umeå, Eslöv, Ängelholm, Vaxholm, Sölvesborg, Simrishamn, Skellefteå, Höganäs, Klippan, Svalöv, Löderup.

Efter sammanslagning med

AKTIEBOLAGET SVERIGES
PRIVATA CENTRALBANK:

Fonder Kr. 155.500.000:—

Telegrafadress: KREDITBOLAGET

BRAND- OCH LIFFÖRSÄK-
RINGS-AKTIEBOLAGET

SVEA

GÖTEBORG

meddelar

BRAND- och AVBROTTSFÖRSÄKRING

samt

LIV-, LIVRÄNTE- o. KAPITALFÖRSÄKRING

INBROTTSFÖRSÄKRA

i SVEAS dotterbolag

ASTREA

AKTIEBOLAGET GÖTEBORGS BANK

SAMMANSLUTET MED
STOCKHOLMS DISKONTOBANK

Göteborg · Stockholm

Avdelningskontor på 61 platser i östra och västra Sverige

Kapital och Reserver Kr. 70.000.000:—

Telegrafadress: GÖTABANK

Telefon: NAMNANROP

NOTARIATAVDELNINGEN

har till ändamål att av enskilda personer, föreningar, stiftelser, kassor m. fl. mottaga värdehandlingar av alla slag till vård och förvaltning, lämna råd och hjälp vid kapitalplacering samt biträda med uppsättande och granskning av testamenten, kontrakt och andra rättsliga handlingar, ävensom att ombesörja boutredningar.

De i Notariatavdelningens vård lämnade handlingar förvaras i brand- och dyrkfria valv och kassaskåp och emottagas under fullständig garanti av Aktiebolaget Göteborgs Bank. Årsavgiften för vård och förvaltning av handlingar och förmögenheter är, där ej annat avtal träffas, bestämd till 1:— kr. för 1.000 kr. (minsta avgift 5:— kr.), vadan skötseln av en kassa eller förmögenhet av t. ex. kr. 20.000:— verkställs för en avgift av kr. 20:— per år.

Notariatavdelningens tjänstemän äro skyldiga att, rörande dess verksamhet, iakttaga fullständig tystlåtenhet.

FONDAVDELNINGEN

förmedlar efter uppdrag köp och försäljning av obligationer, lotter och aktier.

FÖRVARINGSFACK

i brandfritt valv uthyras mot avgift från Kr. 25:— per år eller högre pris beroende på storleken.

Expeditionstid söckendagar kl. 10—3 samt å andra tider enligt överenskommelse.

ALL SLAGS BANKRÖRELSE I ÖVRIGT

REDERIAKTIEBOLAGET TRANSATLANTIC

REGULIERA FÖRBINDELSER:

Från Sverige—Norge—Danmark
Till Sydafrika

- » Australien (via Durban)
- » d:o (via Suez)
- » Sundaöarna
- » Persiska viken
- » Senegambien
- » Nordamerika

Från Australien & Sundaöarna
Till Sverige—Norge—Danmark

Från Sydafrika till Australien

Från Indien till Nordamerika

Från Nordamerika till Sverige

Närmare meddelar:

Rederiaktiebolaget Transatlantic
Göteborg

Tel. Ink. avd.: 4738, 5863

Tel.-adr.: "NIKE"

Tel. Utg. avd.: 5996

Försäkrings A.-B. FYLGIA Stockholm

SJÖ-, KRIGS-, YACHT-, Olycksfall-, Sjuk-, Skadestands-,
Automobil-, Inbrott-, Glas- och Vattenskadeförsäkringar.

AVDELNINGSKONTOR:

Södra Hamngatan 33, Göteborg

Tel.-adr.: "Fylgia" Telefoner: 6958, 6960, 10865

HENRY TÖRNSTEN & Co.

Kungl. Hovleverantör

Arkaden

ALLT FÖR HERRGARDEROBEN

REDERIAKTIEBOLAGET
SVENSKA LLOYD
GÖTEBORG

REGULIER GODSTRAFIK FRÅN SVERIGE

till STORBRITANNIENS OST- & VÄSTKUST	till PORTUGAL
» DUNKERQUE	» SYD- & OSTSPANIEN
» CALAIS	» SYDFRANKRIKE
» ROUEN	» VÄST- & OSTITALIEN
» NANTES	» SICILIEN
» BORDEAUX & LA PALlice	» ADRIATISKA HAVET
» PASSAGES & BILBAO	» NORDAFRIKA
	» MAROCKO

och vice versa

REGULIER PASSAGERARETRAFIK
GÖTEBORG—NEWCASTLE QUAY

Aktiebolaget
J. A. PRIPP & SONS
malt drycker

rekommenderas

Aktiebolaget
Svenska Ostasiatiska Kompaniet

Tel.-adr.: »Ostasiat»

Göteborg

Telefoner: 9143, 8852

*Reguliera direkta ångbåtsförbindelser
från SKANDINAVIEN
till KINA och JAPAN samt BRITTISKA INDIEN
och vice versa*

Agenter för Ostkusten:
AKT.-BOL. BROSTRÖMS LINJEAGENTUR
FREDSGATAN 3, STOCKHOLM

Jäskraftigaste

PRESSJÄST

erhålles dagligen färsk från oss di-
rekt eller genom våra återförsäljare.

Göteborgs Jästfabrik

Göteborg

Tel. 52, 421

SVENSKA AMERIKA LINIEN

snabbaste förbindelsen

GÖTEBORG—NEW YORK

och vice versa

Direkt regelbunden passagerare- och godstrafik.

Närmare meddela:

i GÖTEBORG:

för gods:

SVENSKA AMERIKA LINIEN

Fraktavdelningen

Packhusplatsen 5, tel. 6924.

för passagerare:

SVENSKA AMERIKA LINIEN

Passagerareavdelningen

Drottningtorget 1, tel. 1535.

AKTIEBOLAGET SVENSKA AMERIKA MEXIKO LINIEN

upprätthåller i samsegling med Rederiaktiebolaget Transatlantic direkt förbindelse Sverige—U. S. A. (nordatlantiska hamnar) och vice versa.

Närmare meddela:

I NEW YORK:

*FURNESS, WITHEY & Co. Ltd., 32 Broadway, General-
agenter i U. S. A.*

I GÖTEBORG:

*A.-Bol. SANDSTRÖM, STRANNE & Co., tel. 8583,
tel.-adr. "Sandis"*

I STOCKHOLM:

*AKTIEBOLAGET BROSTRÖMS LINJEAGENTUR
tel. 5093, tel.-adr. "Broströmia"*

Aktiebolaget
August Leffler & Son
Göteborg

Skeppsbron 3

Telegrafadr. Leffler

Skeppsmäkleri

Skeppsrederi

Speditionsaffär

Elektriska
Anläggningar

för belysning och kraft utföras

INFORDRA OFFERT

Luth & Roséns Elektriska Aktiebolag
Filialen i Göteborg

Telefon: Namnanrop Luth & Rosén

Elektriska
Fartygsinstallationer

utföras av oss som specialité

BEGÄR KOSTNADSFÖRSLAG

Aktiebolaget Elektromarin
Göteborg

Telefon: Elektromarin

Fallenius & Lefflers Aktiebolag

Göteborg

*Skeppsmäklare, Ångbåtskommissionärer, Speditörer &
Assuransagenter.*

.....
Befrakta och omlasta gods till alla världens platser
på billigaste villkor. Egna upplagsplatser och
magasiner vid djupvattenskajer och järnvägsspår.
.....

Telefoner i linjeväljarsystem: 775, 6090, 2599, 9059, 4477, 4809, 10570, 793.

FILIALKONTOR:

i HELSINGBORG Tel.: 1980, 1990. i KRISTINEHAMN Tel.: 620.
Telegrafadress: »FALLENIUS»

SJÖ- och KRIGSFÖRSÄKRINGAR

å varor, kasko m. m.

Aktie-
kapital
kr. 1.000.000

Garanti-
fond
kr. 2.000.000

Huvudkontor: Göteborg, Södra Hamngatan 5
Tel. Namnanrop. Telegr.-adr. ATLANTICA

PAPYRUS

papper är bäst

A.-B. PAPYRUS, Mölndal

LYCKHOLMS

ÖL

VÄRMELEDNINGSAKTIEBOLAGET

CELSIUS

GÖTEBORG

STOCKHOLM

MALMÖ

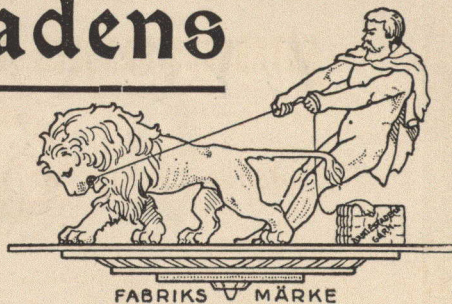
UTFÖR:

VÄRME-, GAS-, VATTEN- och AV-
LOPPSLEDNINGAR, BAD-,
TOILETT- och W. C.-INREDNINGAR

MODERNASTE SYSTEM

Gamlestadens

Väfnader

Rekommenderas

RES KANALVÄGEN!

VACKRASTE TURISTLED!

GÖTEBORG—STOCKHOLM

med I kl. passagerareångarne

*Motalaström, B. von Platen, Juno,
Ceres, Pallas och Wilh. Tham*

UTMÄRKT RESTAURATION OMBORD!

ÅNGF. A.-B. GÖTA KANAL · GÖTEBORG

GÖTEBORGS HANDELS- OCH SJÖFARTS-TIDNING.

.....
Ledande tidning.

.....
Läses av alla.

AXEL H. ÅGREN
GÖTEBORG

JÄRN och STÅL
KEMIKALIER
SPEDITION och LAGRING

Telegramadress: ÅGREN, GÖTEBORG

TELEFONER:

Järn-avd. 1651, 5226, Kem.-avd. 1408, 6004, 18144,
Sped.-avd. 10533, 1223, 6412

A.-B. OTTO BERLIN

ROSENLUNDSGATAN 3. TEL. 1092, 13865

SKRÄDDERI OCH HERREKIPERING
REKOMMENDERAS

Anlita Kioskbolaget

N. J. Gumperts
Bokhandel
Göteborg

N. J. Gumperts
Pappershandel
Göteborg

H. Alpen, Göteborg

Etablerad 1860

STENKOL & KOKS

Rör & Rördelar, Armatur m. m.
Speditonsaffär

SCANIA-VABIS

GÖTEBORG

Rekommenderar sina

Lyxautomobiler, droskaautomobiler,
paketvagnar, lastautomobiler,
brandautomobiler, båtmotorer m. m.

Reparationer och ombyggnader av alla
slags automobiler och båtmotorer

Verkstäder: Kyrkogatan och Stampgatan

Telefoner: 9203, 9276 och 8142, 8143

Gummiringar, massiva och pneumatiska

Garager - Bensintappning - Övriga förnödenheter

CHAUFFÖRSKOLA

Sjöförsäkringsaktiebolaget

GAUTHIOD

STIFTAT 1863

Meddelar

Sjö- och Krigsrisker

Förnyade Ångfartygs Aktiebolaget

”G Ö T H A”

upprätthåller med sina ångare regulier förbindelse:

Göteborg—Rotterdam

Göteborg—Amsterdam

Göteborg—Antwerpen

Göteborg—Rouen/Havre

Passagerare medtagas

Reservation för oförutsedda omständigheter

Närmare meddela

Jonsson, Sternhagen & Co.

GÖTEBORG

